

VIDENSSYNTSE

Kortlægning af viden om ekstremisme og viden om forebyggelse af ekstremisme

RAMBOLL

Nationalt Center for
Forebyggelse af Ekstremisme

INDHOLDSFORTEGNELSE

1.	INDLEDNING	1
1.2.1	Centrale begreber	3
1.3	Metode bag udvælgelse af publikationer	3
1.5	Læsevejledning	7
2.	SYNTESE AF VIDEN OM EKSTREMISME	8
2.1	Overordnet videnssyntese	8
2.2	Samfundsniveauet	10
2.2.1	Hovedpointer for samfundsniveauet	11
2.2.2	Faktorer i omgivelserne med betydning for ekstremisme	11
2.3	Gruppeniveauet	15
2.3.1	Hovedpointer om gruppeniveauets tre undertemaer	15
2.3.2	Fremvækst af miljøer og gruppedynamikker	15
2.3.3	Rekruttering, propaganda og kommunikation	18
2.3.4	Ideologier og narrativer	21
2.4	Individniveauet	24
2.4.1	Hovedpointer om individniveauet	25
2.4.2	Individuelle risikofaktorer	25
2.5	Individets veje til og fra ekstremisme	29
2.5.1	Hovedpointer om individets veje til og fra ekstremisme	29
2.6	Et afsluttende blik på undersøgelsesspørgsmål 1	32
3.	SYNTESE AF VIDEN OM FOREBYGGELSE AF EKSTREMISME	34
3.1	Overordnet videnssyntese	34
3.3.1	Hovedpointer om borgerrettede indsatser	38
3.3.2	Videns- og kapacitetsopbygning hos borgere	39
3.3.3	Oplysning om ekstremisme og konsekvenser heraf	42
3.3.4	Støtte og vejledning i sårbare livsfasen	44
3.4	Indsatser målrettet borgers omgivelser	47
3.4.1	Hovedpointer om indsatser målrettet borgers omgivelser	47
3.4.2	Inddragelse af familie og netværk	48
3.4.3	Involvering af lokalsamfundet	50
3.5	Tilgange og indsatser målrettet fagprofessionelle	53
3.5.1	Hovedpointer om indsatser rettet mod fagprofessionelle	53
3.5.2	Kapacitetsopbygning af fagprofessionelle	54
3.5.3	Nye pædagogiske metoder	57
3.6	Et afsluttende blik på undersøgelsesspørgsmål 2	59
4.	VIDENSLANDSKABET	61
4.1	Baggrund for karakteristikken	61
4.2	Videnslandskab i volumen	61
4.3	Videnslandskabet nærmere beskrevet	62
4.3.1	Videnslandskab for spørgsmål 1	63
4.3.2	Videnslandskabet for spørgsmål 2	64
4.4	Videnshuller og områder med begrænset valideret viden	65
5.	PERSPEKTIVERING	66
BILAG 1: METODEBESKRIVELSE		68
BILAG 2: LITTERATURLISTE		81

1. INDLEDNING

1.1 Baggrund og formål

Danmark er et land karakteriseret af høj tryghed og lav kriminalitet. Nylige udfordringer som for eksempel udrejse til kampzoner og forsøg på planlægning af terrorangreb har dog skabt øget fokus på behovet for en effektiv forebyggelse af ekstremisme lokalt såvel som nationalt. En sådan forebyggende indsats bør hvile på et solidt vidensgrundlag, således at forebyggende indsatser får størst mulig virkning.

Med det afsæt har Nationalt Center for Forebyggelse af Ekstremisme (herefter centeret) iværksat en videnskortlægning rettet mod at identificere den aktuelt bedste viden om ekstremisme og radikaliserings samt forebyggelsen heraf. Videnskortlægningens sigte er at styrke vidensgrundlaget for den forebyggende indsats i Danmark, og et ekspertpanel bestående af forskere og praktikere har bidraget med input til de temaer, der har været styrende for videnskortlægningen. Relevant viden er afsøgt i forskning suppleret med analyser og evalueringer fra sammenlignelige lande med en favorisering af europæisk litteratur.

Videnskortlægningen er en vigtig trædesten for en af centerets centrale opgaver, nemlig at samle relevant national og international viden med relevans for forebyggelsen af ekstremisme. Det er hensigten hermed at kunne yde en vidensbaseret rådgivning til kommuner og andre relevante aktører, der arbejder for at forebygge ekstremisme og radikaliserings i Danmark. Det har samtidig været formålet at samle viden om og beskrive videnslandskabet på området, det vil sige karakteren og styrken af den tilgængelige viden på feltet. Ligeledes skal videnskortlægningen redegøre for, hvor der mangler solid viden, benævnt som videnshuller. Dette skal bidrage til at sætte en retning for den videre indsamling og prioritering af forskning og analyse på området. Videnskortlægningen er dermed et første skridt i en proces, der er påbegyndt med etablering af centeret. I takt med, at yderligere viden indsamles, vil den viden, der beskrives i videnskortlægningen, blive opdateret, ligesom nye videnshuller kan dukke frem.

Videnskortlægningen har fokus på to overordnede undersøgelsesspørgsmål¹:

1. Hvilken viden eksisterer der om ekstremisme og radikaliserings med relevans for forebyggelsen heraf i Danmark? Videnssyntesen fokuserer på en række konkrete undertemaer, der er vurderet særlig relevante for det danske forebyggelsesperspektiv.
2. Hvilken viden eksisterer der om forebyggelse af ekstremisme, herunder viden om målgrupper, tilgange, metoder og indsatser, der understøtter den forebyggende indsats i Danmark?

Undersøgelsesspørgsmålene uddybes nærmere i det følgende afsnit, hvor den faglige ramme for opgaven udfoldes.

Videnskortlægningen afrapporteres i form af følgende overordnede produkter:

- Denne **videnssyntese**, der sammenfatter den kortlagte viden om ekstremisme og forebyggelse af ekstremisme. Videnssyntesen omfatter også en overordnet karakteristik af videnslandskabet på området.
- Resultaterne fra videnssyntesen sammenfattes i **to formidlingsvenlige pixier** – én, der sammenfatter viden om ekstremisme, og én, der sammenfatter viden om forebyggelse af ekstremisme.
- Et **videnskatalog**, der oplister og resumerer de inkluderede publikationer på feltet.

¹ Der er søgt på litteratur og viden fra en række vestlige lande, herunder Danmark. At viden skal være overførbart og relevant i forhold til den danske forebyggelseskontekst, har været et centralt afsæt for søgning, udvælgelse og analyse i udarbejdelsen af syntesen.

Videnssyntese og videnskatalog såvel som pixier kan læses i forlængelse af hinanden eller separat med nedslag i relevante temaer eller tekster.

Der er i forbindelse med kortlægningen gennemført en bred afsøgning og screening af relevant international forskning og viden publiceret fra 2010-2017, der kan opdeles i fagfællebedømte tidsskriftartikler, forskningsbaserede publikationer og evalueringsrapporter. I alt 1709 publikationer er gennemgået i den brede screening. Heraf er 65 publikationer udvalgt som basis for at udarbejde videnssyntesen. Udvælgelsen er foretaget på baggrund af en række emnemæssige og metodiske kvalitetskriterier, herunder at publikationerne skulle være forankret i empiri. Samtidig er der af hensyn til overførbarhed og relevans for den danske forebyggelseskontekst især udvalgt artikler, der har fokus på den europæiske forebyggelseskontekst og/eller ekstremistiske grupper eller individer i vestlige lande. Det er desuden tilstræbt at inkludere litteratur, der afspejler viden om forskellige ekstremistiske miljøer, nemlig højre- og venstreekstremisme samt ekstrem islamisme, eller viden, der omhandler generelle træk på tværs af ekstremistiske miljøer. I afsnit 1.3 og metodebilaget er tilgang til og resultater fra screeningsprocessen nærmere beskrevet.

Det skal understreges, at videnssyntesen giver et billede af det aktuelle og identificerede vidensgrundlag på feltet ud fra et dansk forebyggelsesperspektiv. I en række tilfælde er den identificerede viden begrænset eller helt fraværende. Dette skyldes ikke, at den pågældende viden ikke er relevant, men derimod, at den endnu ikke findes og dermed ikke kan kortlægges. Samtidig er der med afsæt i et dansk forebyggelsesperspektiv foretaget en række valg i forhold til fokus og afgrænsning af videnssyntesen (se afsnit 1.3 samt metodebilag). Den fremsøgte og kortlagte viden er således på ingen måde udtømmende for viden om ekstremisme og forebyggelse heraf, men et udtryk for den viden, der er vurderet mest meningsfuld at eftersøge fra et dansk forebyggelsesperspektiv.

Hvem er videnssyntesen målrettet?

Videnssyntesen er primært målrettet fagprofessionelle i Danmark som for eksempel SSP-konsulenter, medarbejdere inden for velfærdsområderne, det kriminalpræventive politi, PSP-samarbejdet, samt udgående og rådgivende konsulenter fra styrelser. Hensigten er at give de fagprofessionelle et stærkere vidensafsæt i deres arbejde. Herudover kan syntesen være relevant for en bredere kreds af praktikere og forskere på feltet.

1.2 Faglig afgrænsning af videnssyntesen

Videnssyntesen er afgrænset til to overordnede undersøgelsesspørgsmål, som nævnt ovenfor. De to spørgsmål er atter opdelt i en række undertemaer, der er identificeret og kvalificeret i dialog med Nationalt Center for Forebyggelse af Ekstremisme og et tilknyttet panel bestående af forskere og praksiseksperter:

Undersøgelsesspørgsmål 1: Viden om ekstremisme har fokus på at kortlægge viden om ekstremisme med relevans for den danske forebyggelsesindsats. Der er fokus på følgende seks undertemaer:

- Faktorer i omgivelserne med betydning for ekstremisme
- Fremvækst af ekstremistiske miljøer,
- Rekruttering, propaganda og kommunikation,
- Ideologi og narrativer,
- Individuelle risikofaktorer og
- Veje til og fra ekstremisme.

Mens betydningsfulde faktorer for ekstremisme kan siges at udspille sig på samfundsniveau, er fremvækst af ekstremistiske miljøer, rekruttering, propaganda og kommunikation samt ideologi og narrativer relateret til et gruppeniveau. Individuelle risikofaktorer er relateret til et individniveau, ligesom veje til og fra ekstremisme finder sted på tværs af disse tre niveauer. Afrapporteringen af undersøgelsesspørgsmål 1 er i forlængelse heraf bygget op om et samfunds-, gruppe- og individniveau, hvor der inden for denne ramme afrapporteres på de seks undertemaer. Selvom der ikke er fundet lige meget viden om alle disse tre niveauer, peger analysen på, at alle disse niveauer og

temaer har betydning. Den konkrete rolle, som hvert niveau eller tema spiller, kan dog være belyst i større eller mindre grad.

Undersøgelsesspørgsmål 2: Viden om forebyggelse af ekstremisme og radikaliserings har fokus på litteratur, der undersøger forskellige målgrupper, tilgange, metoder og indsatser, der understøtter forebyggelsen af ekstremisme og radikaliserings, samt erfaringer/resultater hermed. Udgangspunktet for udvælgelsen af litteraturer om forebyggelse har været, at denne skal undersøge virkningen af indsatserne, men syntesen inkluderer også publikationer, der har et fokus på erfaringer med implementering af indsatser. Afrapportering af dette undersøgelsesspørgsmål er bygget op omkring tre overordnede målgrupper: nemlig den borger, der vurderes at have behov for en forebyggende indsats, borgerens omgivelser samt de fagprofessionelle, der understøtter eller udmønter indsatsen.

Grænsen mellem de to undersøgelsesspørgsmål er i nogle tilfælde flydende, idet viden om ekstremisme og forebyggelse heraf i sagens natur hænger sammen. De fleste publikationer forbinder dog ikke viden for de to undersøgelsesspørgsmål, og der afrapporteres derfor separat på hvert af disse. Så vidt muligt er den kortlagte viden om forebyggelse af ekstremisme dog forsøgt relateret til den kortlagte viden om ekstremisme.

1.2.1 Centrale begreber

I syntesen følger begrebsforståelsen af "ekstremisme" og "radikaliserings" forståelsen fra regeringens nationale handlingsplan om forebyggelse af ekstremisme og radikaliserings fra 2016². Begrebsforståelsen fremgår af boksen nedenfor.

Studiet tager udgangspunkt i følgende definitioner af ekstremisme, radikaliserings og forebyggelse:

- *Ekstremisme* betegner personer eller grupper, som begår eller søger at legitimere vold eller andre ulovlige handlinger med henvisning til samfundsforhold, de er utilfredse med. Betegnelsen omfatter blandt andet venstre- og højreekstremisme og ekstrem islamisme.
- *Radikaliserings* betegner en kortere eller længerevarende proces, hvor en person tilslutter sig ekstremistiske synspunkter eller legitimerer sine handlinger på grundlag af ekstremistisk ideologi.

Det skal understreges, at der i forsker- og praktiker kredse ikke findes en fælles forståelse af begreberne ekstremisme og radikaliserings. I en række af de gennemlæste publikationer anvendes der således andre begreber til at betegne ekstremisme og radikaliserings, eller ekstremisme og radikaliserings anvendes med forskellig betydning. Med afsæt i vidensbehovet i den danske forebyggelsesindsats er det dog tilstræbt at analysere og syntetisere på tværs af forskning, som ikke arbejder med regeringens definitioner og ikke nødvendigvis udlægges som omhandlende ekstremisme, fordi det i analysen er vurderet, at denne viden har relevans for den danske forebyggelsesindsats. Af samme grund er begreberne i disse andre publikationer oversat til den danske ramme og fremstillet med de begreber, der bruges i regi af den danske forebyggelsesindsats, det vil sige de begreber, der anvendes i den nationale handlingsplan (2016). Det er dog muligt, at der er gået nuancer tabt, fordi der er tale om en sammenfatning.

For nemheds skyld betegnes "forebyggelse af ekstremisme og radikaliserings" i syntesen som "forebyggelse af ekstremisme".

1.3 Metode bag udvælgelse af publikationer

Nedenfor redegøres kort for metoden bag søgning og udvælgelse af publikationer, der har ligget til grund for udarbejdelse af videnssyntesen³.

² <https://www.stopekstremisme.dk/ekstremisme-og-radikaliserings> og <https://www.stopekstremisme.dk/ekstremisme-og-radikaliserings/forebyggelse>.

³ Den metodiske fremgangsmåde er beskrevet udførligt i det vedlagte metodebilag.

Overordnet er publikationerne identificeret gennem en trestrengt søgetilgang:

- En systematisk databasesøgning på tværs af flere databaser, som afdækker fremtrædende journaler og tidsskrifter på området.
- En netværksøgning blandt forskere og eksperter på området, der henviser til central litteratur.
- En 'snowball-tilgang', hvor der med afsæt i læsning af litteratur er identificeret yderligere litteratur.

Der er til videnskortlægningen søgt og inkluderet litteratur, der kan karakteriseres som fagfællebedømte tidsskriftsartikler, forskningsbaserede publikationer samt rapporter, analyser og evalueringer udgivet af konsulenthuse eller ikke-forskningsbaserede publikationer. Se boksen nedenfor.

Typen af litteratur, der er søgt, screenet og inkluderet i litteraturkortlægningen

- Fagfællebedømte tidsskriftsartikler: artikler udgivet i anerkendte tidsskrifter med dobbeltblind fagfællebedømmelse.
- Forskningsbaseret publikation: publikationer udgivet af en anerkendt forskningsinstitution eller tænketank, som er baseret på forskning. Det kan for eksempel være ph.d.-afhandlinger, monografier af forskere, rapporter udgivet af forskningsinstitutioner eller lignende. Disse kan have gennemgået en bedømmelsesproces af fagfæller – dog ikke en dobbeltblind fagfællebedømmelse.
- Rapporter, analyser og evalueringer udgivet af konsulenthuse, ikke-forskningsbaserede institutioner og NGO'er.

I den indledende søgning er der fundet i alt 1709 referencer til publikationer inden for viden om ekstremisme og viden om forebyggelsen af ekstremisme⁴. Disse referencer, der er gennemgået i en screenings- og vurderingsproces, er beskrevet nedenfor. Se også figur 1-1.

Efter den indledende søgning er alle publikationer i en første screeningsproces blevet vurderet ud fra abstract (det vil sige studiets resumé), der har ført til en indledende frasortering af 1212 publikationer, som ikke lever op til en række overordnede inklusionskriterier baseret på emne, årstal og geografi. Konkret har litteraturkortlægningen været afgrænset til litteratur fra Vesteuropa, Australien, Canada, New Zealand og USA, som er udgivet fra 2010 til 2017. Yderligere er det et kriterium, at publikationerne skal være på dansk, engelsk, norsk eller svensk.

Dernæst er de resterende 497 publikationers abstract og konklusion screenet med et formål om at frasortere litteratur, som tydeligt ligger udenfor litteraturkortlægningens to undersøgelsesspørgsmål. Dermed er yderligere 325 publikationer frasorteret.

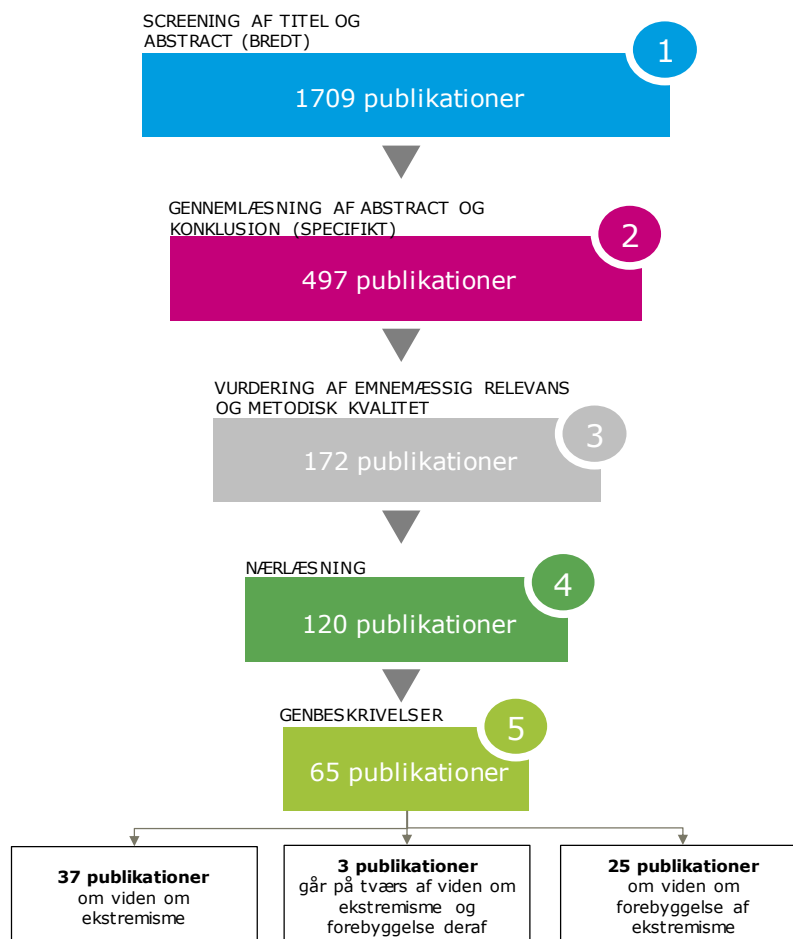
I den næste del af screeningsprocessen er de resterende 172 publikationer læst nærmere igennem for at vurdere deres emnemæssige fokus i forhold til undersøgelsesspørgsmålene. Dertil er litteraturen screenet efter et overordnet metodisk kriterium om empirisk fundering, det vil sige, om publikationen er baseret på egen indsamling af empiri eller ved en afdækning af anden litteraturs empiriske fund (for eksempel metaanalyser). Publikationer, som ikke er empirisk funderede, er frasorteret. I alt 52 publikationer er ekskluderet i denne tredje del af processen.

I den sidste del af screeningsprocessen er 116 publikationer blevet vurderet dybdegående, både emnemæssigt og metodisk. I forhold til den metodiske vurdering har screeningen fokuseret på litteraturens metodiske kvalitet set ud fra fire kriterier, nemlig pålidelighed, gennemsigtighed, validitet og overførbarhed til en dansk kontekst. Dertil har den emnemæssige vurdering haft et fokus på litteraturens nærmere relevans for undersøgelsesspørgsmål og undertemaer samt den ønskede afbalancering af viden på tværs af disse spørgsmål og temaer. Det har været ønsket med videnskortlægningen at dække de undertemaer, der fremgår af undersøgelsesspørgsmålene, med den

⁴ Blandt de 1709 referencer findes flere gentagelser af de samme studier, men alle referencer er gennemset.

bedst mulige metodiske kvalitet, dog med det forbehold, at den metodiske kvalitet skal møde en nedre minimumstærskel for inklusion. Fordi der således for hvert undertema er udvalgt de metodisk bedste publikationer, er den metodiske kvalitet ikke ens for hvert af de undertemaer, der har været fokus for kortlægningen (se afsnit 1.2). Endelig har udvælgelsen også haft opgavens ressourcemæssige ramme for øje⁵. Med afsæt i denne proces er der i sidste ende inkluderet 65 publikationer i syntesen.

Figur 1-1: Overblik over screenings- og vurderingsproces

De metodiske kriterier for screening og udvælgelse af publikationer er kvalitetssikret i dialog med centeret og et panel af forskere og praksiseksperter. Et udkast til katalog og videnssyntese er kvalitetssikret ved ekstern forskerbistand.

1.4 Kort om videnslandskabet og opmærksomhedspunkter for syntesen

Som nævnt i afsnit 1.1 har videnssyntesen ud over at samle viden i relation til de to undersøgelsesspørgsmål haft til formål at beskrive videnslandskabet på feltet, det vil sige karakteren og styrken af den relevante viden, der aktuelt findes på feltet. Karakteristikken af videnslandskabet indtager ikke blot de inkluderede publikationer, men viden fra den bredere søgnings- og screeningsproces af 497 publikationer, der indledende er fundet relevante at læse nærmere.

Søgnings- og screeningsprocessen har tegnet et billede af et vidensfelt, der er bredt forgrenet på tværs af en række forskellige fagfelter og fagdiscipliner. Samtidig kan videnslandskabet betegnes som fragmenteret, således at der ikke er klar konsensus om begreber, og at viden og forskning inden for de forskellige fagfelter ikke nødvendigvis tager afsæt i og kvalificerer et eksisterende vidensgrundlag. Ny forskning eller vidensproduktion forholder sig med andre ord ikke nødvendigvis i større udstrækning til eksisterende viden (at feltets vidensproduktion ikke er kumulativ).

⁵ Den ressourcemæssige ramme har som udgangspunkt tilladt at inkludere ca. 60 publikationer.

Det indebærer flere centrale forbehold for syntesen: For det første er de kortlagte og inkluderede publikationer ikke udtømmende for al eksisterende og relevant viden på feltet. Der er med den brede litteraturscreening tale om et udvalg af publikationer, der med afsæt i videnssyntesens faglige fokus er vurderet emnemæssigt relevante og samtidig har den bedst mulige metodiske kvalitet inden for hvert af de to undersøgelsesspørgsmål/undertemaer. Hertil kommer de tids- og ressourcemæssige rammer, der med opdraget er givet for syntesen. Det betyder, at langt fra alle relevante publikationer er inkluderet i syntesen, og at det muligvis ikke er alle relevante publikationer, der er identificeret i den indledende søgning.

Samtidig betyder den fragmenterede karakter af videnslandskabet, at der på trods af den brede litteratursøgning kan være relevant litteratur, der ikke er identificeret. Fordi viden for eksempel er publiceret under andre begreber, søgetermer eller publikationer eller i andre forskermiljøer end dem, der har været anvendt eller er konsulteret som led i denne litteraturkortlægning.

For det andet har litteraturkortlægningen tydeliggjort, at vidensgrundlaget på tværs af forskellige undersøgelsesspørgsmål og undertemaer ikke er lige solidt: Mens der inden for nogle temaer, for eksempel viden om gruppedynamikkens betydning for ekstremisme (se afsnit 2.3), eksisterer publikationer, der gør det muligt at tale om et mere solidt vidensfundament, er viden inden for andre temaer, for eksempel viden om faktorer i omgivelserne med betydning for ekstremisme (se afsnit 2.2), baseret på færre publikationer. Inden for nogle felter kan der tales om egentlige videnshuller, i den betydning at der mangler tilstrækkelig viden til at sige noget samlet om feltet. Der er derfor inden for hvert undertema udvalgt de emnemæssigt relevante publikationer, som samtidig er stærkest metodisk. Det betyder, at materialet på tværs af de forskellige temaer ikke nødvendigvis har samme vidensmæssige kvalitet og tyngde. I syntesen er det søgt tydeliggjort, hvor viden er mere sikker eller mindre sikker, og hvor viden mangler, ligesom hvert tema er indledt med en karakteristik af den inkluderede litteratur.

For det tredje betyder den fragmenterede karakter af videnslandskabet, at det i forbindelse med nogle temaer har været kompliceret at uddrage endelige konklusioner på feltet: Til tider peger forskellige dele af forskningen på modstridende tendenser, uden at der kan udledes endelige konklusioner. Det gælder for eksempel forskning i virkningen af modnarrativer. I den forstand indikerer syntesen et behov for at styrke den eksisterende viden gennem yderligere forskning eller vidensproduktion. Dertil er der et behov for at samle vidensproduktionen på feltet i den forstand, at ny vidensproduktion forholder sig til og kvalificerer eksisterende viden.

Således skal videnssyntesen ses som udtryk for den bedste tilgængelige viden lige nu. Når viden endnu ikke er identificeret eller kortlagt, indebærer det ikke nødvendigvis, at denne viden ikke er relevant men snarere, at viden endnu ikke er udforsket eller er svær at udforske. Videnssyntesen giver dermed også et fingerpeg om, hvor man i et forebyggelsesperspektiv med fordel kan styrke viden fremadrettet.

Det overordnede videnslandskab, det vil sige styrken og karakteren af viden på feltet, beskrives i et senere kapitel. Denne karakteristik tager afsæt i den brede litteraturkortlægning og screening. Herudover er styrken og karakteren af den inkluderede litteratur for hvert undersøgelsesspørgsmål og undertema for sig karakteriseret som led i selve syntesen.

1.5 Læsevejledning

Efter dette indledende kapitel præsenteres syntesens resultater for de to undersøgelsesspørgsmål opdelt på to kapitler. Herefter redegøres der for videnslandskabets karakter. I et afsluttende kapitel perspektiveres syntesen kort. Tabellen nedenfor opsummerer strukturen:

Kapitel	Indhold
Kapitel 1	Introduktion til videnssyntese
Kapitel 2	Syntese af viden om ekstremisme
Kapitel 3	Syntese af viden om forebyggelse
Kapitel 4	Videnslandskabet
Kapitel 5	Perspektiver
Bilag 1	Metodebilag
Bilag 2	Litteraturliste

2. SYNTSE AF VIDEN OM EKSTREMISME

Undersøgelsesspørgsmål 1

Syntesens første undersøgelsesspørgsmål har fokus på at afdække eksisterende viden om ekstremisme med relevans for forebyggelsesindsatsen i Danmark. Syntesen har fokus på følgende undersøgelsestemaer:

- Faktorer i omgivelserne med betydning for ekstremisme
- Fremvækst af ekstremistiske miljøer
- Rekruttering, propaganda og kommunikation
- Ideologi og narrativer
- Individuelle risikofaktorer
- Veje til og fra ekstremisme.

Syntesens resultater præsenteres inden for en analytisk ramme, der er udviklet i forbindelse med opgaveløsningen med afsæt i undertemaerne for undersøgelsesspørgsmål 1 samt analysen af de inkluderede publikationer. Nedenfor præsenteres først den overordnede syntese for spørgsmålet og derefter resultaterne opdelt på de tre niveauer samfund, gruppe og individ. Der redegøres i hvert afsnit for den metodiske karakter og styrke af den inkluderede litteratur.

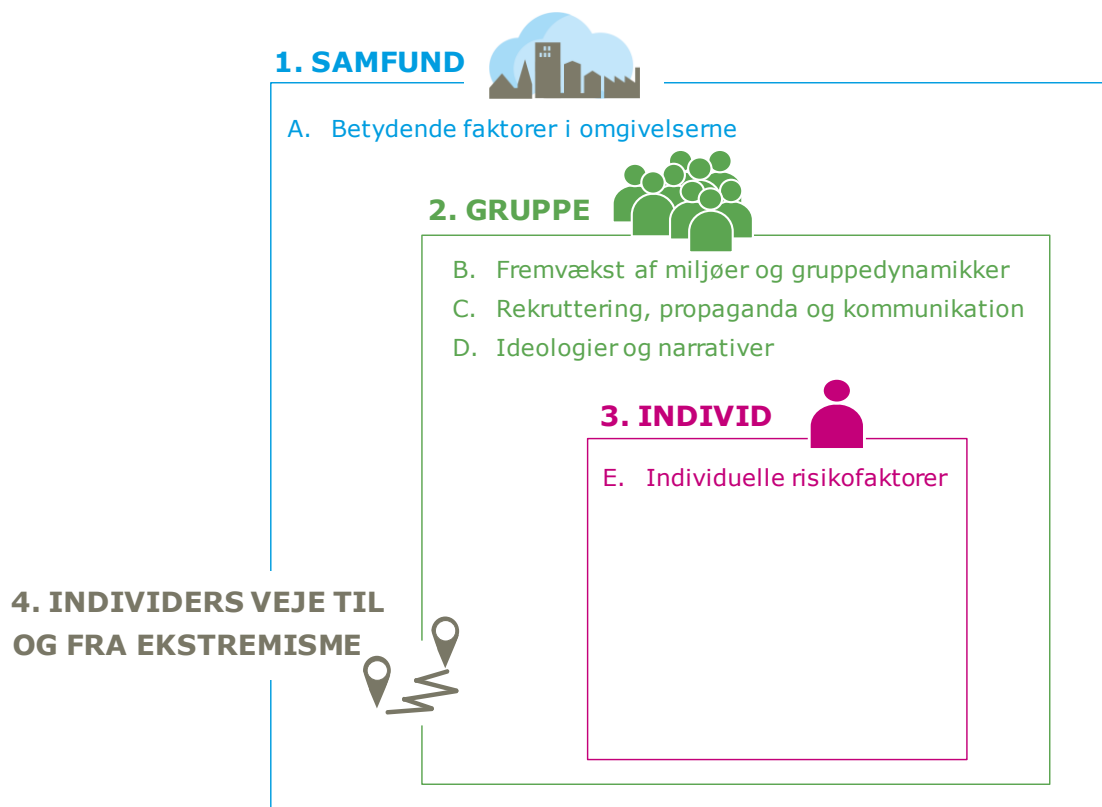
2.1 Overordnet videnssyntese

Helt overordnet peger den indsamlede viden på, at ekstremisme og radikaliserings er fænomener, der eksisterer i et komplekst samspil mellem faktorer på et samfundsmæssigt, grupperelateret og individuelt niveau. Dette kan illustreres inden for en samlet ramme, jf. figuren nedenfor, hvor de forskellige undertemaer er placeret, hvor de primært gør sig gældende. Analysen af den indsamlede viden peger således på, at det samfundsmæssige niveau udgør den bredere ramme for den ekstremistiske gruppes fremvækst og opretholdelse, ideologisk såvel som socialt, og for den ekstremistiske gruppes rekruttering, propaganda og kommunikationsaktivitet. Inden for samme ramme kan individets sårbarhed overfor ekstremismen og overfor den ekstremistiske gruppes tilbud opfattes som betinget af en række risikofaktorer. Ligesom individets vej til ekstremisme kan se yderst forskellig ud, men typisk betinges af et samspil mellem faktorer, der befinder sig på disse tre niveauer: det individuelle, det gruppemæssige og det samfundsmæssige.

Det skal understreges, at der med figuren er tale om en analytisk ramme, der har til formål at systematisere og formidle resultaterne fra analysen. De ekstremistiske gruppers og individers interaktion med hinanden og det omgivende samfund er mere kompleks, end figuren kan vise, og undertemaerne overlapper typisk ind over flere niveauer. For læse- og formidlingsvenlighedens skyld er undertemaerne dog i den analytiske ramme og figuren placeret på ét bestemt niveau, nemlig hvor temaets hovedfokus ligger. I gennemgangen af videnssyntesens resultater er der forsøgt redegjort for de respektive snitflader og interaktioner mellem niveauer og undertemaer.

Der er forskellig tyngde af den identificerede viden om de forskellige niveauer og undertemaer i undersøgelsesspørgsmålet; særligt er der begrænset viden om den helt specifikke rolle og betydning af faktorer på samfundsmæssigt plan. Der er redegjort nærmere for tyngden af viden i hvert af kapitlets underafsnit.

Figur 2-1: Samlet model for viden om ekstremisme opdelt på niveauerne samfund, gruppe og individ samt veje til og fra ekstremisme

Nedenfor beskrives de forskellige niveauer i analysen samt analysens resultater overordnet. Individets vej til ekstremisme er beskrevet som et særskilt tema, da det går på tværs af de øvrige tre niveauer og binder dem sammen.

Samfundsniveauet har fokus på de overordnede samfundsmæssige dynamikker, der sætter rammen for samspillet mellem ekstremistiske grupper og individer. I analysen af de inkluderede publikationer har der været fokus på at identificere viden om de *faktorer i omgivelserne*, som ifølge forskningen har betydning for ekstremisme. Her konkluderer nogle, men ikke alle de inkluderede publikationer, at individers oplevelse af et ydre samfundspres mod grupper eller mod politiske/religiøse sager kan være en betydende faktor for ekstremisme.

Gruppeniveauet har fokus på de dynamikker og faktorer, der har betydning for en ekstremistisk gruppes fremvækst og opretholdelse. Konkret er der afsøgt viden i forhold til tematikkerne *fremvækst af miljøer og gruppedynamikker, ideologier og narrativer* samt *rekruttering, propaganda og kommunikation*. Videnssynthesen peger i den forbindelse på, at gruppedynamikker har en betydning for individers og grupperes udvikling i en ekstremistisk retning, samt at individets netværk og omgivende miljø kan være betydende for individets radikaliseringsproces. Dele af litteraturen peger på, at udsatte miljøer, såsom fængsler, udgør et væsentligt rekrutteringsgrundlag. Der er i den inkluderede litteratur fundet forskellige perspektiver på betydningen af internettet og sociale medier for rekrutteringsprocessen. I forhold til ideologi og narrativer konkluderer videnssynthesen, at det ideologiske aspekt af ekstremismen indgår i et bredere samspil med andre faktorer og ikke nødvendigvis er udslagsgivende for individets vej til og fra ekstremisme.

Individniveauet har fokus på de faktorer, der har betydning for det enkelte individs risiko for eller sårbarhed over for ekstremisme. Dette belyses under tematikken *individuelle risikofaktorer*. Risikofaktorerne skal ikke betragtes som en facitliste eller tjekliste, men er derimod faktorer, der kan spille ind i radikaliseringsprocessen i samspil med øvrige faktorer, som individet møder. Der er identificeret en del viden om socialt udsatte individer i publikationerne, herunder individer i ustabile familier og miljøer, mens der ikke er fundet meget viden om personer, som ikke er socialt udsatte, men stadig er i risiko for ekstremisme. De inkluderede publikationer peger på, at individer, der oplever deres identitet eller tilværelsesforankring truet, eller har oplevet udsathed eller ustabile familieforhold, er i øget risiko for radikaliseringsproces. Litteraturen peger desuden på, at der ikke er en entydig sammenhæng mellem psykisk sårbarhed og ekstremisme. Endelig peger de inkluderede publikationer på, at ekstremistiske miljøer kan imødekomme individets søgen efter et miljø, hvor de for eksempel kan lægge afstand til tidligere kriminelle handlinger, eller hvor den voldsparate oplever legitimitet til at udføre vold.

Endelig har videnskortlægningen haft fokus på at afsøge viden om **individets vej til og fra ekstremisme**. Det er gennem analysen af den inkluderede litteratur blevet tydeligt, at individets veje til og fra ekstremisme kan antage mange forskellige former og forløb og påvirkes af faktorer på både et samfundsmæssigt, et grupperelateret og et individuelt niveau. *Individets vej til og fra ekstremisme* beskrives derfor som en særskilt tematik, der går på tværs af de tre niveauer. Med analysen konkluderes det samlet, at individets veje til og fra ekstremisme bevæger sig på tværs af det samfundsmæssige, det grupperelaterede og det individuelle niveau og påvirkes af et samspil mellem de faktorer, der er beskrevet under disse niveauer. Sådanne faktorer er for eksempel samfundspres mod grupper, kriminel fortid, lokalmiljøet om individet og oplevelsen af truet identitet og tilværelsesforankring. Derudover peger litteraturen på, at specifikke faktorer for vejen ud af ekstremisme desuden omfatter en skuffelse over eller uoverensstemmelser med gruppen, manglende indfrielse af forventninger til gruppens formål, oplevelsen af psykisk udmattelse og udbrændthed samt afsky ved voldelige metoder.

2.2 Samfundsniveauet

På samfundsniveauet har videnskortlægningen haft fokus på at kortlægge viden om faktorer i omgivelserne med betydning for ekstremisme, der bidrager til rammerne for individets og gruppens veje til (og fra) ekstremisme. Med betydende faktorer forstås de samfundsstrukturer og kontekstuelle sammenhænge, som kan bidrage til radikaliseringsprocessen.

2.2.1 Hovedpointer for samfundsniveauet

Nedenfor fremgår hovedpointer baseret på den inkluderede litteratur om betydende faktorer i omgivelserne for ekstremisme.

Hovedpointer

- En del af den inkluderede litteratur peger på en række betydende faktorer på samfundsniveau for ekstremisme. Det fremgår blandt andet, at individers oplevelse af et ydre samfundspres rettet mod bestemte grupper eller politiske/religiøse formål kan udgøre en betydende faktor (*det er der noget viden om*)
- Social marginalisering, undertrykkelse eller fattigdom er ikke i sig selv betydende faktorer for ekstremisme. (*Det er der noget viden om*)
- Nogle af de inkluderede publikationer peger på, at der er en større forekomst af terrorangreb i svage og ustabile nationer (*det er der noget viden om*).
- Nogle af de inkluderede publikationer peger på, at begivenheder eller konflikter i eget land eller andre lande kan virke som en katalysator for enkeltindividets radikaliseringsproces (*det er der mindre viden om*)

Videnshuller

- Der mangler viden om, hvorvidt og hvordan de faktorer i omgivelserne, som ekstremistiske grupper eller individer selv peger på som motivationer (for eksempel udenrigspolitik og lovgivning), bidrager til deres radikaliseringsproces.
- Der mangler viden om den konkrete betydning af konflikter eller begivenheder i andre lande for enkeltindividets radikaliseringsproces, herunder om de er egentlige katalysatorer eller nærmere efterrationaliseringer.

2.2.2 Faktorer i omgivelserne med betydning for ekstremisme

Dette afsnit afdækker viden om de betydende faktorer på samfundsniveau, der kan have betydning for individers og gruppers radikaliseringsproces. Under tematikken *faktorer i omgivelserne med betydning for ekstremisme* peger litteraturen på en række forskellige betydende faktorer, men især oplevelsen af ydre pres eller uretfærdighed fremhæves som faktorer, der kan medvirke til radikaliseringsprocessen.

Inkluderet litteratur

Specifikt vedrørende de forhold i det omgivende samfund, der har betydning for fremvækst og opretholdelse af ekstremisme, er der fra 2010 og fremefter identificeret begrænset viden i litteraturen. Herunder tænkes der også på, hvad der i forskningen betegnes som grobundsfaktorer eller grundlæggende årsager. Derfor er videnskortlægningen suppleret med enkelte publikationer fra før 2010 udpeget ved forskerbistand. I alt 12 af de inkluderede publikationer berører i større eller mindre grad faktorer i omgivelserne med betydning for ekstremisme, om end det dog skal understreges, at flere af disse publikationer primært omhandler andre tematikker og blot kort berører betydende faktorer på samfundsniveau. Af de 12 inkluderede publikationer er fire fagfællebedømte tidsskriftartikler og otte forskningsbaserede bøger, rapporter og ikke-fagfællebedømte artikler om betydende faktorer.

I tabellen nedenfor er de inkluderede publikationer opstillet.

Tabel 2-1: Oversigt over litteratur om undertemaet

Forfatter	Årstal	Titel	Publikationstype ⁶
Bjørge	2005	Chapter 20 Conclusions, i Tore Bjørge (ed.). Root Causes of Terrorism: Myths, reality and ways forward	Forskningbaseret publikation
Crone	2010	Dynamikker i ekstremistiske miljøer	Forskningbaseret publikation
Crone	2016	Radicalization revisited: violence, politics and the skills of the body	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Everton	2016	Social Networks and Religious Violence	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
European Institute of Peace (EIP)	2017	Molenbeek and violent radicalisation	Forskningbaseret publikation
Hemmingsen	2010	The Attractions of Jihadism. An Identity Approach to Three Danish Terrorism Cases and the Gallery of Characters around Them	Forskningbaseret publikation
International Centre for the Prevention of Crime (ICPC)	2015	Preventing radicalization: A systematic review	Forskningbaseret publikation
Kleinmann	2012	Radicalization of Homegrown Sunni Militants in the United States: Comparing Converts and Non-Converts	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Krøijer	2015	Figurations of the Future: Forms and Temporalities of Left Radical Politics in Northern Europe.	Forskningbaseret publikation
Lyons	2015	The psychological foundations of homegrown radicalization: An immigrant acculturation perspective.	Forskningbaseret publikation
Nesser	2010	Joining Jihadi terrorist cells in Europe: Exploring motivational aspects of recruitment and radicalisation	Forskningbaseret publikation
Roy	2017	Jihad og døden	Forskningbaseret publikation
Simi et al.	2016	Narratives of Childhood Adversity and Adolescent Misconduct as Precursors to Violent Extremism: A Life-Course Criminological Approach	Fagfællebedømt tidsskriftartikel

De inkluderede publikationer er samlet vurderet til at have en stor emnemæssig relevans for temaet⁷. Den gennemsnitlige metodiske kvalitet af de inkluderede publikationer er noget lavere og vurderes middelhøj⁸. En middelvurdering med hensyn til metodisk kvalitet svarer til den nedre tærskel for inklusion i syntesen⁹.

Oplevelsen af ydre pres fra samfundet eller oplevet uretfærdighed medvirker til radikaliserings

En række af de faktorer i omgivelserne med betydning for ekstremisme, som litteraturen beskriver, har oplevelsen af uretfærdighed eller oplevelsen af undertrykkelse på samfundsniveau som omdrejningspunkt (Bjørge, 2016; EIP, 2017; Crone, 2010; Crone, 2016; Krøijer, 2015; Roy, 2017).

⁶ Betegnelserne dækker følgende: Fagfællebedømt tidsskriftartikel dækker artikler udgivet i anerkendte tidsskrifter med dobbeltblind fagfællebedømmelse. Forskningbaseret publikation dækker publikationer udgivet af en anerkendt forskningsinstitution eller tænketank, som er baseret på forskning. Det kan for eksempel være ph.d.-afhandlinger, monografier af forskere, rapporter udgivet af forskningsinstitutioner eller lignende. Endelig består en tredje kategori af rapporter, analyser og evalueringer udgivet af konsulentbureauer, ikke-forskningbaserede institutioner og NGO'er.

⁷ Den emnemæssige relevans er vurderet til 4,85 på en skala fra 1-5, hvor 5 er den højeste score.

⁸ Den metodiske kvalitet vurderes til 3,78 på en skala fra 1-5, hvor 5 er den højeste score.

⁹ En middelvurdering svarer til en score på 3 på skalaen, der går fra 1-5, og dette har samtidig været den nedre grænse for inklusion af publikationerne.

For eksempel arbejder Bjørgo (2005) med en liste på 14 betydende faktorer (root causes) for terrorisme på samfundsniveau, der går fra at være forudsætninger for terrorisme til at være katalysatorer for terrorisme. Med katalysator forstås elementer, der kan medvirke til at igangsætte radikaliseringsprocesser (Bjørgo, 2005). En faktor på skalaen fra forudsætning til katalysator er systematisk diskrimination af minoritetsgrupper, der blandt andet kan medvirke til oprettelsen af separatistiske terrorbevægelser. Ligeledes kan en udløsende begivenhed, såsom et omstridt parlamentsvalg, være en katalysator for terrorhandlinger.

De første ni betydende faktorer på Bjørgos (2005) liste omhandler fejlslagne stater og illegitime styreformere med manglende borgerrettigheder, for eksempel historiske fortilfælde af politisk vold, borgerkrige, revolutioner, diktaturer eller besættelser. De fem sidste faktorer på listen, som ligger tættest på at være katalysatorer for radikalisering, omfatter følgende: 1) oplevelse af diskrimination på baggrund af etnisk eller religiøs oprindelse, 2) fiasko eller uvillighed hos staten til at integrere dissidentgrupper eller fremvoksende sociale klasser, 3) oplevelsen af social uretfærdighed, 4) tilstedeværelsen af karismatiske ideologiske ledere og 5) udløsende begivenheder, hvilket på samfundsniveauet for eksempel kan være stateres deltagelse i krige. Overordnet dækker disse sidste fem betydende faktorer over et oplevet pres fra samfundet på udvalgte grupper i form af diskrimination, uretfærdig behandling eller direkte angreb på befolkningsgrupper. Tilstedeværelsen af karismatiske, ideologiske ledere relaterer sig til fremvækst af ekstremistiske miljøer på gruppeniveauet.

ICPC (2015) fremhæver to observationer, der understøtter Bjørgos (2005) betydende faktorer: For det første, at der er en højere forekomst af terrorangreb i svage og ustabile nationer. For det andet, at risikoen for radikalisering synes at kunne påvirkes af konflikter i andre lande og udfordringer med integration af minoritetsgrupper i vestlige lande. Der er dog ikke identificeret viden om betydningen af specifikke begivenheder, såsom krige, i andre lande for den enkeltes radikaliseringsproces, omend litteraturen overordnet peger på, at begivenheder på samfundsniveau har en betydning.

Flere publikationer (Crone, 2010; Crone, 2016; Krøijer, 2015; Roy, 2017) peger ligeledes på, at ekstremisme er et udtryk for modstand mod et overordnet samfundspres. Samfundspreset kommer i denne sammenhæng til udtryk som marginalisering, undertrykkelse eller uretfærdighed. Det er vigtigt at fremhæve, at det ikke nødvendigvis er den objektive uretfærdighed men derimod individets eller gruppens oplevelse heraf, der er afgørende for individets radikalisering (Bjørgo, 2005). I forlængelse heraf peger EIP (2017) på, at mulige betydende faktorer for radikalisering kan udspringe af den enkeltes oplevelse af manglende muligheder og social isolation. På baggrund af en undersøgelse i bydelen Molenbeek i Belgien fremhæver EIP (2017) dette som centrale bagvedliggende faktorer, der kan medvirke til radikalisering,

Nesser (2010) argumenterer på baggrund af forskning for, at der kan opstilles fire profiler i en ekstrem islamistisk terrorcelle: *entreprenøren*, *protegéen*, *den utilpassede* og *omstrejferen*. Nesser (2010) peger på, at de forskellige ekstremistprofiler motiveres forskelligt, men at to af profilerne motiveres af ønsket om at deltage i aktivisme for at fremme en social, politisk og/eller religiøs sag, herunder for at bekæmpe social og politisk uretfærdighed eller et oplevet samfundspres. Det gælder *entreprenøren*, der proaktivt rekrutterer, socialiserer og træner terrorceller, og *protegéen*, der er motiveret af loyalitet til entreprenøren, men også drives af den politiske, sociale eller religiøse sag.

Med afsæt i henholdsvis ekstreme islamistiske og venstreekstremistiske grupper konkluderer andre publikationer (Crone, 2016; Krøijer, 2015; Roy, 2017), at modstanden mod det etablerede samfunds udvikling, værdier og normer er en faktor i radikaliseringsprocessen. Roy (2017) taler om, at der i nyere tid er sket en islamisering af radikalisering, hvor global og voldelig ungdoms(mod)kultur i dag finder udtryk gennem ekstreme islamistiske grupper, der forkaster moderne værdier og livs-

former, mens noget sådant tidligere er set i regi af venstreekstremistiske grupper som Blekingegadebanden i Danmark og Rote Armee Fraktion i Tyskland. Hemmingsen (2010) har tidligere fremført et lignende syn på nutidig ekstrem islamistisk modkultur.

Krøijer (2015) konkluderer, at venstreekstremismen i Nordeuropa også er udtryk for modstand mod det etablerede samfund. Ifølge Krøijer (2015) har de venstreekstremistiske miljøer et dystopisk blik på fremtiden, og deres aktivisme er derfor rettet mod, hvordan der leves og handles i nutiden, for eksempel gennem ændringer i livsstil eller handlingsorienteret, spontan aktivisme. Dette kan i nogle tilfælde ifølge Krøijer (2015) også indebære, at individer eller grupper spontant tyr til vold i forbindelse med aktivisme, selv hvis deres ideologi grundlæggende er pacifistisk.

Den modstand mod oplevet social uretfærdighed, som blandt andet kan læses i Krøijers (2015) beskrivelse af venstreekstremismen eller i Nessers (2010) beskrivelse af to af profilerne i den ekstreme islamistiske terrorgruppe, ligger i tråd med Bjørgos (2005) betydende faktorer for terrorisme. For personer i højreekstremistiske grupper peger Simi et al. (2016) på, at det er sociale dynamikker, herunder generel social marginalisering, som har drevet individernes radikaliseringsproces. Der er dog ikke identificeret publikationer, der primært omhandler højreekstremisters betydende faktorer for ekstremisme på et samfundsniveau.

Lyons (2015) konkluderer på baggrund af surveys og et eksperimentelt studie, at individets oplevelse af marginalisering eller manglende tilhør til det omgivende samfund kan have betydning for ekstremisme. Lyons (2015) peger i denne sammenhæng på, at der, afhængigt af den nationale kontekst, ser ud til at være variation i betydningen af oplevelsen af marginalisering og social eksklusion for radikaliserende af religiøse minoritetsgrupper, der er migreret til et andet land. Publikationen konkluderer både vedrørende USA og Tyskland, at oplevelsen af marginalisering og social eksklusion i værtslandet øger risikoen for ekstremistiske fortolkninger af islam. I USA øger oplevelsen af marginalisering desuden støtten til ekstremistiske grupper, ideologier og handlinger. For tyske muslimer gælder det, at de i højere grad end amerikanske muslimer udviser parathed til at støtte de ekstremistiske fortolkninger af islam. Der er tegn på, at tyske muslimer oplever, at det er sværere at blive integreret og socialt inkluderet i samfundet end amerikanske muslimer, og det kan være bekymrende i forhold til tyske immigranternes sårbarhed overfor radikaliserende. Til gengæld medfører social eksklusion i USA også øget støtte til ekstremistiske grupper, ideologier og handlinger. Dette indikerer kulturelle og samfundsmæssige forskelle i betydningen af marginalisering og social eksklusion som faktorer for radikaliserende på samfundsniveau.

I modsætning til ovenstående konkluderer Kleinmann (2012), baseret på et studie af individer dømt for terrorisme i USA, at mekanismer på samfundsniveau ikke har en afgørende betydning. Kleinmann (2012) fremhæver, at samfundsmekanismer såsom undertrykkelse ikke spiller en signifikant rolle i forbindelse med radikaliserende, mens mekanismer på gruppe- og individniveau i højere grad er medvirkende til radikaliserende. Det skal i denne sammenhæng fremhæves, at der ikke er tale om forskellige konklusioner på baggrund af sammenlignelige publikationer. Hvor for eksempel Lyons drager sine konklusioner på baggrund af en metodisk triangulering af spørgeskemaer og et eksperimentelt studie i henholdsvis USA og Tyskland, drager Kleinmann sine på baggrund af et casestudie af 83 sager med personer dømt efter terrorlovgivningen i USA.

Everton (2016) påpeger, at samfundets modstand mod ekstremistiske grupper eller decideret tvang overfor ekstremistiske grupper kan medvirke til, at grupperne i højere grad lukker sig om sig selv, og at det kan føre til øget radikaliserende og distancering fra samfundet. Ligeledes peger Everton (2016) på, at sociokulturelle spændinger mellem gruppen og samfundet kan øge gruppens lukkethed.

2.3 Gruppeniveauet

På gruppeniveauet har videnssynthesen haft fokus på at afsøge viden om følgende undertemaer: *fremvækst af ekstremistiske miljøer og gruppedynamikker, rekruttering, propaganda og kommunikation samt ideologier og narrativer*. I boksen nedenfor fremgår hovedpointer fra analysen af de inkluderede publikationer angående de tre undertemaer, der er afsøgt på gruppeniveau.

2.3.1 Hovedpointer om gruppeniveauets tre undertemaer

Hovedpointer

- Den analyserede litteratur peger generelt på, at gruppedynamikker spiller en væsentlig rolle for fremvæksten af ekstremistiske miljøer. Blandt andet kan social interaktion og smågruppedynamikker medvirke til at forstærke radikaliseringsprocessen, ligesom et socialt tilhørsforhold kan være et medvirkende element i individets tilknytning til en ekstremistisk gruppe. *(Det er der generel enighed om)*
- Derudover peger litteraturen på, at individets netværk og omgivende miljø kan være betydende for radikalisering. Sociale relationer kan for eksempel øge risikoen for radikalisering. Individet, der oplever deres tilværelsesforankring truet, kan reetablere deres tilværelsesforankring i de ekstreme miljøer, de har adgang til, gennem venner eller familie. *(Det er der generel enighed om)*
- I forhold til rekruttering beskrives der i litteraturen både en top-down-tilgang og en bottom-up-tilgang til rekruttering, der kan forløbe adskilt såvel som sideløbende. Top-down-tilgangen består i en række taktikker og procedurer til at identificere og screene potentielle rekrutter til ekstremistiske terrorgrupper. Mens bottom-up-processerne tager form af selvselektionsprocesser, hvor individerne selv opsøger de ekstremistiske terrormiljøer. *(Det er der generel enighed om)*
- Dele af litteraturen peger på, at udsatte miljøer eller fængsler kan være frugtbare rekrutteringsmiljøer. Det betyder dog ikke, at socialt udsatte målgrupper er særligt prædisponerede for radikalisering, men snarere, at disse målgrupper er i risiko for at blive involveret i ekstremistiske miljøer grundet deres udsatte position i samfundet. *(Det er der noget viden om)*
- Der er ikke entydig viden om internettets betydning for rekruttering og radikalisering: Dele af litteraturen peger på, at internettets interaktive sociale dimension kan styrke de ekstremistiske gruppers rekrutteringsmuligheder. Andre dele af litteraturen tilskriver internettet mindre betydning. *(Det er der blandet/modstridende viden om)*
- Nogle af de inkluderede publikationer påpeger desuden, at de fleste introduceres til den ekstremistiske ideologi gennem socialisering offline frem for gennem sociale medier og internettet, og at online-radikalering derfor ikke skal ses som et særskilt fænomen. *(Det er der noget viden om)*
- Den ekstremistiske gruppes ideologi har forskellig betydning og vægt for forskellige individers veje til og fra ekstremisme. Ideologi skal ses som én blandt flere faktorer, der påvirker radikaliseringsprocessen, og er ikke (nødvendigvis) en afgørende faktor for individets radikalisering. *(Det er der generel enighed om)*

Videnshuller

- Der mangler blandt andet viden om ekstremistiske gruppers kommunikationsstrategier, samt hvordan propaganda og rekrutteringsmateriale konkret modtages og forbruges.
- Der mangler desuden sikker viden om forskelle eller ligheder mellem ekstremistiske miljøers sociale interaktion og praksis, de kulturelle udtryksformer og social omgangstone i miljøerne.

2.3.2 Fremvækst af miljøer og gruppedynamikker

Undertemaet *fremvækst af ekstremistiske miljøer og gruppedynamikker* har fokus på faktorer og forudsætninger, der har betydning for den ekstremistiske gruppes fremvækst og opretholdelse.

Gruppedynamikker dækker over de sociale mekanismer og dynamikker, der er på spil og har betydning for radikaliseringsprocessen og fastholdelse i ekstremistiske miljøer.

Inkluderet litteratur

Der er i litteraturen identificeret en del publikationer, der omhandler viden om fremvækst af miljøerne og gruppedynamikker. Der er inkluderet i alt 10 publikationer om undertemaet *fremvækst af ekstremistiske miljøer og gruppedynamikker*, hvoraf seks er fagfællebedømte tidsskriftartikler og fire er forskningsbaserede publikationer.

Den emnemæssige kvalitet¹⁰ af den inkluderede litteratur om *fremvækst af ekstremistiske miljøer og gruppedynamikker* vurderes som værende høj, hvilket også gælder for den metodiske kvalitet.

Nedenfor er de inkluderede publikationer under tematikken oplyst.

Tablet 2-2: Oversigt over litteratur om undertemaet

Forfatter	Årstal	Titel	Publikationstype
Bjørgero	2005	Chapter 20 Conclusions, i Tore Bjørgero (ed.). Root Causes of Terrorism: Myths, reality and ways forward	Forskningsbaseret publikation
Bjørgero	2011	Dreams and disillusionment: engagement in and disengagement from militant extremist groups	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Crone	2010	Dynamikker i ekstremistiske miljøer	Forskningsbaseret publikation
Everton	2016	Social Networks and Religious Violence	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Gøtzsche-Astrup	2017	The time for causal designs: Review and evaluation of empirical support for mechanisms of political radicalisation	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Hemmingsen	2010	The Attractions of Jihadism. An Identity Approach to Three Danish Terrorism Cases and the Gallery of Characters around Them	Forskningsbaseret publikation
Kleinmann	2012	Radicalization of Homegrown Sunni Militants in the United States: Comparing Converts and Non-Converts	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Leistedt	2013	Behavioral aspects of terrorism	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Lindekilde & Berthelsen	2015	Voldelig transnational aktivisme: Islamisk Stat, foreign fighters og radikaliserings	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Thomas et al.	2014	Social interaction and psychological pathways to political engagement and extremism	Fagfællebedømt tidsskriftartikel

Der redegøres nedenfor for analysen af *fremvækst af ekstremistiske miljøer og gruppedynamikker* opdelt på følgende hovedpointer:

- Sociale mekanismer er en drivkraft for radikalisering.
- De betydende faktorer for gruppens opretholdelse er ikke nødvendigvis de samme som de betydende faktorer for gruppens dannelse

Disse hovedpointer udfoldes hver især i afsnittene nedenfor.

Sociale mekanismer er en drivkraft for radikalisering

Litteraturen peger på, at sociale mekanismer og gruppedynamikker i ekstremistiske grupperinger er væsentlige faktorer for individets vej til radikalisering (Bjørgero, 2011; Crone, 2010; Everton, 2016; Gøtzsche-Astrup, 2017; Hemmingsen, 2010; Kleinmann, 2012; Leistedt, 2013; Lindekilde & Berthelsen, 2015; Thomas et al., 2014).

¹⁰ Den inkluderede litteratur om *fremvækst af ekstremistiske miljøer og gruppedynamikker* scorer med hensyn til emnemæssig relevans for videnssynthesen i gennemsnit 4,82 på en skala fra 1 til 5, hvor fem er den højeste score. Desuden scorer de inkluderede publikationer i gennemsnit 3,85, når det angår den metodiske kvalitet.

Lindekilde og Berthelsen (2015), Kleinmann (2012) og Everton (2016) fremhæver sociale relationer, særligt familie og venner, som betydende for et individs radikaliseringsproces. For eksempel peger Everton (2016), der tager udgangspunkt i 34 medlemmer af Hamborg-cellen, på, at rekruttering primært sker igennem nære relationer og familie. Lindekilde og Berthelsen (2015), der undersøger, hvordan radikaliserings og mobilisering af danske fremmedkrigere foregår, peger tilsvarende på, at sociale relationer i denne sammenhæng kan øge risikoen for radikaliseringsproces. Denne betragtning begrundes med, at individer, der oplever deres tilværelsesforankring som truet, kan reetablere deres tilværelsesforankring i de ekstreme miljøer, de har adgang til gennem for eksempel venner eller familie. Tilværelsesforankring omhandler individets oplevelse af at have et solidt greb om tilværelsen, hvilket indebærer at kunne deltage i nære fællesskaber og samfundet generelt, at kunne realitetsafstemme sig værdimæssigt og praktisk i forhold til omverdenen samt at kunne navigere i tilværelsen i forhold til egne og andres perspektiver på tilværelsen (Lindekilde & Berthelsen, 2015). Samlet synes sociale relationer og netværk med tilknytning til ekstremistiske miljøer altså at kunne fremme radikaliseringsprocessen, idet individets søgen efter et socialt fællesskab kan lede det til ekstremistiske miljøer. Dette gør sig særligt gældende i situationer, hvor individet føler sin tilværelsesforankring truet og ønsker at reetablere denne.

Individets oplevelse af et tilhørsforhold fremhæves i litteraturen som en vigtig faktor for individets radikaliseringsproces (Bjørge, 2011; Hemmingsen, 2010; Leistedt, 2013). Individet motiveres til at blive en del af ekstremistiske grupper gennem inklusion, anerkendelse og venskaber i gruppen, som skaber et tilhørsforhold. Dette behov for et socialt tilhørsforhold kan medføre, at individet definerer sin sociale status gennem accept fra en ekstremistisk gruppe, hvormed gruppedynamikkerne bliver en drivkraft for radikaliseringsprocessen (Hemmingsen, 2010; Kleinmann, 2012; Leistedt, 2013). Et par publikationer fremhæver endvidere gruppedynamikker som de mest afgørende faktorer i radikaliseringsprocessen (Kleinmann, 2012; Leistedt, 2013). Det kan dog ikke entydigt genfindes på tværs af den gennemlæste litteratur.

Litteraturen peger endvidere på, at de sociale interaktioner i de ekstremistiske grupper kan forstærke radikaliseringsprocessen ved, at de mest ekstreme synspunkter accepteres (Crone, 2010; Gøtzsche-Astrup, 2017; Lindekilde & Berthelsen, 2015; Thomas et al., 2014). Interaktion og socialisering med medlemmer af gruppen, der repræsenterer mere ekstreme synspunkter og yderligere polarisering, kan således øge de øvrige grupped medlemmers accept af de ekstremistiske overbevisninger og handlinger. Det kan eksempelvis være, fordi medlemmer af gruppen ønsker at fremstå bedst muligt overfor de øvrige grupped medlemmer, og at de derfor indoptager gruppenormen, det vil sige de mere ekstreme synspunkter, da dette er forbundet med status i gruppen (Bjørge, 2011; Lindekilde & Berthelsen, 2015). Også Leistedt (2013) fremhæver, hvordan radikaliseringsprocesser kan påvirkes af, at individernes verdenssyn formes gennem en intensiv socialisering i de ekstremistiske miljøer.

Lindekilde og Berthelsen (2015) påpeger, at det kræver en handlingsopfordring (encouragement cue) at gå fra en ekstremistisk holdning til handling. En handlingsopfordring kan opstå gennem en gruppedynamik, idet individet gennem deltagelse i gruppen ser nogle personer, vedkommende beundrer eller kender, udføre ekstremistiske handlinger, og dermed selv påvirkes til at udføre en tilsvarende handling. Everton (2016) belyser, hvordan handlingerne grundet deres ekstreme karakter kan være med til at isolere gruppen fra det resterende samfund, men samtidig styrker tilhørsforholdet til gruppen. En anden publikation (Thomas et al., 2014) fremhæver desuden, hvordan den sociale interaktion i gruppen kan være med til at fremme radikaliseringsprocessen ved at forstærke en fælles følelse af oplevet uretfærdighed. Denne følelse kan understøtte en forståelse af behovet for handling, hvormed de sociale interaktioner har en virkning på handlingsintentioner og adfærd hos medlemmer af gruppen. I denne sammenhæng fremhæves transnationale forbindelser mellem grupperne ligeledes som en betydende faktor for individets radikaliseringsproces, da dette kan skabe forbindelser til personer med mere ekstremistiske synspunkter som for eksempel militante personligheder, hvilket kan gøre ekstremistiske synspunkter og handlinger mere acceptable (Crone, 2010).

De betydelige faktorer for gruppens opretholdelse er ikke nødvendigvis de samme som de betydelige faktorer for gruppens dannelse

En publikation, nemlig Bjørge (2005), peger på, at betydelige faktorer i omgivelserne, der er med til at opretholde ekstremistiske terrorgrupper, ikke nødvendigvis er de samme som dem, der oprindeligt var drivende for gruppens dannelse (Bjørge, 2005). Der kan ifølge Bjørge (2005) ske en udvikling i gruppernes fokus og formål over tid, som ændrer de betydelige faktorer for opretholdelsen af gruppen. Et sådant ændret formål kan udspringe af hævnacykluser, som for eksempel, at det kræver aktivitet at hævne forudgående angreb på gruppen; profitable kriminelle aktiviteter, der oprindeligt kan være igangsat med henblik på at opretholde grundlaget for den ekstremistiske gruppe, men udvikler sig til et økonomisk incitament i sig selv; eller manglende exit-muligheder, hvormed individer bliver nødsaget til at blive i miljøet.

2.3.3 Rekruttering, propaganda og kommunikation

Undertemaet rekruttering, propaganda og kommunikation dækker over viden om rekruttering og rekrutteringsstrategier samt viden om propaganda og kommunikation (Basra et al., 2016; Crone, 2010; Everton, 2016; Hegghammer, 2013a; Kleinmann, 2012; Leistedt, 2013; Lindekilde & Berthelsen, 2015; Malthaner, 2014). Rekruttering, propaganda og kommunikation er tre særskilte temaer, men de behandles i syntesen under samme tema, da de i en række tilfælde overlapper: For eksempel kan propaganda og kommunikation anvendes i rekrutteringsøjemed men også med andre formål, herunder at afskrække omverdenen.

Inkluderet litteratur

Der er for undertemaet *rekruttering, propaganda og kommunikation* hovedsagelig identificeret publikationer om rekruttering. Litteraturen om propaganda og kommunikation er begrænset, da den identificerede viden på området primært omhandler betydningen af sociale medier. Litteraturen, der omhandler online-radikalisering, er desuden præget af manglende metodisk og teoretisk styrke (Gemmerli, 2014; Schmid, 2013). Der mangler viden om, hvordan propaganda og rekruttering benyttes fysisk i miljøerne eller gennem ikke-elektroniske medier. Der er inkluderet i alt 13 publikationer om undertemaet *rekruttering, propaganda og kommunikation*, hvoraf otte er fagfællebedømte tidsskriftsartikler og fem forskningsbaserede publikationer.

Den metodiske kvalitet¹¹ af den inkluderede litteratur om *rekruttering, propaganda og kommunikation* ligger lidt over middel. Den emnemæssige relevans ligger ligesom de øvrige tematikker højt. Nedenfor er de inkluderede publikationer under tematikken oplistet.

Tablet 2-3: Oversigt over litteratur om udertemaet

Forfatter	Årstal	Titel	Publikationstype
Basra et al.	2016	Criminal Pasts, Terrorist Futures: European Jihadists and the New Crime-Terror Nexus	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Crone	2010	Dynamikker i ekstremistiske miljøer	Forskningsbaseret publikation
Everton	2016	Social Networks and Religious Violence	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Gemmerli	2014	Online-radikalisering: en rundrejse i forskningslitteraturen. Litteraturreview af definitioner og tilgange inden for online-radikalisering	Forskningsbaseret publikation
Gemmerli	2015	Online-radikalisering: Forebyggelse på internettet	Forskningsbaseret publikation
European Institute of Peace (EIP)	2017	Molenbeek and violent radicalisation	Forskningsbaseret publikation

¹¹ Den inkluderede litteratur om *rekruttering, propaganda og kommunikation* scorer med hensyn til emnemæssig relevans for videnssyntesen i gennemsnit 4,76 på en skala fra 1 til 5, hvor fem er den højeste score. Desuden scorer de inkluderede publikationer i gennemsnit 3,78, når det angår den metodiske kvalitet.

Forfatter	Årstal	Titel	Publikationstype
Gustafsson	2015	Våldsbejakande islamistisk extremism & sociala medier	Forskningsbaseret publikation
Hegghammer	2013a	The recruiter's dilemma: Signalling and rebel recruitment tactics	Fagfællebedømt tidskriftartikel
Kleinmann	2012	Radicalization of Homegrown Sunni Militants in the United States: Comparing Converts and Non-Converts	Fagfællebedømt tidskriftartikel
Leistedt	2013	Behavioral aspects of terrorism	Fagfællebedømt tidskriftartikel
Lindekilde & Berthelsen	2015	Voldelig transnational aktivisme: Islamisk Stat, foreign fighters og radikaliserings	Fagfællebedømt tidskriftartikel
Malthaner	2014	Contextualizing Radicalization: The Emergence of the "Sauerland-Group" from Radical Networks and the Salafist Movement	Fagfællebedømt tidskriftartikel
Meleagrou-Hitchens et al.	2017	The impact of digital communications technology on radicalization and recruitment	Fagfællebedømt tidskriftartikel

Analysen af den inkluderede litteratur opdelt på de tre følgende hovedpointer:

- Rekruttering har både et top-down- og et bottom-up-aspekt
- Rekruttering finder særligt sted gennem nære relationer og har også mere favorable vilkår blandt udsatte målgrupper
- Interaktive sociale medier kan være kanaler for ekstremistisk rekruttering.

Rekruttering har både et top-down- og et bottom-up-aspekt

Litteraturen peger på, at organisationer har forskellige rekrutteringsstrategier (Crone, 2010; Hegghammer, 2013a; Lindekilde & Berthelsen, 2015). Rekrutteringsstrategier kan være både top-down- og bottom-up-processer (Crone, 2010; Hegghammer, 2013a; Lindekilde & Berthelsen, 2015) og top-down- og bottom-up-processer, der kan ske hver for sig eller i et samspil med hinanden.

I de inkluderede publikationer fremhæves det, at der i litteraturen tidligere har været en opfattelse af, at rekrutteringsprocessen foregik top-down, hvor erfarne medlemmer af ekstreme grupper ansås som værende de aktive i rekrutteringen af nye rekrutter. Rekrutteringsprocessen består dog også af en bottom-up-proces, hvor individet uden for de ekstremistiske miljøer selv er opsøgende og dermed aktivt i rekrutteringsprocessen (Crone, 2010; Lindekilde & Berthelsen, 2015). Dette indikerer altså, at individer ikke blot rekrutteres passivt til de ekstremistiske miljøer, men ligeledes selv aktivt er opsøgende overfor adgang til miljøet. Sociale medier fremhæves blandt andet i denne sammenhæng som en væsentlig faktor, der har betydning for, at flere individer bliver opmærksomme på og opsøgende overfor de ekstremistiske miljøer. Det beskrives nærmere i afsnittet, der omhandler sociale mediers indflydelse på kommunikation og rekruttering til ekstremistiske miljøer (Gemmerli, 2014; Gustafson, 2015; Lindekilde & Berthelsen, 2015; Meleagrou-Hitchens et al., 2017).

Top-down-processen beskrives af Hegghammer (2013a), Crone (2010) og Lindekilde og Berthelsen (2015) som en række taktikker og procedurer til at identificere og screene potentielle rekrutter til ekstremistiske terrorgrupper. Eksempelvis beskriver Hegghammer (2013a) processen i tre faser: den umiddelbare screening, den nærgående screening og indslusning. I den umiddelbare screeningsfase ledes der efter tegn på engagement, personlig fromhed og ideologisk engagement hos den potentielle rekrut. I den nærgående screeningsfase vurderes rekruttens tidligere erfaringer med våben eller ekstremisme, mens indslusningsfasen består af hemmelige aktiviteter og intensive træningslejre, hvor rekrutterne skal bevise deres pålidelighed og vinde gruppens tillid. Den potentielle rekrut skal i faserne i stadig større udstrækning demonstrere sin villighed og loyalitet overfor den ekstremistiske gruppes synspunkter eller handlinger for at blive optaget i de ekstremistiske

miljøer (Crone, 2010; Hegghammer, 2013a; Lindekilde & Berthelsen, 2015). I top-down-rekrutteringsøjemed har karismatiske ledere stor betydning, da de i kontakttarbejdet overfor de potentielle rekrutter kan skabe genkendelse og sympati hos de potentielle rekrutter ved at rammesætte en problemstilling og motivere dem til deltagelse. I en sådan rammesættende proces er afsenderens troværdighed vigtig og dermed hans/hendes legitimitet. Karismatiske ledere spiller derfor en vigtig rolle her (Lindekilde & Berthelsen, 2015).

Bottom-up-tilgangen finder sted gennem selvselektionsprocesser, hvor individerne selv opsøger de ekstremistiske terrormiljøer. Denne proces vil typisk være ansporet af, at individet er stødt på miljøet, for eksempel gennem en rammesættende proces som nævnt ovenfor, hvor individet bliver præsenteret for en problemstilling og forsøgt rekrutteret, generel omtale eller konkrete aktiviteter, eksempelvis i front- eller dækorganisationerne (Crone, 2010; Lindekilde & Berthelsen, 2015).

Rekruttering finder særligt sted blandt nære relationer og har mere favorable vilkår blandt udsatte målgrupper

Den inkluderede litteratur peger på, at rekruttering særligt finder sted gennem sociale relationer i form af familier, venner og netværk (Basra et al., 2016; EIP, 2017; Everton, 2016; Leistedt, 2013; Malthaner, 2014). Hvad angår ekstreme islamistiske grupper og terrorgrupper, så rekrutterer disse i højere grad i miljøer med en stor andel af socialt udsatte såsom fængsler og boligområder præget af sociale problemer (Basra et al., 2016; Everton, 2016; Kleinmann, 2012; Leistedt, 2013; Malthaner, 2014).

Basra et al. (2016) peger på, at rekruttering til ekstreme islamistiske netværk kan ske fra miljøer præget af høj grad af social udsathed, såsom fængsler eller områder med store andele af marginaliserede befolkningsgrupper. Det er i denne sammenhæng væsentligt at understrege, at det ikke betyder, at socialt udsatte målgrupper er særligt prædisponerede for radikaliseringsproces, men snarere, at disse målgrupper er i risiko for at blive involveret i ekstremistiske miljøer grundet deres udsatte position i samfundet. EIP (2017) understøtter denne pointe med afdækning af de sociale problemer i Molenbeek, der som bydel i Belgien har set et uforholdsvist stort antal beboere, der er taget til konfliktområder for at kæmpe. Bydelen er præget af udfordringer med arbejdsløshed, manglende uddannelse og oplevelse af diskrimination, og særligt beboerne af nordafrikansk oprindelse har i mindre grad kontakt til det omgivende samfund. Forfatteren konkluderer, at beboergruppen af nordafrikansk oprindelse typisk ikke har venner eller nære relationer uden for Molenbeek. Forfatterne undersøger dog ikke, om disse udfordringer i bydelen er direkte relaterede til deltagelse i ekstremisme, de konstaterer blot, at mange beboere fra bydelen har fået tilknytning til ekstremismen.

Som det er berørt i afsnittet om gruppedynamikker, peger nogle publikationer på, at rekruttering i høj grad sker gennem sociale relationer (social selektion) i form af familie, venner og bekendte. Hermed menes, at rekrutteringen sker blandt venner og familie til individer, der allerede er involveret i det ekstremistiske miljø (Everton, 2016; Leistedt, 2013; Lindekilde & Berthelsen, 2015; Kleinmann, 2012). Lindekilde og Berthelsen (2015) peger endvidere på, at rekruttering af fremmedkrigere sker gennem front- eller dækorganisationer, for eksempel sprogundervisning eller almindelig koranundervisning.

I tråd med den ovenfor beskrevne rekruttering gennem sociale netværk belyser Malthaner (2014) betydningen af individets omgivelser (netværk og lokalområde) for radikaliseringsproces. Malthaner (2014) peger her i en analyse af den tyske Sauerland-gruppe på, at medlemmerne havde haft bånd, både venskaber og løsere forbindelser, til det lokale og bredere salafistiske miljø. Dette indikerer, ifølge Malthaner (2014), at involveringen i det lokale miljø kan have en betydning for radikaliseringsprocessen og fremvæksten af voldelige ekstremistiske grupper, idet de ekstremistiske individer kan drage nytte af ressourcer i det lokale netværk med eller uden det lokale netværks vidende.

Interaktive sociale medier kan være kanaler for ekstremistisk rekruttering

Den inkluderede litteratur peger på, at der inden for viden om online-radikalisering, der skal forstås som rekruttering på internettet og via sociale medier, kan identificeres to paradigmer (Gemmerli, 2014; Gustafsson, 2015; Meleagrou-Hitchens et al., 2017). Det ene paradigme peger på, at udviklingen af internettet mod en mere interaktiv medieform har styrket muligheden for kommunikation og rekruttering online, hvormed internettet i højere grad kan betragtes som en øget trussel for radikaliserings (Gemmerli, 2014; Gustafsson, 2015; Meleagrou-Hitchens et al., 2017). Omvendt er et andet perspektiv i forskningen, at internettet er en mere statisk kommunikationsplatform (Gemmerli, 2014). Internettet er i dette perspektiv mindre interaktivt og betragtes som et strategisk redskab, hvor kommunikationen anskues som værende statisk. Internettet betragtes her som et sted, hvor individer kan opsøge og indsamle informationer.

I en vis samklang med de to paradigmer beskrevet ovenfor peger Meleagrou-Hitchens et al. (2017) desuden på, at fremvæksten af de sociale medier (web 2.0) har muliggjort en højere grad af interaktiv kommunikation på internettet. Det ses for eksempel i form af chatfora, hvor individer ikke kun passivt er modtagere af ekstremistiske budskaber, hvilket tidligere var tilfældet, hvor internettet var en mere statisk kommunikationsplatform (web 1.0). Individerne indgår på de sociale medier og chatfora interaktivt i dialog og debat, hvilket muliggør, at kommunikationen kan tilpasses mere til den enkelte bruger. I takt med denne udvikling er der sket en øget anvendelse af internettet blandt ekstremistiske individer og grupper. Det betyder, at ekstremistiske grupper i højere grad forsøger at vinde indflydelse og skabe ekstremistiske netværk online. Denne udvikling har været med til at transformere radikaliserings- og rekrutteringsprocesser, idet internettet tillader en mere smidig og lettilgængelig interaktion, der gør det muligt at nå flere personer på tværs af internettet.

Gemmerli (2015) fremhæver dog i en senere publikation, at internettets betydning for radikaliserings er uklar og mangler videnskabeligt, empirisk belæg, samt at størstedelen af radikaliserede introduceres for den ekstremistiske ideologi gennem socialisering offline.

2.3.4 Ideologier og narrativer

Dette undertema afdækker viden om betydningen af ideologier og narrativer i grupperne i relation til individets radikaliserings.

Inkluderet litteratur

Der er i begrænset udstrækning identificeret viden om *ideologi og narrativer* og disses betydning for ekstremistiske miljøer. Der er for undertemaet inkluderet i alt 14 publikationer, der kommer ind på undertemaet, men størstedelen belyser blot sekundært ideologi og narrativer. Heraf er syv fagfællebedømte tidsskriftartikler, og syv forskningsbaserede publikationer.

Den emnemæssige relevans af den inkluderede litteratur om *ideologi og narrativer* vurderes ligesom for de øvrige tematikker som høj for denne tematik. Den metodiske kvalitet¹² vurderes fra en smule over middel til middelhøj.

Nedenfor er de inkluderede publikationer under tematikken oplyst.

Tabel 2-4: Oversigt over litteratur om undertemaet

Forfatter	Årstal	Titel	Publikationstype
Altier et al.	2017	Why They Leave: An Analysis of Terrorist, Disengagement Events from Eighty-seven Autobiographical Accounts	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Basra et al.	2016	Criminal Pasts, Terrorist Futures: European Jihadists and the New Crime-Terror Nexus	Fagfællebedømt tidsskriftartikel

¹² Den inkluderede litteratur om *ideologi og narrativer* scorer med hensyn til emnemæssig relevans for videnssyntesen i gennemsnit 4,93 på en skala fra 1 til 5, hvor fem er den højeste score. Desuden scorer de inkluderede publikationer i gennemsnit 3,62, når det angår den metodiske kvalitet.

Forfatter	Årstal	Titel	Publikationstype
Beutel et al.	2016	Field Principles for Countering and Displacing Extremist Narratives	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Bjørge	2005	Chapter 20 Conclusions, i Tore Bjørge (ed.). Root Causes of Terrorism: Myths, reality and ways forward	Forskningsbaseret publikation
Bjørge	2011	Dreams and disillusionment: engagement in and disengagement from militant extremist groups	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Carson	2014	Counterterrorism and Radical Eco-Groups: A Context for Exploring the Series Hazard Model	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Crone	2010	Dynamikker i ekstremistiske miljøer	Forskningsbaseret publikation
Crone	2016	Radicalization revisited: violence, politics and the skills of the body	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Hegghammer	2013b	Should I Stay or Should I go? Explaining Variation in Western Jihadists' Choice between Domestic and Foreign Fighting	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Hemmingsen & Castro	2017	The Trouble with Counter-Narratives	Forskningsbaseret publikation
Krøijer	2015	Figurations of the Future: Forms and Temporalities of Left Radical Politics in Northern Europe.	Forskningsbaseret publikation
Nesser	2010	Joining Jihadi terrorist cells in Europe: Exploring motivational aspects of recruitment and radicalisation	Forskningsbaseret publikation
Roy	2017	Jihad og døden	Forskningsbaseret publikation
Schmid	2013	Radicalisation, De-radicalisation, Counter-radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review	Forskningsbaseret publikation
Simi et al.	2016	Narratives of Childhood Adversity and Adolescent Misconduct as Precursors to Violent Extremism: A Life-Course Criminological Approach	Fagfællebedømt tidsskriftartikel

Analysen af den inkluderede litteratur præsenteres nedenfor ud fra følgende hovedpointer:

- Ideologien er ikke nødvendigvis afgørende for individets radikaliseringsproces
- Ideologien har forskellig betydning og vægt i individets radikaliseringsproces

Hovedpointerne udfoldes hver især i afsnittene nedenfor.

Ideologi er ikke nødvendigvis afgørende for individets radikaliseringsproces

Flere publikationer peger på, at ideologi eller religion ikke er udslagsgivende for individets radikaliseringsproces (Bjørge, 2005; Crone, 2010; Crone, 2016; Roy, 2017; Simi et al., 2016). Det er vigtigt at understrege, at der ikke er en fælles forståelse blandt forskerne af, hvordan religion og ideologi skal forstås i forhold til hinanden, og dermed om publikationerne analyserer religion og ideologi som et samlet koncept eller separate koncepter.

Publikationerne fremhæver generelt ideologi som én blandt flere faktorer, som påvirker radikaliseringsprocessen. Det betyder, at ideologi og eventuelt religion kan spille en rolle og for nogle individer en central rolle men ikke nødvendigvis er den afgørende faktor for radikaliseringsprocessen (Crone, 2010; Crone, 2016; Simi et al., 2016). For eksempel konkluderer Simi et al. (2016) i et studie af 44 højreekstremister, at ideologi ikke har været afgørende for disse højreekstremisters radikaliseringsproces men snarere, at ideologien er et resultat af selve radikaliseringsprocessen.

Analysen af den inkluderede litteratur siger også noget om betydning af religion. Bjørge (2005) argumenterer for, at det er en myte, at religion er en betydende faktor for selvmordsterrorisme. I stedet konkluderer Bjørge (2005), at selvmordsterrorister hovedsagelig er motiveret af politiske synspunkter, hvilket kan indikere, at politisk ideologi vægter højere end religion. Crone (2016)

konkluderer, at radikaliseringsprocesser ofte i højere grad er politiske end religiøse, mens det i en ekstrem islamistisk sammenhæng vil være en politisk-religiøs proces.

Roy (2017) kommer også ind på religionens rolle og konkluderer, at ekstremisme grundlæggende ikke er religiøst funderet, men at der snarere har fundet en islamisering af radikaliseringssted. Det skal forstås sådan, at modstandskulturer blandt unge, der søger vold og modstand, i dag finder deres udtryk i ekstrem islamisme, hvor de tidligere har fundet deres udtryk i andre ekstremismer. Roy (2017) påpeger i den forbindelse, at ekstrem islamisme som ideologi tilbyder vold i en legitim form kombineret med kritik af det etablerede samfund, og at det kan virke tiltrækkende som tilbud om modstandskultur.

Litteraturen peger derimod på, at ideologi og religion kan være med til at legitimere ekstremistisk engagement og ekstremistiske handlinger (Basra et al., 2016; Bjørge, 2005; Crone, 2010; Roy, 2017). Crone (2010) peger i denne sammenhæng på, at ideologi og religion spiller en rolle i retfærdiggørelsen af et militant engagement i en ekstremistisk gruppe, idet ideologi og religion bruges som et mål, der retfærdiggør yderliggående handlinger. Bjørge (2005) argumenterer for, at selvmordsterroristers handlinger ikke udspringer af religion, men at deres martyrium ofte bliver legitimeret og forherliget med reference til religion. Basra et al. (2016) konkluderer også, at muligheden for frelse spiller en rolle i den stigende tilstrømning til ekstrem islamisme fra kriminelle miljøer. Samlet set peger disse publikationer på, at religion benyttes til legitimering af en eksisterende ekstremisme.

Et andet perspektiv på legitimering af forskellige typer af vold er Hegghammers (2013b) pointe om, at de ekstreme islamistiske religiøse ledere sandsynligvis er med til at legitimere rollen som fremmedkriger som mere legitim end vold og terror i hjemlandet.

Carson (2014) fremfører, at personer fra venstreekstremistiske grupper opvejer fordele og ulemper overfor hinanden, når de står foran at skulle udføre voldelig aktivisme. I den sammenhæng konkluderer studiet, at øgede sanktioner fra ny lovgivning, der medfører flere omkostninger ved voldelige handlinger, kan være med til at afholde dyrerettigheds- og miljøaktivister fra ekstremistiske handlinger. Omvendt konkluderer Carson (2014) dog, at nogle venstreekstremistiske grupper brænder så meget for deres ideologi, at lovgivning ikke kan bremse deres ekstremistiske handlinger.

Ideologien har forskellig betydning og vægt i individers radikaliseringsproces

Litteraturen peger på, at ideologi har forskellig betydning for forskellige individers radikaliseringsproces (Bjørge, 2011; Nesser, 2010). Forskellige individer tillægger blandt andet ideologien forskellig vægt. Nesser (2010) opstiller som tidligere nævnt fire forskellige profiler blandt medlemmer af islamistiske terrorceller, der hver især motiveres af forskellige faktorer, hvor særligt de første to motiveres ideologisk. De fire typer er: 1) entreprenøren, der proaktivt rekrutterer, socialiserer og træner cellen, og som selv er motiveret af den politiske, sociale eller religiøse sag, 2) protegeen, der er velfungerende i det omgivende samfund, ofte yngre end entreprenøren og ser op til entreprenøren, og som er motiveret af loyalitet til entreprenøren og drives af en politisk, social eller religiøs sag, 3) den utilpassede, der er mindre velfungerende i det omgivende samfund og mindre ideologisk engageret, og som motiveres gennem forsøg på at håndtere egne problemer, af loyalitet overfor venner eller begge dele, og 4) omstrejferen, der adskiller sig ved at have mindre klare motivationer for at tilslutte sig cellen, men hvor tilslutning til cellen synes at finde sted gennem socialt netværk samt det, at personen er på det forkerte sted på det forkerte tidspunkt. Nesser (2010) fremhæver dermed, at det særligt er entreprenøren og protegeens motivation, der bunder i en ideologisk overbevisning, mens den utilpassede og omstrejferen motiveres af sociale dynamikker og individuelle forhold.

Bjørge (2011) identificerer tilsvarende fem forskellige mekanismer, der på forskellig vis forventes at spille ind i radikaliseringsprocesser hos forskellige individer. Ideologisk aktivisme er én meka-

nisme, hvor ekstremisme er motiveret af idealisme og en stærk følelse af at ville bidrage til retfærdighed. Bjørge (2011) pointerer i denne sammenhæng, at mekanismerne har forskellig betydning og vægtning for forskellige individer, og at en radikaliseringsproces er en dynamisk udvikling. Dermed peger Bjørge (2011) ligeledes på, at ideologi har forskellig betydning i forskellige individers radikaliseringsproces.

Ifølge flere publikationer er ideologien ligeledes sjældent den eneste faktor, der ligger til grund for løsrivelse fra ekstremistiske miljøer (Altier et al., 2017; Beutel et al., 2016; Hemmingsen & Castro, 2017; Nesser, 2010; Schmid, 2013). Altier et al. (2017) konkluderer, at individers tab af troen på ideologien i den ekstremistiske gruppe ikke er en udbredt grund til at forlade gruppen. Til gengæld konkluderer publikationen, at individer, som ikke er særlig ideologisk engagerede, er mere tilbøjelige til at blive påvirket af faktorer, der trækker individet ud af det ekstremistiske miljø. Nesser (2010) påpeger ligeledes, at den utilpassede og omstrejferen vil tænkes at være mere modtagelige overfor indsatser, da de ikke har samme grad af ideologisk overbevisning som de to andre typer.

En anden publikation (Hemmingsen & Castro, 2017) fremhæver, at ideologiens forskellige betydning fra individ til individ ligeledes har betydning for, hvordan modnarrativer kan bruges til at få individer til at forlade ekstremisme. Hemmingsen & Castro (2017) påpeger i denne sammenhæng, at der mangler viden om, hvorfor og hvordan ekstremistiske narrativer tiltrækker individer, hvilket gør det svært at opstille virksomme modnarrativer. Publikationen konkluderer endvidere, at modnarrativer kan have en negativ påvirkning ved at gøre den ekstremistiske ideologi til noget udenfor det normale, hvilket kan skabe polarisering i samfundet.

2.4 Individniveauet

På individniveauet har videnssynthesen haft fokus på undertemaet individuelle risikofaktorer. Individuelle risikofaktorer skal forstås som faktorer, der kan øge individets risiko eller sårbarhed over for radikalisering. De individuelle risikofaktorer skal ikke betragtes som en facitliste over faktorer, der forårsager radikalisering, da der er mange forskellige aspekter og faktorer, der har indflydelse på forskellige individers veje til og fra ekstremisme, ligesom ingen af faktorerne i sig selv er påvist at føre til ekstremisme.

Psykisk sårbarhed er én blandt flere risikofaktorer, der drøftes i den inkluderede litteratur. I kortlægningen anvendes begrebet psykisk sårbarhed til at betegne et bredt spektrum af problematikker. Den inkluderede litteratur omhandler blandt andet psykiske udviklingsforstyrrelser, depression, diagnoser relateret til søvn, autismespektrumforstyrrelser, skizofreni og paranoid psykose.

2.4.1 Hovedpointer om individniveauet

I boksen nedenfor er hovedpointer baseret på analyse af den inkluderede litteratur opsummeret.

Hovedpointer

- Individets oplevelse af truet identitet eller truet tilværelsesforankring synes at øge risikoen for radikaliserings. Den truede identitet eller tilværelsesforankring kan for eksempel bunde i social eksklusion, marginalisering, diskrimination, manglende tilhørsforhold, tab af nærmeste og økonomisk krise. *(Det er der generel enighed om)*
- Individets familieforhold under opvækst har betydning for radikaliserings. Særligt synes individer, der har oplevet udsathed eller ustabile familieforhold, at være i øget risiko for radikaliserings. *(Det er der generel enighed om)*
- Der kan i den inkluderede litteratur ikke findes en entydig sammenhæng mellem psykisk sårbarhed og radikaliserings. Noget litteratur peger på, at der ikke er en øget forekomst af psykisk sårbarhed blandt terrorister. Andre og særligt nyere publikationer belyser sammenhængen mere nuanceret og ser psykisk sårbarhed som en blandt en række andre betydende faktorer. Ligesom disse publikationer skelner mellem forskellige typer af terrorister og mellem forskellige psykiske diagnoser. *(Det er der blandet/modstridende viden om)*
- I denne sammenhæng ses en øget forekomst af psykisk sårbarhed blandt soloterrorister sammenlignet med den generelle befolkning og individer, der begår terror i grupper. Et studie, der undersøger forekomsten af specifikke psykiske diagnoser, konkluderer, at der blandt soloterrorister er en øget forekomst af autismespektrumforstyrrelser, skizofreni og paranoide psykoser sammenlignet med den generelle befolkning. *(Det er der noget viden om)*
- Der er i nogen grad litteratur, som peger på, at ekstremistiske miljøer af flere årsager kan være tiltrækkende for individer, der tidligere har begået anden kriminalitet: Her kan der findes frelse for tidligere kriminelle handlinger eller en kontekst, hvor voldelige handlinger er legitimeret. *(Det er der noget viden om)*

Videnshuller

- Der er i den inkluderede litteratur fundet begrænset viden om sammenhængen mellem psykisk sårbarhed og radikaliserings.
- Der mangler viden om ressourcestærke individers risiko og vej til ekstremisme.
- Der mangler tilsvarende viden om betydningen af køn for individets risiko, og hvorvidt visse risikofaktorer eller personlighedstræk øger individets sårbarhed over for nogle ekstremistiske miljøer frem for andre.

2.4.2 Individuelle risikofaktorer

Forskningen i individuelle risikofaktorer har bevæget sig fra et fokus mod at opstille generiske personprofiler for personer tilknyttet ekstremistiske grupper til i højere grad at tale om individuelle risikofaktorer, der i et samspil med andre aspekter i individets liv kan øge sårbarheden over for ekstremisme (Basra et al., 2016; Leistedt, 2013; Pantucci et al., 2015; Saltman & Smith, 2015; Schmid, 2013).

Inkluderet litteratur

I den inkluderede litteratur er der fundet en del publikationer om *individuelle risikofaktorer*. Sammenholdt med de to andre niveauer er individniveauet det niveau, hvor der er fundet mest litteratur. Der er inkluderet i alt 18 publikationer om individuelle risikofaktorer, hvoraf 13 er fagfællebedømte tidsskriftartikler og fem forskningsbaserede publikationer.

Overordnet set er både den emnemæssige og den metodiske kvalitet på individniveauet meget høj¹³.

¹³ Den inkluderede litteratur om *individuelle risikofaktorer* scorer med hensyn til emnemæssig relevans for videnssynthesen i gennemsnit 4,94 på en skala fra 1 til 5, hvor fem er den højeste score. Desuden scorer de inkluderede publikationer i gennemsnit 4,0, når det angår den metodiske kvalitet.

Nedenfor er de inkluderede publikationer under temaet oplyst.

Tablet 2-5: Oversigt over litteratur om undertemaet

Forfatter	Årstal	Titel	Publikationstype
Basra et al.	2016	Criminal Pasts, Terrorist Futures: European Jihadists and the New Crime-Terror Nexus	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Bjørge	2005	Chapter 20 Conclusions, i Tore Bjørge (ed.). Root Causes of Terrorism: Myths, reality and ways forward	Forskningsbaseret publikation
Bjørge	2011	Dreams and disillusionment: engagement in and disengagement from militant extremist groups	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Crone	2016	Radicalization revisited: violence, politics and the skills of the body	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
European Institute of Peace (EIP)	2017	Molenbeek and violent radicalisation	Forskningsbaseret publikation
Gill & Corner	2017	There and Back Again: The Study of Mental Disorder and Terrorist Involvement	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Grønnerød et al.	2016	Radikalisering og psykisk helse – En kunnskapsopsummering.	Forskningsbaseret publikation
Gøtzsche-Astrup	2017	The time for causal designs: Review and evaluation of empirical support for mechanisms of political radicalisation	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Khosrokhavar	2013	Radicalization in prison: the French case	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Kleinmann	2012	Radicalization of Homegrown Sunni Militants in the United States: Comparing Converts and Non-Converts	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Leistedt	2013	Behavioral aspects of terrorism	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Lindekilde & Berthelsen	2015	Voldelig transnational aktivisme: Islamisk Stat, foreign fighters og radikalisering	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Lyons	2015	The psychological foundations of homegrown radicalization: An immigrant acculturation perspective.	Forskningsbaseret publikation
Schuurman & Horgan	2016	Rationales for terrorist violence in homegrown jihadist groups: A case study from the Netherlands	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Sikkens et al.	2017	Parental Influence on Radicalization and De-radicalization according to the Lived Experiences of Former Extremists and their Families	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Simi et al.	2016	Narratives of Childhood Adversity and Adolescent Misconduct as Precursors to Violent Extremism: A Life-Course Criminological Approach	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Pantucci et al	2015	Lone-Actor Terrorism: Literature review	Forskningsbaseret publikation
Pels	2011	The Influence of Education and Socialization on Radicalization: An Exploration of Theoretical Presumptions and Empirical Research	Fagfællebedømt tidsskriftartikel

Analysen af den inkluderede litteratur fremstilles nedenfor ud fra følgende hovedpointer:

- Truet identitet og tilværelsesforankring som væsentlig risikofaktor
- Turbulens, udsathed og ustabilitet i barndommen
- Psykisk sårbarhed udgør ikke entydigt en risikofaktor
- Bevægelser fra kriminelle miljøer

Truet identitet og tilværelsesforankring

En truet identitet eller tilværelsesforankring er gennemgående en væsentlig risikofaktor for individets radikaliseringsproces. Tilværelsesforankringens betydning er tidligere blevet analyseret i sammenhæng med gruppedynamikker og fremvæksten af ekstremistiske miljøer i afsnit 2.3.2. Lindekilde og Berthelsen (2015), Götzsche-Astrup (2017), Lyons (2015), Bjørgo (2011) og Kleinmann (2012) undersøger alle sammenhængen mellem individers oplevelse af identitetsproblematikker og ekstremisme.

Litteraturen peger på, at truet identitet kan øge risikoen for radikaliseringsproces og kan være forårsaget af for eksempel social eksklusion, marginalisering, diskrimination, manglende tilhørsforhold, tab af nærmeste og økonomisk krise (Bjørgo, 2011; EIP, 2017; Götzsche-Astrup, 2017; Lindekilde & Berthelsen, 2015; Lyons, 2015). Lindekilde og Berthelsen (2015) forklarer, at et individ, der føler sin tilværelsesforankring truet, vil stræbe mod at reetablere sit holdepunkt i tilværelsen, hvilket kan komme til udtryk gennem ekstremisme. Ligeledes peger EIP (2017) på, at den enkeltes opfattelse af social eksklusion og manglende muligheder er centrale faktorer, der har betydning for radikaliseringsproces.

Denne pointe understøttes også andre steder i litteraturen, der undersøger, hvad der motiverer personer, der bevæger sig ind i ekstremistiske miljøer, samt hvad der får individer i miljøerne til at udføre ekstremistiske handlinger (Schuurman & Horgan, 2016). Litteraturen peger i denne sammenhæng på, at det at opretholde en identitet eller opnå status i gruppen ligeledes kan få personer tilknyttet et ekstremistisk miljø til at udføre ekstremistiske handlinger.

Turbulens, udsathed og ustabilitet i barndommen

Litteraturen peger på, at turbulens, udsathed og ustabile familieforhold i barndommen indirekte er en risikofaktor for radikaliseringsproces (Pels, 2011; Sikkens et al., 2017; Simi et al., 2016). Sikkens et al. (2017) og Simi et al. (2016) peger i denne sammenhæng på, at turbulens, ustabilitet og udsathed i familieforholdene i barndommen såsom manglende forældrekontakt, fysisk eller seksuelt misbrug, forsømmelse fra forældre og tab af familiemedlemmer i kombination med manglende følelsesmæssig støtte, skilsmisse og psykisk sårbarhed blandt familiemedlemmer kan være en risikofaktor for radikaliseringsproces. Det understreges dog, at sådanne risikofaktorer ikke alene fører til radikaliseringsproces, at de ikke nødvendigvis fører til radikaliseringsproces, og at der er tale om en sammenhæng mellem faktorer snarere end om årsagssammenhænge. Samtidig spiller risikofaktorerne sammen med faktorer i individets omgivelser samt tilbuddet fra den ekstremistiske gruppe.

Omvendt er stabile familieforhold og gode forældrekompetencer ikke en garanti mod radikaliseringsproces. I litteraturen ses der desuden modsatrettede tendenser om, hvorvidt forældrenes yderliggående synspunkter øger risikoen for børnenes radikaliseringsproces (Pels, 2011; Sikkens et al., 2017). Sikkens et al. (2017) pointerer, at radikaliseringsproces ikke skyldes en direkte indoptagelse af forældres yderliggående synspunkter. Omvendt konkluderer Pels (2011), at der er signifikante ligheder mellem højreekstremistiske forældres og teenagebørns xenofobiske overbevisninger. Derudover konkluderer publikationen, at en autoritær og mindre følelsesbetonet opdragelsesstil blandt højreekstremistiske forældre er betydende for børnenes socialisering, hvad angår en afvigende politisk adfærd. Pels (2011) indikerer dermed, at forældre direkte gennem egne yderliggående synspunkter og opdragelsesstil kan påvirke deres børns risiko for indoptagelse af ekstremistiske synspunkter.

Psykisk sårbarhed udgør ikke entydigt en risikofaktor

Litteraturen, der belyser og undersøger psykisk sårbarhed som en potentiel risikofaktor for radikaliseringsproces, har tidligere været præget af unuancerede tolkninger og misforståelser. Begrebet psykisk sårbarhed anvendes her som betegnelse for et bredt spektrum af problematikker: Den inkluderede litteratur omhandler således blandt andet psykiske udviklingsforstyrrelser, depression, diagnoser relateret til søvn, autismespektrumforstyrrelser, skizofreni og paranoid psykose.

Bjørge (2005) afviser en række myter om betydende faktorer for ekstremisme, herunder at personer med tilknytning til ekstremistiske grupper er sindssyge og irrationelle aktører. Nylige publikationer fremhæver, som nævnt, at psykisk sårbarhed bør betragtes som én risikofaktor blandt mange i radikaliseringsprocessen.

Overordnet konkluderer litteraturen, at der ikke er en entydig sammenhæng mellem psykisk sårbarhed og ekstremisme (Bjørge, 2005; Gill & Corner, 2017; Grønnerød et al., 2016; Leistedt, 2013). Leistedt (2013) konkluderer på den ene side, at der ikke er nogen psykopatologiske mønstre eller tegn på psykisk sårbarhed blandt borgere dømt for terrorisme. Omvendt peger Gill og Corner (2017) på, at det er væsentligt at have en nuanceret forståelse af psykisk sårbarhed for at belyse og undersøge potentielle sammenhænge korrekt. Blandt andet peger de på, at det er væsentligt at nuancere forståelsen af forskellige typer af personer dømt for terrorisme, da psykisk sårbarhed kan være en væsentlig risikofaktor for visse typer. For eksempel konkluderer Gill og Corner, at soloterrorister med 13,5 gange større sandsynlighed er psykisk sårbare sammenlignet med terrorister, der begår gruppebaseret terror. Dernæst peger Gill og Corner (2017) på, at det er væsentligt at kigge særskilt på, hvilke psykiske diagnoser der udgør en særlig risiko. I denne sammenhæng fremhæver Gill og Corner (2017) et studie, der undersøger forekomsten af specifikke psykiske diagnosegrupper blandt soloterrorister. Der ses her en øget forekomst af skizofreni, paranoide psykoser og autismespektrumforstyrrelser, mens depression, psykiske diagnoser relateret til søvn og psykiske udviklingsforstyrrelser omvendt er mindre udbredt blandt soloterrorister sammenlignet med den generelle befolkning.

Grønnerød et al. (2016) underbygger disse fund og peger på, at flere publikationer konkluderer en højere forekomst af psykisk sårbarhed blandt soloterrorister sammenlignet med den generelle befolkning, mens der blandt personer tilknyttet ekstremistiske grupper ikke forekommer en øget prævalens af psykisk sårbarhed.

Både Grønnerød et al. (2016) og Gill og Corner (2017) understreger dog, at radikaliseringsprocessen og deltagelse i terror også omvendt kan føre til psykisk sårbarhed. Pointerne peger således på, at det er vanskeligt at belyse kausaliteten i forekomsten af psykisk sårbarhed og radikaliseringsprocessen, men psykisk sårbarhed kan være én blandt mange risikofaktorer i radikaliseringsprocessen for soloterrorister men omvendt også opstå som konsekvens af deltagelse i terror.

Bevægelser fra kriminelle miljøer

En stigende andel af gerningsmænd, der dømmes for terrorisme, har en anden kriminel eller voldelig baggrund. Der ses dermed en bevægelse fra kriminelle til eller mellem ekstremistiske grupper eller miljøer (Basra et al., 2016; Crone, 2016; Khosrokhavar, 2013). I relation til dette har en publikation af Basra et al. (2016) fundet, at mange borgere dømt for ekstreme islamistiske handlinger har været fængslet for forskellige typer af anden kriminalitet, og at en stor andel påbegynder deres radikaliseringsproces i fængslet.

Tre publikationer beskriver et overlap mellem almindelig kriminalitet og ekstremisme (Basra et al., 2016; Crone, 2016; Khosrokhavar, 2013). Dette overlap indebærer blandt andet, at kriminelle kan overføre deres viden og adfærd fra de kriminelle miljøer til de ekstremistiske (Basra et al., 2016; Crone, 2016). Dette omhandler blandt andet adgang til våben og adfærdsmæssige evner, for eksempel at de kan skjule planer og lignende for deres omgivelser, eller at deres tidligere kriminelle erfaring med vold er med til at opbløde grænsen for at deltage i en ekstremistisk handling (Basra et al., 2016; Crone, 2016). Basra og Neumann (2016) uddyber desuden, at ekstreme islamistiske miljøer appellerer til personer med kriminel baggrund, fordi de er forenelige med deres søgen efter et sted, hvor de kan retfærdiggøre deres kriminelle handlinger eller søge frelse for de kriminelle handlinger, de tidligere har begået.

Et andet aspekt af bevægelsen fra kriminelle til ekstreme islamistiske miljøer er fængslerne og deres betydning for rekruttering. I fængslerne har indsatte dømt for terror nem adgang til udsatte

unge mænd, og social udsathed kan, som tidligere beskrevet, udgøre en risikofaktor for radikalisering. Derudover er de indsattes frustration over dårlige faciliteter og isolation ligeledes en faktor, der kan øge risikoen for radikalisering (Basra et al., 2016; Khosrokhavar, 2013).

2.5 Individets veje til og fra ekstremisme

Det følgende og afsluttende afsnit i forbindelse med undersøgelsesspørgsmål 1 har fokus på individets veje til og fra ekstremisme. Som det vil fremgå, har faktorer på både samfunds-, gruppe- og individniveau en betydning for vejen til og fra ekstremisme. Som sådan binder dette afsnit videnssyntesen sammen på tværs af de tre niveauer og sammenkæder de faktorer, der tidligere har været behandlet.

2.5.1 Hovedpointer om individets veje til og fra ekstremisme

I boksen nedenfor er hovedpointer baseret på analyse af den inkluderede litteratur opsummeret.

Hovedpointer

- Generelt peger de inkluderede publikationer på, at individers veje til og fra ekstremisme skabes i et samspil af faktorer på tværs af samfunds-, gruppe- og individniveau. Disse faktorer kan for eksempel omfatte et oplevet samfundspres eller en oplevet uretfærdighed, den sociale interaktion med den ekstremistiske gruppe og gruppens tilbud om tilhørsforhold, identitet eller modstand mod det etablerede samfund, individets baggrund eller sårbarhed, for eksempel en familiemæssig baggrund præget af turbulens eller udsathed, kriminalitet, oplevelsen af truet identitet eller en søgen efter spænding. Af samme grund er det ikke muligt at opstille en generel profil for borgere fra ekstremistiske miljøer eller radikaliseringsprocesser (*dette er der generel enighed om*).
- Der er i den inkluderede litteratur fundet viden om mekanismer med betydning for individets vej til og fra ekstremisme. Sådanne mekanismer er blandt andet opdelt i ideologisk motivation, gruppestatus, fællesskabsfølelse, gruppepres og oplevelse af diskrimination. Disse mekanismer kan hver især have større eller mindre vægt for det enkelte individ. (*Dette er der noget viden om*)
- Særskilt i forhold til individets løsrivelse fra ekstremisme peger den identificerede viden på, at skuffelse over eller uoverensstemmelser med gruppen, manglende indfrielse af forventninger til gruppens formål, psykisk udmattelse og udbrændthed samt afsky ved voldelige metoder kan spille ind. Hertil kan sociale relationer og kontakt med det omkringliggende samfund understøtte vejen ud. (*Dette er der noget viden om*)

Videnshuller

- Der mangler blandt andet viden om betydning af køn for vejen til og fra ekstremisme samt de forskellige roller, hhv. mænd og kvinder har i ekstremistiske grupper, og hvilken betydning dette har.

Den metodiske kvalitet¹⁴ af den inkluderede litteratur om *individets vej til og fra ekstremisme* vurderes lidt over middel, hvilket svarer til en vurdering i den lave ende sammenlignet med den metodiske kvalitet for de øvrige tematikker. Den emnemæssige relevans vurderes meget høj.

Inkluderet litteratur

Der er fundet en del litteratur, der behandler *individets vej til og fra ekstremisme*. Der er en overvægt af litteratur, som belyser vejen til ekstremisme, og mindre litteratur om vejen fra ekstremisme. Forskningen synes for denne tematik at have bevæget sig fra et tidligere fokus på faser i radikaliseringsprocessen og profiler på individerne til at afsøge individers forskelligartede veje til

¹⁴ Den inkluderede litteratur om *individets vej til og fra ekstremisme* scorer med hensyn til emnemæssig relevans for videnssyntesen i gennemsnit 5,0 på en skala fra 1 til 5, hvor fem er den højeste score. Desuden scorer de inkluderede publikationer i gennemsnit 3,85, når det angår den metodiske kvalitet.

og fra ekstremisme. Hovedsagelig findes der litteratur om den overordnede viden om veje til og fra ekstremisme, mens der i mindre udstrækning er fundet litteratur, der belyser kønsperspektivet, specifikke miljøer eller sammenligninger miljøer imellem. Litteraturen om veje til og fra ekstremisme består af flere publikationer om ekstremisme generelt samt nogle publikationer med specifikt fokus på enten ekstrem islamisme, højreekstremisme eller venstreekstremisme.

Der er inkluderet i alt 13 publikationer om *veje til og fra ekstremisme*, hvoraf otte er fagfællebedømte tidsskriftartikler og fem forskningsbaserede publikationer. Nedenfor er de inkluderede publikationer under temaet oplistet.

Table 2-6: Oversigt over litteratur om undertemaet

Forfatter	Årstal	Titel	Publikationstype
Altier et al.	2017	Why They Leave: An Analysis of Terrorist, Disengagement Events from Eighty-seven Autobiographical Accounts	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Barrelle	2014	Pro-integration: disengagement from and life after extremism	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Bjørgero	2005	Chapter 20 Conclusions, i Tore Bjørgero (ed.). Root Causes of Terrorism: Myths, reality and ways forward	Forskningsbaseret publikation
Bjørgero	2011	Dreams and disillusionment: engagement in and disengagement from militant extremist groups	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Hemmingsen	2010	The Attractions of Jihadism. An Identity Approach to Three Danish Terrorism Cases and the Gallery of Characters around Them	Forskningsbaseret publikation
Horgan	2014	The Psychology of Terrorism – Revised and updated second edition	Forskningsbaseret publikation
Kleinmann	2012	Radicalization of Homegrown Sunni Militants in the United States: Comparing Converts and Non-Converts	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Leistedt	2013	Behavioral aspects of terrorism	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Saltman og Smith	2015	Till Martyrdom Do Us Part. Gender and the ISIS Phenomenon	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Schmid	2013	Radicalisation, De-radicalisation, Counter-radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review	Forskningsbaseret publikation
Simi et al.	2016	Narratives of Childhood Adversity and Adolescent Misconduct as Precursors to Violent Extremism: A Life-Course Criminological Approach	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Simi & Windisch	2017	Why Radicalization Fails: Barriers to Mass Casualty Terrorism	Forskningsbaseret publikation
Thomas et al.	2014	Social interaction and psychological pathways to political engagement and extremism	Fagfællebedømt tidsskriftartikel

Analysen af den inkluderede litteratur præsenteres nedenfor ud fra følgende hovedpointer:

- Individets veje til og fra ekstremisme finder sted i samspil mellem faktorer på det samfundsmæssige, det grupperelaterede og det individuelle niveau.
- Centrale faktorer for vejen ud af ekstremisme er bredt set skuffelse, udbændthed og uoverensstemmelser.

Individets veje til og fra ekstremisme bevæger sig på tværs af det samfundsmæssige, det grupperelaterede og det individuelle niveau

Grundlæggende konkluderer litteraturen (Bjørgero, 2005; Hemmingsen, 2010; Kleinmann, 2012; Leistedt, 2013; Schmid, 2013; Simi et al., 2016; Thomas et al., 2014), at individers veje til og fra ekstremisme skabes i et samspil af faktorer på samfunds-, gruppe- og individniveau, dog med variation i, hvilken betydning publikationerne tillægger de enkelte faktorer. Disse konkrete faktorer er beskrevet i de ovenstående afsnit om viden om hhv. samfunds-, gruppe- og individniveauet.

De enkelte individers veje til og fra ekstremisme kan være meget forskellige, ligesom faktorer kan have forskellige betydninger for forskellige individer (Simi et al., 2016). Simi et al. (2016) understreger for eksempel, at for mange højreekstremister går processen gennem individuelle oplevelser i barndommen og evt. misbrug af stoffer og alkohol senere i livet til en socialisering ind i ekstremistiske grupper, der tilbyder social støtte og mulighed for afløb for vrede og negative følelser. Desuden kan de sociale interaktioner og gruppeinteraktionen være med til at fremme den fælles uretfærdighedsfølelse og et handlingsbehov og dermed radikaliseringsprocessen. Leistedt (2013) og Thomas et al. (2014) fremhæver dog også gruppedynamikkerne som afgørende, da de kan være med til at igangsætte og forstærke en radikaliseringsproces. Thomas et al. (2014) har dog undersøgt det i en eksperimentel sammenhæng, hvor der ikke er tale om en virkelig situation.

Samlet set kan det enkelte individs motivation for at tilslutte sig ekstremisme altså udspringe af faktorer på samfunds-, gruppe- og individniveauet (Schmid, 2013). Det er dog gennemgående for publikationerne i videnssynthesen, at de grupperelaterede eller sociale motivationsfaktorer fremhæves som afgørende (Leistedt, 2013; Thomas et al., 2014), mens individuelle faktorer nævnes som vigtige (Kleinmann, 2012). De samfundsmæssige faktorerers betydning er der varierende vurderinger af, hvor Bjørgo (2005) eksempelvis taler om betydende faktorer på samfundsniveau for ekstremisme, mens Kleinmann (2012) konkluderer, at samfundsmekanismer ikke er signifikante for radikaliseringsprocessen i modsætning til individ- og gruppemekanismer.

Horgan (2014) beskriver ud fra et psykologisk perspektiv individets vej til og fra terrorisme som en proces, der kan inddrages i tre særskilte faser: involvering, tilknytning og løsrivelse. I den første fase, involvering, er fokus særligt på individuelle faktorer, hvor det påpeges, at personer involveret i terroraktiviteter er normale i psykologisk forstand, ligesom der ikke kan identificeres tydelige personlighedstræk. Involvering sker især gennem gradvis deltagelse i konkrete terroraktiviteter. I den anden fase, den videre tilknytning, har en række processuelle faktorer betydning, for eksempel tilegnelse af internt sprog og rationaler, tilegnelse af særlige evner, tilpasning til en bestemt rolle, en følelse af øget kontrol, magt og status og social involvering i det ekstremistiske miljø. Denne fase omhandler derfor i højere grad gruppemekanismer. Angående fase tre, løsrivelse, konkluderer Horgan (2014) i den kritiske analyse af eksisterende litteratur, at løsrivelse fra terrorgrupperinger særligt er afdækket for kontekster, hvor der er en klar gruppe- og organisationsstruktur. Eksisterende viden peger ifølge Horgan (2014) på, at løsrivelsen kan tage form af både en løsrivelse fra terrorgruppering og -aktiviteter og en ændring af de ekstremistiske overbevisninger.

Bjørgo (2011) arbejder med en dynamisk forståelse af fem kausale mekanismer, der kan spille en rolle for både vejen til og vejen fra ekstremisme: ideologisk aktivisme, gruppestatus, fællesskabsfølelse, gruppepres og oplevelse af diskrimination. Disse mekanismer dækker både samfunds-, gruppe- og individniveau. På baggrund af mekanismerne opstiller Bjørgo (2011) fire kontinua for ekstremisters dynamiske profiler. Bjørgos pointe er, at forståelse for ekstremisters dynamiske profiler kan medvirke til at udvikle relevante forebyggende indsatser. De fire kontinua hos Bjørgo (2011) er:

- Idealistisk/politisk motiveret til ikke-idealistisk/apolitisk
- Lederskab/personer med høj status i en gruppe til medløbere/personer med stort behov for tilhørsforhold til en gruppe
- Socialt velfungerende til socialt marginaliserede
- Søger sensation til søger ikke sensation.

Hemmingsen (2010) undersøger med hensyn til ekstrem islamisme i Vesten, hvilke elementer der tiltrækker individer hhv. af individuelle grunde, på baggrund af modkulturens særegenhed og på baggrund af den kontekst, modkulturen eksisterer i. Dette dækker både individ-, gruppe- og samfundsrelaterede grunde. Her ses, at de individuelle motivationsfaktorer for at tilslutte sig modkulturen, som anerkendes, er handling og spænding gennem udsigten til kamp, socialt tilhørsforhold gennem anerkendelse og inklusion, intellektuelle udfordringer gennem diskussioner og debatter

samt rammen for modstand mod det etablerede system. De elementer i konteksten af den ekstreme islamismes modkultur, som tiltrækker individer, er, at modkulturen er højt profileret og betragtes som en sikkerhedstrussel af det omgivende samfund. Specifikt for selve modkulturen konkluderer Hemmingsen (2010), at den er attraktiv, da modkulturen kan give en følelse af at være udvalgt og en attraktiv identitet.

Kønspektivet er som tidligere nævnt kun belyst i et begrænset omfang. Der er inkluderet én publikation af Saltman og Smith (2015), der undersøger, hvorfor kvinder radikaliseres og tilslutter sig gruppen Islamisk Stat. Her konkluderer studiet, der bygger på syv cases, at følelsen af at være socialt eller kulturelt ekskluderet, en oplevelse af, at muslimer forfølges, samt vrede over en manglende international indsats overfor denne forfølgelse er faktorer, der medvirker til, at individet radikaliseres. Derudover konkluderer publikationen, at kvinderne tiltrækkes af et idealistisk mål og en religiøs forpligtelse til at opbygge et kalifat i miljøet, søstersolidaritet samt en romantisering af det at finde en mand. Dog afviser publikationen antagelsen om, at kvinder tilslutter sig gruppen Islamisk Stat for at blive gift, og peger derimod på en mere nuanceret forståelse af faktorer, der påvirker radikaliseringsprocessen, herunder at disse faktorer på forskellig vis påvirker kvindernes vej til ekstremisme. Publikationen opfordrer endvidere til yderligere forskning i kvindeperspektivet på veje til og fra ekstremisme (Saltman og Smith, 2015).

Centrale faktorer for vejen ud af ekstremisme

Flere publikationer beskæftiger sig specifikt med, hvilke faktorer der kan få individer til at forlade ekstremistiske miljøer eller til at undlade at gennemføre ekstremistiske handlinger (Altier et al., 2017; Barrelle, 2014; Horgan, 2014; Simi & Windisch, 2017).

Simi og Windisch (2017) peger på en række mekanismer, der kan afholde højreekstremister fra at gennemføre terror. Disse mekanismer dækker både forhold i gruppens disponering og individuelle faktorer. Mekanismerne kan for eksempel være, at masseterror i organisationen ikke opfattes som en effektiv politisk strategi, eller at der sker ændringer i individets fokus, blandt andet grundet beskæftigelse, børn og ægteskab. Disse faktorer relaterer sig til Altier et al.s (2017) afdækning af, hvad der får individer til helt at forlade ekstremistiske miljøer. Publikationen konkluderer, at det særligt er uoverensstemmelser med gruppens ledere og gruppe-medlemmer, manglende indfrielse af forventninger til gruppens formål samt udbændthed med hensyn til den ekstremistiske tilværelse, som får individer til at forlade gruppen. Altier et al. (2017) fremhæver derfor også, at det hovedsageligt er faktorer i gruppen og hos individet fremfor i det omgivende samfund, som medvirker til processen at forlade gruppen. Som nævnt peger Horgan (2014) på, at løsrivelsen kan tage form af både en løsrivelse fra terrorgruppering og -aktiviteter og en ændring af de ekstremistiske overbevisninger.

Barrelle (2014) understøtter disse pointer om afgørende faktorer for, at individet forlader ekstremistiske miljøer. Forskeren afdækker 15 faktorer for, at individer løsriver sig fra ekstremistiske miljøer. De mest fremtrædende faktorer for løsrivelse fra det ekstremistiske miljø er skuffelse over gruppens ledelse og andre medlemmer, psykisk udmattelse og afsky ved voldelige metoder. Disse understøtter flere af Altier et al.s (2017) samt Simi og Windisch' (2017) oplysninger. Desuden fremhæver Barrelle (2014), at sociale relationer til det omgivende samfund, for eksempel gamle venner og familie, kan understøtte vejen ud af ekstremisme.

2.6 Et afsluttende blik på undersøgelsesspørgsmål 1

Overordnet konkluderer analysen af de inkluderede publikationer, at ekstremisme og radikaliserings er fænomener, der finder sted i et komplekst samspil mellem faktorer på samfunds-, gruppe- og individniveau. Individets vej til ekstremisme kan i forlængelse heraf antage meget forskelligartet form.

Som tidligere nævnt er den inkluderede litteratur afsøgt og analyseret under tematikkerne *faktorer i omgivelserne med betydning for ekstremisme, fremvækst af ekstremistiske miljøer og gruppedy-*

namikker, rekruttering, propaganda og kommunikation, ideologier og narrativer, individuelle risikofaktorer og individets veje til og fra ekstremisme. Tematikkerne er yderligere relateret til opdelingen på samfunds-, gruppe- og individniveau.

På samfundsniveauet peger dele af men ikke al den inkluderede litteratur på en række betydende faktorer for ekstremisme. Viden herom er ikke solid, men gennemgående synes individers oplevelse af et ydre samfundspres rettet mod bestemte grupper eller politiske/religiøse formål at kunne udgøre en betydende faktor. Social marginalisering eller fattigdom udgør derimod ikke i sig selv en betydende faktor for ekstremisme. Begivenheder i verden synes at kunne påvirke ekstremistiske miljøer og disses radikaliserings lokalt, men der er ikke fundet viden om præcis hvordan i den inkluderede litteratur. Der er dog nogle publikationer, der peger på, at der er en højere forekomst af terrorangreb i svage og ustabile nationer. Desuden er der publikationer, der peger på, at begivenheder og krige i eget land eller andre lande kan virke som en katalysator for individets radikaliserings.

På gruppeniveauet er der fundet tydelige indikationer på, at gruppedynamikker er en væsentlig drivkraft for fremvækst af ekstremistiske miljøer. Derudover peger dele af litteraturen på, at individets netværk og omgivende miljø kan være betydende for radikaliserings. Hvad angår rekrutteringsstrategier, er der i litteraturen fundet blandede resultater. Litteraturen peger på, at rekruttering har både et top-down-aspekt, hvor rekruttering er et resultat af den ekstremistiske gruppes aktive række ud efter individet, og et bottom-up-aspekt, hvor individet selv har en mere aktiv rolle. Dertil peger dele af litteraturen på, at udsatte boligområder eller fængsler kan være frugtbare rekrutteringsmiljøer. Der findes blandet viden om internettets betydning for radikaliserings og rekrutteringsmuligheder. Dele af litteraturen indikerer, at udviklingen af internettet til et interaktivt medie har øget rekrutteringsmulighederne på internettet. Mens andre dele af litteraturen ikke tilskriver internettet stor betydning. Det påpeges, at størstedelen af de individer, der radikaliseres, introduceres til den ekstremistiske ideologi gennem socialisering offline frem for gennem sociale medier og internettet. Online-radikaliserings skal derfor ikke ses som et adskilt fænomen.

Der findes blandet viden om ideologiers betydning i radikaliseringsprocesser. Ideologi ses som én blandt flere faktorer, der påvirker radikaliseringsprocessen. Det betyder, at ideologi kan spille en rolle og for nogle individer en central rolle, men ikke nødvendigvis er den afgørende årsag til ekstremisme.

På individniveauet peger analysen på, at individets oplevelse af en truet identitet, udsathed og ustabile familieforhold i barndommen og tilknytning til kriminelle miljøer kan øge risikoen for ekstremisme. Derudover belyser flere publikationer sammenhængen mellem psykisk sårbarhed og radikaliserings. Der kan ikke entydigt findes en sammenhæng mellem psykisk sårbarhed og radikaliserings, og flere publikationer påpeger desuden, at deltagelse i terror kan forårsage psykisk sårbarhed. Dele af litteraturen peger dog på, at soloterrorister kan have en øget forekomst af psykisk sårbarhed sammenlignet med den generelle befolkning samt terrorister, der begår terrorhandlinger i grupper. I den inkluderede litteratur er der ikke fundet tydelig viden om betydningen af psykisk sårbarhed.

Størstedelen af litteraturen omhandler individuelle risikofaktorer omhandler individer, der er i udsatte positioner, mens der ikke eller i ringe udstrækning er identificeret viden om ressourcerstærke individers risikofaktorer. Der mangler ligeledes viden om eventuelle forskelle mellem mænds og kvinders veje til og fra ekstremisme.

Med hensyn til individers veje ud af ekstremisme kan disse blandt andet igangsættes af en skuffelse over eller uoverensstemmelse med gruppen, manglende indfrielse af forventninger, udmattelse eller udbrændthed. Hertil kan sociale relationer og kontakt med det omkringliggende samfund understøtte vejen ud.

3. SYNTSE AF VIDEN OM FOREBYGGELSE AF EKSTREMISME

Undersøgelsesspørgsmål 2

Syntesens andet undersøgelsesspørgsmål har fokus på at afdække relevant viden om forebyggelse af ekstremisme, herunder viden om målgrupper, virkningsfulde tiltag, tilgange og metoder, der understøtter den samlede forebyggende indsats i Danmark.

Syntesens resultater for undersøgelsesspørgsmål 2 præsenteres inden for en analytisk ramme, der er udviklet med afsæt i et dansk forebyggelsesperspektiv. Der er identificeret en række forebyggende tilgange og indsatser, der er struktureret i tre hovedkategorier efter den målgruppe, som de forebyggende tilgange og indsatser er målrettet. De identificerede tilgange og indsatser er desuden i analysen blevet relateret til den danske forebyggelsestrekant, der er et generelt udbredt instrument i den danske indsats til forebyggelse af radikaliserings og ekstremisme. Der drages løbende paralleller til den viden, der er kortlagt som led i videnssyntesens første undersøgelsesspørgsmål vedrørende ekstremisme og radikaliserings.

Nedenfor sammenfattes først syntesens hovedresultater for undersøgelsesspørgsmålet kort. Derefter karakteriseres den inkluderede litteratur for undersøgelsesspørgsmål 2 samlet, hvorefter der redegøres mere detaljeret for syntesens resultater opdelt på de tre målgrupper og forebyggende tilgange.

3.1 Overordnet videnssyntese

I analysen af de inkluderede publikationer er der identificeret en række indsatstyper og tilgange til forebyggelse af ekstremisme. De forskellige tilgange har alle et langsigtet fokus på forebyggelse af radikaliserings og ekstremisme. Det skal understreges, at meget få af de inkluderede publikationer beskriver analyser, der søger at påvise effekten af indsatser rettet mod forebyggelse af ekstremisme. I stedet har litteraturen fokus på resultater, der potentielt kan styrke den forebyggende indsats, eller resultater vedrørende erfaringer med implementering af indsatser. Denne begrænsning i viden om effekter betyder, at denne syntese ikke kan redegøre for konklusioner om effekter relateret til forebyggelse af ekstremisme. Derimod kan syntesen analytisk udpege tilgange, som vurderet ud fra litteraturen potentielt kan styrke den forebyggende indsats.

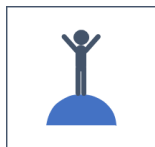
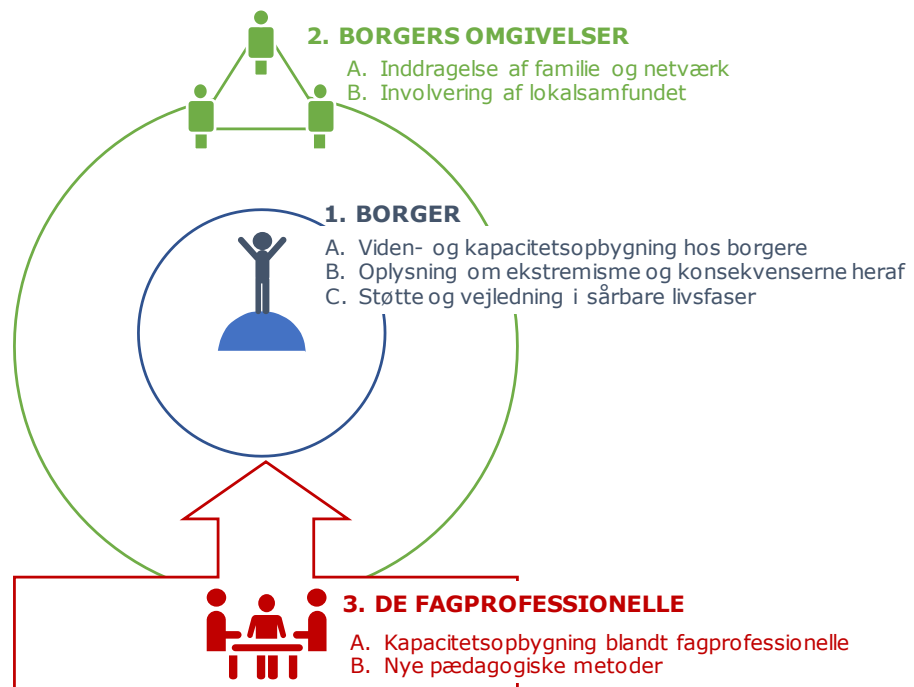
Samlet er der identificeret syv tilgange til forebyggelse, nemlig: 1) *videns- og kapacitetsopbygning hos borgere*, 2) *oplysning om ekstremisme og konsekvenserne heraf*, 3) *støtte og vejledning i sårbare livsfaser*, 4) *inddragelse af familie og netværk*, 5) *involvering af lokalsamfundet*, 6) *kapacitetsopbygning blandt fagprofessionelle* samt 7) *nye pædagogiske metoder*.

Resultaterne for undersøgelsesspørgsmålet er videre struktureret efter den målgruppe, som den forebyggende tilgang er rettet mod. I forlængelse heraf skelnes der mellem forebyggende tilgange og indsatser målrettet:

- Den borger eller gruppe af borgere, der vurderes at være i risiko for radikaliserings på enten et tidligt foregribende, et forebyggende eller et indgribende niveau.
- Borgerens omgivelser, herunder borgerens familie, det nære netværk, lokalsamfundet omkring borgeren og samfundet bredere set.
- De fagprofessionelle, som arbejder med den forebyggende indsats mod ekstremisme og radikaliserings.

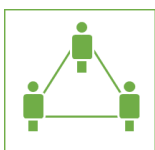
Dette er illustreret i figuren nedenfor og udfoldes kort i det følgende:

Figur 3-1: Overordnet syntese af viden om forebyggelse

Forebyggende tilgange og indsatser med fokus på den enkelte borger eller grupper af borgere i risiko for radikaliserings: Der er her et direkte fokus på at styrke borgerens/borgernes modstandskraft overfor ekstremisme såvel som at hjælpe borgere i risiko bort fra vejen mod ekstremisme. Hvis borgeren allerede er tilknyttet et ekstremistisk miljø, er fokus på at understøtte personens løsrivelse.

Konkret er der med afsæt i analysen af de inkluderede publikationer udskilt tre forebyggende tilgange for de borgerrettede indsatser, nemlig: *A. videns- og kapacitetsopbygning hos borgeren*, *B. oplysning om ekstremisme og konsekvenserne heraf* og *C. støtte og vejledning i sårbare livsfaser*.

Forebyggende tilgange og indsatser med fokus på borgerens omgivelser:

Indsatser og forebyggende tilgange af denne karakter arbejder med borgerens kontekst og omgivelser som en værdifuld ressource, der kan understøtte den forebyggende indsats for borgeren. Analysen af de inkluderede publikationer peger på, at dette kan ske både ved den forebyggende tilgang *A. inddragelse af familie og netværk*, hvor indsatsen arbejder med borgerens nære omgivelser, og ved *B. involvering af lokalsamfundet*, hvor den forebyggende tilgang eller indsats i bredere forstand styrker rammerne omkring borgeren. Teoretisk ville det brede samfund også kunne placeres her, men der er ikke fundet viden om dette.

Tilgange og indsatser målrettet de fagprofessionelle, som driver og implementerer den forebyggende indsats:

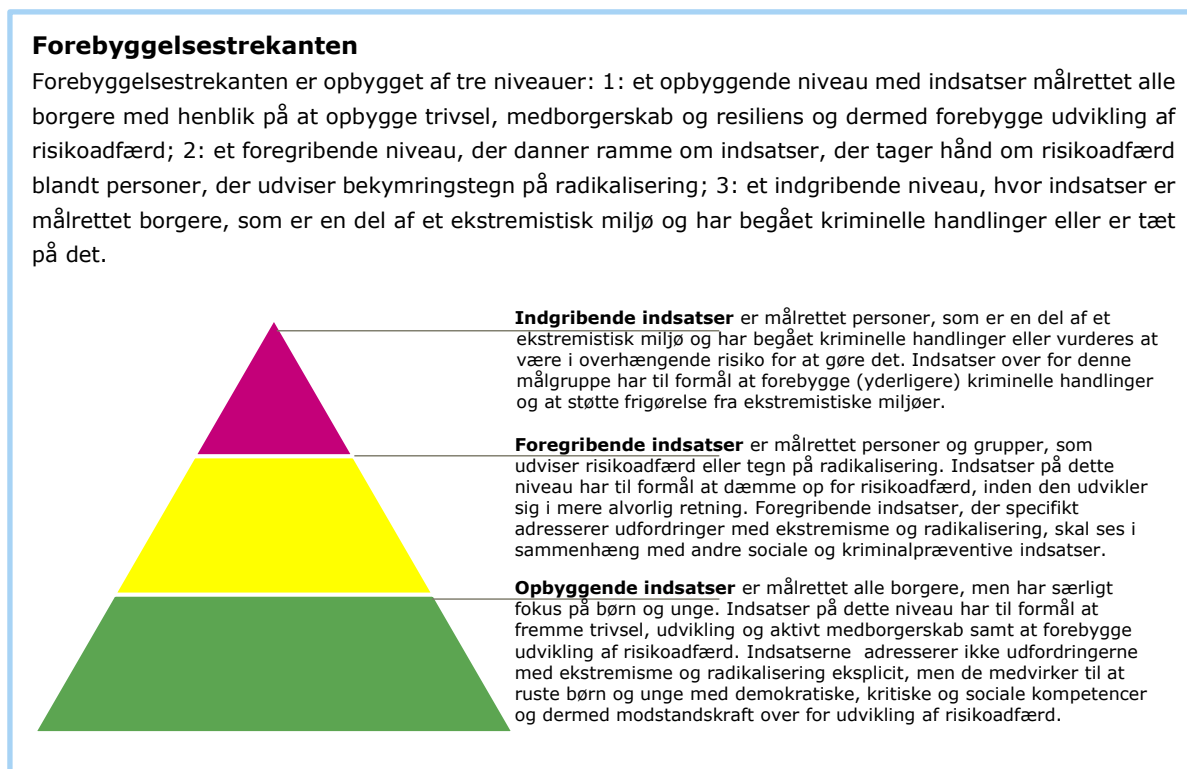
Her er formålet at styrke de fagprofessionelles kompetencer, kapacitet og viden inden for forebyggelse af ekstremisme, så de kan levere en bedre og mere virksom indsats overfor borgeren og borgerens omgivelser. Gennem analysen af de inkluderede publikationer er der udskilt følgende to forebyggende tilgange, nemlig *A. kapacitetsopbygning blandt fagprofessionelle* samt *B. nye pædagogiske metoder*, der især praktiseres af lærere og pædagoger, som arbejder med den yngre målgruppe og særligt indgår i den opbyggende indsats.

Forebyggelsestrekanten i analysen

De forebyggende indsatser og tilgange er desuden analyseret og perspektiveret i forhold til forebyggelsestrekanten, der er bredt anvendt i den danske indsats for forebyggelse af ekstremisme. Der redegøres for, hvordan de forskellige forebyggende tilgange kan placeres inden for forebyggelsestrekantens rammer, nærmere bestemt de tre niveauer: *det opbyggende niveau*, *det foregribende niveau* og *det indgribende niveau*. En vigtig pointe er, at forebyggelsestrekanten sjældent er anvendt i den gennemlæste litteratur, da den primært er anvendt i den danske forebyggelsesindsats. Placeringen af forebyggelsestilgangene inden for trekantens rammer er derfor et resultat af den analytiske syntese.

Helt overordnet peger analysen på, at indsatser og tilgange for hver af de tre målgrupper ikke kan placeres entydigt inden for ét niveau i forebyggelsestrekanten, men at der inden for hver kategori kan findes indsatser på alle tre niveauer. Det er også en central pointe, at en konkret indsats over for en borger eller en gruppe af borgere i risiko for radikaliserings kan være sammensat af flere delindsatser på samme eller flere niveauer af forebyggelsestrekanten.

Figur 3-2: Forebyggelsestrekanten

3.2 Karakteristik af den inkluderede litteratur

Det er som nævnt en central pointe, at videnskortlægningen overordnet ikke har fundet publikationer, som systematisk afprøver eller påviser effekt af indsatser rettet eksplicit mod at forebygge radikaliserings og ekstremisme. Det betyder, at der ikke er en stor tyngde af viden om den konkrete virkning eller effekt af indsatser. I læsningen er det derfor vigtigt at huske på, at syntesen har afsæt i et til tider begrænset vidensfundament om effekt. Ligeledes er der i en række tilfælde fund i litteraturen, der peger i modstridende retninger. Syntesen giver dermed et blik på status for den eksisterende viden, men syntesens fund bør ikke ses som endegyldige konklusioner eller som en liste over effektive indsatser.

Den manglende afprøvning og evaluering af indsatser kan skyldes, at borgere, som er i risiko for radikaliserings eller er del af ekstremistiske miljøer, er en vanskelig målgruppe at få adgang til i forbindelse med forskning og vidensindsamling. Det har desuden vist sig vanskeligt at afprøve indsatser systematisk, eksempelvis ved eksperimentelt kontrollerede forsøg (Bjørgero & Gjelsvik, 2015). Samtidig med at den inkluderede litteratur ikke påviser effekter af forebyggende indsatser,

er der også en større variation i typen af publikationer, end tilfældet var i forbindelse med undersøgelsesspørgsmål 1. I forbindelse med undersøgelsesspørgsmål 2 er der inkluderet egentlig forskning såvel som grå litteratur¹⁵, det vil sige analytiske rapporter og evalueringer, der ikke er fagfællebedømte. Det er dermed en mindre andel af den inkluderede litteratur, der er fagfællebedømt litteratur, end i forbindelse med undersøgelsesspørgsmål 1.

De inkluderede publikationer har dog alligevel en metodisk kvalitet, der er lidt over middel¹⁶. Dette er ikke meget ringere end den metodiske kvalitet for visse af undertemaerne i undersøgelsesspørgsmål 1. Det skyldes flere forhold: For det første har det været et kriterium, at de inkluderede publikationer som minimum skulle have middel metodisk kvalitet (jf. afsnit 1.3). For det andet er der identificeret et relativt stort antal publikationer, og dette ret brede udvælgelsesgrundlag har gjort det muligt at finde et tilstrækkeligt antal publikationer, der metodisk levede op til inklusionsstandard. Syntesens begrænsninger er da også i mindre grad publikationernes metodiske kvalitet og i højere grad, at den litteratur, der er inkluderet, ikke er rettet mod at drage konklusioner vedrørende effekten af indsatser på forebyggelse af ekstremisme. De inkluderede publikationer har i stedet fokus på, hvad der kan karakteriseres som virkninger, der potentielt kan relateres til forebyggelse. Dertil sigter nogle inkluderede publikationer mod at uddrage resultater fra implementeringserfaringer i forbindelse med indsatser frem for at konkludere med hensyn til egentlige virkninger heraf.

Opsummerende har de inkluderede publikationer et mindre ambitiøst sigte, end hvad der var ønsket for syntesen, nemlig at identificere viden om virkningsfulde forebyggende indsatser. Til gengæld er litteraturen baseret på et fornuftigt metodisk grundlag. I forlængelse heraf kan det bemærkes, at det i vurderingen af den metodiske kvalitet blandt andet er den manglende validitet af konklusioner vedrørende virkninger og effekter af forebyggende tiltag, som trækker den metodiske vurdering ned. Dette afspejler en generel tendens for socialfaglige indsatser, hvor det har vist sig svært at påvise kausale effekter.

De udvalgte publikationer afspejler samlet et vidensfelt om forebyggelse af ekstremisme, der som nævnt endnu ikke har en solid tyngde, hvad angår konkrete effekter eller virkninger af indsatser. Som følge heraf kan syntesen ikke uddrage viden om effekter af indsatser mod ekstremisme og radikalisering. Imidlertid har kortlægningen identificeret flere publikationer, som undersøger indsatser og tiltag, der har fokus på en række resultater, der på længere sigt kan understøtte den forebyggende indsats.

I det følgende præsenteres resultaterne fra analysen af de inkluderede publikationer for hver af de tre målgrupper, borger, borgers omgivelser samt fagprofessionelle. I præsentationen analyseres de forskellige forebyggende tilgange overfor de tre målgrupper. Dette relateres først til forebyggelsestrekantens tre niveauer, og dernæst bliver det eksemplificeret, hvordan der kan arbejdes med de forskellige tilgange i den forebyggende indsats. Efterfølgende uddybes det, hvilke resultater der kan forventes at fremkomme for de tre målgrupper med de præsenterede tilgange. De identificerede resultater er udledt med et metodisk afsæt i en forandringsteoretisk tilgang (se metodebilaget for nærmere beskrivelse).

3.3 Borgerrettede indsatser

Analysen af de inkluderede publikationer har fundet viden om en række indsatser, der er målrettet den enkelte borger eller grupper af borgere, der vurderes at være i risiko for radikalisering. Indsatserne har forskellige formål, eksempelvis at opbygge en modstandskraft hos børn og unge, at skabe en større bevidsthed om konsekvenserne af ekstremistiske handlinger eller at støtte borgere i deres løsrivelse fra ekstremistiske miljøer.

¹⁵ Ved grå litteratur forstås publikationer, der ikke er udgivet via forlag eller i et tidsskrift, typisk arbejdspapirer og rapporter fra offentlige institutioner eller konsulenthuse.

¹⁶ Den inkluderede litteratur i forbindelse med undersøgelsesspørgsmål 2 scorer med hensyn til metodisk relevans for videnssyntesen i gennemsnit 3,7 på en skala fra 1-5. Den emnemæssige relevans er gennemsnitligt vurderet til 4,6.

Overordnet er der med afsæt i analysen af de inkluderede publikationer identificeret tre tilgange til forebyggelse, der kan understøtte indsatser målrettet den enkelte borger eller grupper af borgere, der vurderes at være i risiko for radikaliserings:

- *Videns- og kapacitetsopbygning* hos borgere
- *Oplysning om ekstremisme og konsekvenserne heraf*
- *Støtte og vejledning i sårbare livsfaser*

I de næste delafsnit bliver de tre tilgange præsenteret, de placeres i forhold til forebyggelsestrekanten, og det uddybes, hvordan den enkelte tilgang kan anvendes i arbejdet med borgeren.

3.3.1 Hovedpointer om borgerrettede indsatser

I boksen herunder fremgår hovedpointerne om den viden om borgerrettede indsatser, som er identificeret med afsæt i de inkluderede publikationer. Som nævnt tidligere er der ikke fundet viden om konkrete effekter eller resultater af de forebyggende indsatser. Derfor er det ikke muligt at tale om sikker viden inden for de borgerrettede indsatser i forbindelse med forebyggelse af ekstremisme.

Boks 3-1: Hovedpointer fra kortlægningen af borgerrettede indsatser

Hovedpointer

- Analysen af de inkluderede publikationer peger på, at en tidlig indsats over for børn og unge kan virke forebyggende. Det er særligt udviklingen af modstandsdygtighed og kritisk refleksion gennem forskellige former for videns- og kapacitetsopbygning, som er vigtigt i den forbindelse. De inkluderede publikationer peger blandt andet på, at skoleundervisning kan arbejde med at gøre børn og unge klogere på demokratiske værdier som tolerance og anerkendelse af forskellige synspunkter (*det er der noget viden om*).
- De inkluderede publikationer peger desuden på, at oplysning kan virke positivt, eksempelvis ved at gøre borgerne opmærksomme på konsekvenserne af ekstremisme. Der er dog forskellige og modstridende tendenser at spore i forhold til, hvordan sådanne oplysningsindsatser virker. Hvor nogle publikationer er positive i forhold til oplysningsindsatser i form af modnarrativer, er andre mere forbeholdne og fremhæver, at modnarrativer kan have modsatrettede konsekvenser, idet de kan bidrage til at stigmatisere og polarisere nogle borgergrupper. Dette er i tråd med forskningen på andre områder, som ikke konkluderer en positiv virkning af oplysning om det fænomen, der ønskes forebygget (*det er der modstridende viden om*).
- Yderligere indikerer litteraturen, at støtte og vejledning i sårbare livsfaser kan hjælpe den enkelte borger væk fra ekstremistiske miljøer. Der er i den sammenhæng gode erfaringer med mentorindsatser, som både kan hjælpe udsatte borgere væk fra en vej mod ekstremisme og kan være en støtte til borgere, som vil løsrive sig fra ekstremistiske miljøer (*det er der noget viden om*).

Videnshuller

- De kortlagte publikationer kan ikke fastslå konkrete positive effekter af de undersøgte forebyggende indsatser men er i stedet begrænset til virkninger eller formodninger om virkninger.
- Samtidig er der en manglende viden om, hvem der har gavn af de forskellige indsatser, herunder om indsatserne der er nogle ekstremismeformer, som indsatserne særligt kan virke over for.
- Publikationerne forholder sig yderligere sjældent til, hvad det er, som gør virksomme indsatser virksomme. Der er således manglende vurdering af, *hvorfor* en indsats virker, hvilket også gør det svært at vurdere, om indsatsen virker efter hensigten.
- Der er yderligere et videnshul, nemlig at de inkluderede publikationer sjældent tager stilling til, om indsatserne også kan have en negativ eller kontraproduktiv effekt. Dette betyder ikke, at de identificerede indsatser ikke har positive effekter, men blot at dette ikke kan fastslås endegyldigt med afsæt i eksisterende viden.

3.3.2 Videns- og kapacitetsopbygning hos borgere

Videns- og kapacitetsopbygning har som tilgang fokus på at øge den enkelte borgers viden og kompetencer inden for et bestemt tema, eksempelvis demokrati, værditolerance og andre kulturer, typisk med fokus på målgruppen børn og unge. Tilgangen indebærer et målrettet arbejde med forskellige emner, der kan være med til at fremme værdier vedrørende medborgerskab og andre positive egenskaber, som er med til at forebygge modborgerskab. Det kan relateres til flere af de emner, der er beskrevet under undersøgelsesspørgsmål 1, eksempelvis betydningen af oplevet samfundsmæssigt pres og uretfærdighed som betydende faktor for radikaliserings (afsnit 2.2.1) eller anvendelsen af sociale medier som rekrutteringsplatform for ekstremistiske grupper (afsnit 2.3.2). Sigtet med tilgangen er at styrke evner, viden og værdier, som gør borgeren bedre i stand til at modstå ekstremisme, eksempelvis ekstremistisk propaganda. På den måde er vidensopbygning først og fremmest målrettet viden, som gør borgeren modstandsdygtig, frem for viden om ekstremisme.

Boks 3-2: Tilgangen set i forhold til forebyggelsestrekanten

Videns- og kapacitetsopbygning hos borgere i regi af forebyggelsestrekanten

Tilgangen videns- og kapacitetsopbygning er især fundet i indsatser på det *opbyggende* niveau. Videns- og kapacitetsopbyggende indsatser kan have varierende form og mål. Det er dog netop afgørende, at aktiviteterne klart sigter mod at styrke borgernes viden og kompetencer inden for et konkret emne, der i en eller anden udstrækning er relateret til temaer som eksempelvis medborgerskab, samfundsmæssig inklusion og tolerance (Aly et al., 2014; Davies, 2014; Pratchett et al., 2010; Reynolds & Scott, 2015).

Inkluderet litteratur

I den inkluderede litteratur er der fundet flere publikationer, som i et analytisk perspektiv undersøger tilgangen *videns- og kapacitetsopbygning hos borgere*. Ved dette forstås, at publikationerne på forskellige måder undersøger indsatser, der analytisk kan sammenfattes under tilgangen. Der er om *videns- og kapacitetsopbygning hos borgere* inkluderet i alt ni publikationer, hvoraf seks er fagfællebedømte tidsskriftartikler, én er en forskningsbaseret publikation, og to er evalueringsrapporter.

Overordnet set er den emnemæssige kvalitet af de inkluderede publikationer vurderet som høj, mens den metodiske kvalitet vurderes som middel¹⁷. Nedenfor er de inkluderede publikationer under tilgangen oplistet.

Tablet 3-1: Oversigt over litteratur med fokus på tilgangen

Forfatter	Årstal	Titel	Publikationstype
Aly et al.	2014	Moral Disengagement and Building Resilience to Violent Extremism: An Education Intervention	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Davies, Lynn	2014	Interrupting Extremism by Creating Educative Turbulence	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Feddes et al.	2015	Increasing self-esteem and empathy to prevent violent radicalisation	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Lenz & Kjeøy	2015	Dembra evalueringsrapport 2013-2015	Evalueringsrapport
Liht & Savage	2017	Preventing Violent Extremism through Value Complexity: Being Muslim Being British	Fagfællebedømt tidsskriftartikel

¹⁷ Den inkluderede litteratur på individniveauet scorer med hensyn til emnemæssig relevans for videnssynthesen i gennemsnit 4,11 på en skala fra 1 til 5, hvor fem er den højeste score. Desuden scorer de inkluderede publikationer i gennemsnit 3,22, når det angår den metodiske kvalitet.

Forfatter	Årstal	Titel	Publikationstype
Oxford Research	2016	Slutevaluering af 'Helhedsorienteret forebyggelse af ekstremisme'	Evalueringsrapport
Pels, Trees	2011	The Influence of Education and Socialization on Radicalization: An Exploration of Theoretical Presumptions and Empirical Research	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Pratchett et al.	2010	Preventing Support for Violent Extremism through Community Interventions: A Review of the Evidence	Forskningsbaseret publikation
Reynolds & Scott	2015	Digital citizens: Countering extremism online	Fagfællebedømt tidsskriftartikel

Hvordan kan man arbejde med videns- og kapacitetsopbygning hos borgere?

Flere af de inkluderede publikationer fremhæver indsatser, som kan videns- og kapacitetsopbygge den yngre målgruppe af børn og unge. Det er færre publikationer, som konkret beskriver, hvordan man kan bringe det opbyggende element i spil. Reynolds & Scott (2015) giver dog et velbeskrevet eksempel på en videns- og kapacitetsopbyggende tilgang i form af digitalt medborgerskab (*digital citizenship*). Indsatsen er mediebasert og har til formål at udvikle unge borgeres kritiske sans og modstandskraft overfor online-propaganda. Den videns- og kapacitetsopbyggende tilgang kommer til udtryk i læring og diskussion, hvor indsatsen arbejder med forskellige scenarier med online-manipulation. I boksen herunder er tiltaget beskrevet nærmere (Reynolds & Scott, 2015).

Boks 3-3: Eksempel på en indsats målrettet den enkelte borger

Digital Citizenship: Et eksempel på videns- og kapacitetsopbygning

Digital Citizenship, der er udviklet og implementeret i England, benytter digitalt medborgerskab som et forebyggende redskab mod online-manipulation. Indsatsen bygger helt konkret på en workshop, hvor eleverne får viden og redskaber til at genkende og håndtere online-propaganda og -manipulation. De unge deltagere lærer også om, hvordan sociale medier ændrer vores måde at kommunikere på.

Workshoppen gennemføres som en gruppebaseret diskussion mellem eleverne om, hvordan forskellige scenarier med online-manipulation bedst kan håndteres. Indsatsen tager udgangspunkt i faktiske eksempler og scenarier vedrørende online-radikalisering og forsøger på den måde at gøre undervisningen nemmere at relatere sig til. Evalueringen af indsatsen indikerer positive resultater for deltagerne, som udvikler deres evne til at tænke kritisk. Samtidig lærer de unge at skelne mellem sandhed og løgne på de sociale medier, og de får teknikker og redskaber til at håndtere propaganda på nettet.

Indsatsen Digital Citizenship er beskrevet i Reynolds, Louis & Ralph Scott (2015): Digital citizens: countering extremism online.

Et andet eksempel på den videns- og kapacitetsopbyggende tilgang er undervisningsindsatsen *The Beyond Bali Education Ressource* (Aly et al., 2014). Indsatsen er implementeret i Australien som en del af den ordinære undervisning ved en række læringsaktiviteter, der løber over fem undervisningsgange. Aktiviteterne skal kapacitetsopbygge skoleelever, så de bliver mere modstandsdygtige overfor ekstremisme. I undervisningen arbejder børn og unge i grupper, hvor de skal reflektere kritisk over deres egne værdier. Dette fokus på at lære de unge at forstå forskellige værdier er en gennemgående tendens på tværs af flere publikationer. Flere indsatser har til formål at lære unge om forskellige værdisæt, da det styrker anerkendelse og sympati for andre synspunkter (Aly et al., 2014; Davies, 2014; Feddes et al., 2015; Liht & Savage, 2017).

Ovenstående er eksempler på, hvordan indsatser målrettet den enkelte borger arbejder med videns- og kapacitetsopbyggende aktiviteter. Ud fra de otte publikationer, som undersøger denne tilgang, tegner der sig et billede af, at aktiviteterne kan understøttes af en dialogbaseret tilgang. Hvis læringen sker i et rum med åben dialog og diskussion, vil det være med til at stimulere den

unges engagement og indlæringssevne. Den dialogbaserede tilgang kan derfor have stor betydning for, om aktiviteten styrker den unges medborgerskab. Derudover fremgår det af flere publikationer, at videns- og kapacitetsopbyggende aktiviteter bedst understøttes ved at tage afsæt i de unges interesser (Liht & Savage, 2017; Reeves & Sheriyar, 2015; Reynolds & Scott, 2015). Det kan eksempelvis være ved at arbejde med konkrete cases og aktiviteter på de sociale medier.

Yderligere er et eksempel på vidensopbygning den danske *ung-til-ung-dialogformidlerindsats* (Oxford Research, 2016). Formålet med tiltaget er, at dialogformidlerne skaber et dynamisk rum for dialog, hvor de kan udfordre og debattere med unge i skoleklasser eller klubber. Debatten tager udgangspunkt i de unges synspunkter, og dermed bliver det muligt at diskutere yderligtgående idéer og præsentere flere sider af sagen.

Nedenfor udfoldes de resultater, som videns- og kapacitetsopbyggende indsatser antages at lede til.

Hvordan virker videns- og kapacitetsopbygning hos borgere?

Analysen af den inkluderede litteratur har vist en række resultater, som tilgangen *videns- og kapacitetsopbygning hos borgere* kan føre til. Resultaterne er ikke empirisk koblet til forebyggelse af ekstremisme i publikationerne, men er i stedet resultater, der formodes at kunne styrke den forebyggende indsats. Boksen herunder opsummerer de resultater, som analysen fremhæver. De inkluderede publikationer har i nogen grad dokumenteret den forventede virkning, om end resultaterne ikke kan ses som påviste effekter, der er fremkommet eller kan forventes at fremkomme i alle borgerforløb og kontekster.

Boks 3-4: Resultater af tilgangen

Resultater af videns- og kapacitetsopbygning hos borgere

Analysen af den inkluderede litteratur peger på, at videns- og kapacitetsopbygning hos borgere særligt kan bidrage til følgende resultater:

- At borgerne udvikler deres *evne til kritisk refleksion og tænkning* i mødet med ny viden, nye synspunkter og alternative samfundsopfattelser.
- At borgerne i højere grad får *demokratiske værdier*, herunder *respekt og tolerance for andres synspunkter*, selvom de adskiller sig fra borgernes eget synspunkt.
- At borgerne udvikler empati og en moralsk forståelse, der gør dem i stand til at forstå andres situation, og hvordan ekstremistisk adfærd påvirker andre.

Flere publikationer (Aly et al., 2014; Reeves & Sheriyar, 2015; Reynolds & Scott, 2015) peger på, at de videns- og kapacitetsopbyggende aktiviteter kan øge unges evne til kritisk tænkning og refleksion. Evnen til kritisk tænkning og refleksion forventes at være en styrke, når de unge præsenteres for alternative samfundsopfattelser og værdier, herunder ekstremistiske synspunkter eller propaganda på internettet.

De kapacitetsopbyggende indsatser kan ligeledes være med til at styrke unges tolerance over for andres synspunkter. Ifølge Liht & Savage (2017) kan dette opnås ved, at unge lærer at skelne mellem forskellige værdier og samtidig lærer at anerkende flere værdier på samme tid. Dette forventes at gøre de unge i stand til at tænke mere nuanceret og komplekst over problematikker, der potentielt kunne føre til risikoadfærd og radikaliserings. I den forbindelse kan den videns- og kapacitetsopbyggende tilgang resultere i større viden om demokratiske værdier (Oxford, 2016; Davies, 2014). Ifølge Davies (2014) opstår forståelse for demokratiske værdier, når den unge får viden om andre samfundsopfattelser, hvilket kan igangsætte en refleksion over egen samfundsopfattelse.

Tilgangen kan dertil medvirke til, at borgere udvikler empati og moralsk forståelse. Aly et al. (2014) og Feddes et al. (2015) understreger begge, at viden om konsekvenserne af ens handlinger bidrager til empati for ofrene for ekstremisme. Med videns- og kapacitetsopbygning opnår borgerne en moralsk forståelse og bliver bedre i stand til at sætte sig i andres sted.

3.3.3 Oplysning om ekstremisme og konsekvenser heraf

En anden tilgang rettet mod borgere er indsatser, som har til formål at skabe en større bevidsthed om ekstremisme og radikaliserings samt de konsekvenser, som ekstremistiske handlinger har. Dette sker ved at gøre det mere tydeligt for borgerne, hvordan ekstremisme kan påvirke andre borgere og samfundet som helhed. Dette kan relateres til pointen under undersøgelsesspørgsmål 1 om, at skuffelse, psykisk udmattelse eller udbrændthed samt afstandtagen fra de voldelige metoder kan være medvirkende faktorer med hensyn til individets vej ud af ekstremismen.

Tilgangen kan også identificeres i initiativer, der sigter mod at modvirke den ekstremistiske livsstil og ideologi og de budskaber, som ekstremistiske grupper deler gennem forskellige kommunikationskanaler. Den forebyggende indsats målrettet borgere arbejder med at oplyse gennem et (mod)narrativ, der skal modgå den propaganda, som ekstremistiske grupper tyer til på forskellige sociale medier (Schmid, 2013). Se også beskrivelsen af ideologi, narrativer samt propaganda under undersøgelsesspørgsmål 1 (afsnit 2.3.2 og 2.3.3).

Boks 3-5: Tilgangen set i forhold til forebyggelsestrekanten

Oplysning om ekstremisme og konsekvenserne heraf i regi af forebyggelsestrekanten

Med sit fokus på at modvirke tiltrækning til ekstremisme er tilgangen primært relateret til det foregribende niveau i forebyggelsestrekanten. Den oplysende tilgang er dog også koblet til det opbyggende niveau, når den understøtter indsatser, der søger at fremme modstandskraft over for modborgerskab og ekstremistiske budskaber.

Inkluderet litteratur

I den inkluderede litteratur undersøger flere publikationer tilgangen *oplysning om ekstremisme og konsekvenserne heraf*. Der er inkluderet i alt syv publikationer, som i forskelligt omfang omhandler tilgangen. Alle syv publikationer er fagfællebedømte tidsskriftartikler.

Den emnemæssige kvalitet af de inkluderede publikationer er vurderet som meget høj, mens den metodiske kvalitet er vurderet som høj¹⁸. Nedenfor fremgår de inkluderede publikationer under tilgangen.

Tabel 3-2: Oversigt over litteratur med fokus på tilgangen

Forfatter	Årstal	Titel	Publikationstype
Beutel et al.	2016	Field Principles for Countering and Displacing Extremist Narratives	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Bjørge	2016	Counter-terrorism as crime prevention: a holistic approach	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Gemmerli	2015	Online-radikalisering: Forebyggelse på internettet	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Hemmingsen & Castro	2017	The Trouble with Counter-Narratives	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Koehler	2017	Understanding Deradicalization: Methods, tools and programs for countering violent extremism	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Reynolds & Scott	2015	Digital citizens: Countering extremism online	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Schmid	2013	Radicalisation, De-radicalisation, Counter-radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review	Fagfællebedømt tidsskriftartikel

¹⁸ Den inkluderede litteratur på individniveauet scorer med hensyn til emnemæssig relevans for videnssynthesen i gennemsnit 4,71 på en skala fra 1 til 5, hvor fem er den højeste score. Desuden scorer de inkluderede publikationer i gennemsnit 3,84, når det angår den metodiske kvalitet.

Hvordan kan man arbejde med oplysning om ekstremisme?

Et af de mest tydelige eksempler på et oplysende tiltag er *modnarrativer* (counternarratives), som har til formål at modvirke og erstatte et ekstremistisk narrativ (Beutel et al., 2016; Koehler, 2017). Modnarrativer er ifølge Gemmerli (2015) en samling af mange forskellige kommunikations- og informationstilgange, der bygger på idéen om at nedbryde de ideologiske og politiske forestillinger, som ekstremistiske narrativer tilbyder. Modnarrativet skal tilbyde en alternativ fortælling, der kan udfordre budskabet i det ekstremistiske narrativ, og samtidig erstatte de idéer og tanker, det ekstremistiske narrativ indebærer (Beutel et al., 2016).

I de inkluderede publikationer nævner flere forfattere modnarrativer som en tilgang men fremlægger dog ikke et konkret eksempel på et modnarrativ. Mest praksisnært oplister Beutel et al. (2016) en række principper, der kan understøtte udviklingen af modnarrativer. Modnarrativer bør blandt andet udfordre det ekstremistiske narrativ, undgå frygtbaserede budskaber, fremhæve de menneskelige omkostninger, fremme positive identiteter og beskytte lokalsamfundets rettigheder og friheder. Samtidig fremhæver Gemmerli (2015), at viften af modnarrativer kan have forskellig form. Modnarrativer kan være direkte og udfordre det ekstremistiske narrativ, ligesom de også kan tilbyde et alternativt narrativ, der erstatter det ekstremistiske.

Foruden modnarrativer ses den oplysende tilgang også i de mere brede, opbyggende informationsindsatser. Bjørge (2016) fremhæver, at den forebyggende indsats bør arbejde med at opbygge mentale og normative barrierer mod ekstremisme. Dette kan være gennem holdningskampagner, offentlige udtalelser og debatfora. Informationsindsatsen har til formål at modvirke de argumenter, der bliver brugt til at retfærdiggøre ekstremisme, og tydeliggøre de konsekvenser, som voldelige handlinger har.

Hvordan virker oplysning om ekstremisme og konsekvenserne heraf?

Analysen af den inkluderede litteratur indikerer en række resultater, som kan fremkomme af *oplysning om ekstremisme og konsekvenserne heraf*. Publikationerne påviser ikke resultater relateret til forebyggelse af ekstremisme. I stedet konkluderer de på resultater, der formodes at kunne styrke den forebyggende indsats, samt på de eventuelle modsatrettede virkninger, som indsatser rettet mod oplysning om ekstremisme kan have. Boksen herunder opsummerer de resultater og de modsatrettede resultater, som analysen fremhæver. Publikationerne dokumenterer på fornuftig vis disse resultater, men resultaterne skal fortsat ikke ses som påviste effekter, der kan forventes for alle borgere i forskellige kontekster.

Boks 3-6: Resultater af tilgangen

Resultater af oplysning om ekstremisme og konsekvenserne heraf

Analysen af den inkluderede litteratur peger på, at oplysende tiltag kan bidrage til tre forskellige resultater, herunder ét resultat, som har en modsatrettet virkning:

- At borgerne *reflekterer kritisk* over egne synspunkter og bliver bevidste om betydningen heraf.
- At borgerne med oplysende tiltag bliver mere *opmærksomme på eller interesserede i den ideologi*, som ønskes modvirket, samt at borgerne, der tror på ideologien, *føler sig stigmatiseret* (en modsatrettet virkning af tiltaget)
- At borgerne får en *større bevidsthed om konsekvenserne af deres egne handlinger*, herunder hvordan ekstremistiske handlinger påvirker andre.

Flere publikationer opstiller en forventning om, at oplysende indsatser kan påvirke unge og voksne til i højere grad at reflektere kritisk over egne synspunkter (Beutel et al., 2016; Gemmerli, 2015; Schmid, 2013). Med modnarrativer indikerer publikationerne, at den enkelte borger bliver bevidst om betydningen af sine synspunkter. Samtidig kan kendskabet til andre synspunkter åbne for, at borgeren ser flere sider af den samme sag.

Selvom nogle publikationer forventer en positiv virkning af modnarrativer, påpeger andre, at de kan være virkningsløse eller endda have en modsatrettet effekt (Hemmingsen & Castro, 2017; Gemmerli; 2015). Hemmingsen & Castro (2017) påpeger, at der ikke er påvist nogen tydeligt forebyggende effekt af modnarrativer, og at der heller ikke findes bred viden om, hvordan de kan modvirke propaganda. Samtidig er der mulige negative virkninger ved modnarrativer og oplysningsindsatser, som adresserer hele samfundet, da narrativet risikerer at sætte større fokus på den ideologi, man netop forsøger at bekæmpe. Ligeledes kan modnarrativer give indtryk af, at alt, der ligger uden for det normale, er negativt, og dermed skabe segregation i samfundet (Hemmingsen & Castro, 2017). På denne måde har forskningen ikke entydigt positive forventninger til anvendelsen af modnarrativer. Det ligger i forlængelse af forskning på andre områder, herunder det kriminalpræventive område og rusmiddelområdet, der har vist, at oplysning eller afskrækkende kampagner sjældent har en positiv forebyggende effekt, men i stedet kan have en modsatrettet virkning (Hemmingsen & Castro, 2017). Forskningen her peger modpå, at det ikke nødvendigvis er et virkningsfuldt tiltag at gøre opmærksom på det fænomen, der ønskes forebygget.

En anden forventning er, at oplysende indsatser skaber en større bevidsthed om de konsekvenser, som ekstremistiske handlinger kan føre til (Beutel et al., 2016; Bjørge, 2016; Schmid, 2013). Således kan oplysende indsatser tydeliggøre potentielle omkostninger for andre mennesker og samfundet, ligesom de kan være med til at fjerne undskyldninger for ekstremisme.

3.3.4 Støtte og vejledning i sårbare livsfaser

En tredje forebyggende tilgang til indsatser målrettet den enkelte borger er *støtte og vejledning i sårbare livsfaser*. Tilgangen kan være målrettet borgere, som er i risiko for radikaliserings, eller borgere, som er en del af ekstremistiske miljøer.

Støtte og vejledning i sårbare livsfaser kan relateres til individuel sårbarhed og individets veje ind i ekstremisme, som blev behandlet under undersøgelsesspørgsmål 1. Sårbarhed i form af isolation, identitetsproblemer og lav selvtillid er risikofaktorer, som tilgangen imødegår for at medvirke til forebyggelsen af ekstremisme og radikaliserings.

Boks 3-7: Tilgangen set i forhold til forebyggelsestrekanten

Støtte og vejledning i regi af forebyggelsestrekanten

Tilgangen indgår både i indsatser, der skal støtte unge og voksne til at vælge en anden vej end det ekstremistiske miljø, og i indsatser, som har til formål at støtte borgere på vej ud af miljøerne. I den sammenhæng er tilgangen relateret til indsatser på både det foregribende og det indgribende niveau i forebyggelsestrekanten.

Inkluderet litteratur

Analysen af den inkluderede litteratur har vist, at flere publikationer undersøger tilgangen *støtte og vejledning i sårbare livsfaser*. Der er inkluderet i alt otte publikationer, som omhandler tilgangen, hvoraf fem er fagfællebedømte tidsskriftartikler, to er forskningsbaserede publikationer, og én er en evalueringsrapport.

Både den emnemæssige og den metodiske kvalitet af de inkluderede publikationer er vurderet som meget høj¹⁹. Herunder er de inkluderede publikationer under tilgangen oplistet.

¹⁹ Den inkluderede litteratur på individniveauet scorer med hensyn til emnemæssig relevans for videnssynthesen i gennemsnit 4,75 på en skala fra 1 til 5, hvor fem er den højeste score. Desuden scorer de inkluderede publikationer i gennemsnit 4,0, når det angår den metodiske kvalitet.

Tabel 3-3: Oversigt over litteratur med fokus på tilgangen

Forfatter	Årstal	Titel	Publikationstype
Christensen	2015	A Question of Participation – Disengagement from the Extremist Right, A case study from Sweden	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Dechesne	2011	Deradicalization: not soft, but strategic	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Disley et al.	2012	Individual disengagement from Al Qa'ida-influenced terrorist groups: A rapid evidence assessment to inform policy and practice in preventing terrorism	Forskningsbaseret publikation
International Centre for the Prevention of Crime (ICPC)	2015	Preventing radicalization: A systematic review	Forskningsbaseret publikation
Koehler	2017	Understanding Deradicalization: Methods, tools and programs for countering violent extremism	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Marsden	2017	Reintegration extremists, deradicalisation and distance	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Oxford Research	2016	Slutevaluering af 'Helhedsorienteret forebyggelse af ekstremisme'	Evalueringsrapport
Schuurman & Bakker	2015	Reintegrating jihadist extremists: evaluating a Dutch initiative, 2013-2014	Fagfællebedømt tidsskriftartikel

Hvordan kan man arbejde med støtte og vejledning i sårbare livsfaser?

Det er særligt i mentorindsatser, at den støttende og vejledende tilgang er fremtrædende. Mentorindsatser adresserer både borgere i risiko for radikaliserings og borgere, der har tilknytning til ekstremistiske miljøer. Mentorindsatser tilbydes i flere lande, blandt andet i Danmark og Sverige, hvor mentoren arbejder direkte med en mentees motivation og mulighed for positive forandringer (ICPC, 2015; Oxford Research, 2016). Mentorindsatser ses også i EXIT-programmer, hvor mentoren spiller en vigtig social støtterolle i løsrivelsesprocessen (Christensen, 2015; Dechesne, 2011).

Boksen herunder uddyber, hvordan det svenske EXIT-program arbejder med støtte og vejledning gennem mentorindsatser og terapi.

Boks 3-8: Eksempel på en indsats målrettet den enkelte borger

Det svenske EXIT-program: et eksempel på støtte og vejledning i sårbare livsfaser

Det svenske EXIT-program gennemfører en målrettet indsats for at hjælpe højreekstremister til løsrivelse. Formålet med indsatsen er at hjælpe den enkelte borger ud af det ekstremistiske miljø gennem en løbende støtte, sparring og vejledning.

Det svenske EXIT-program består af mentorindsatser og terapisesioner. Begge dele sigter mod at hjælpe borgeren til løsrivelsen gennem en løbende vejledning og moralsk støtte. Terapisesionerne har særligt fokus på at bearbejde de følelser, som borgeren gennemgår i forbindelse med løsrivelsen.

I mentorindsatsen opkvalificeres mentorerne, således at de bliver i stand til at vejlede og støtte mentees. Derefter sker der en screening og matchning af mentee med mentor. Med dette afsæt har mentor og mentee en ugentlig kontakt, hvor mentor yder støtte og rådgivning. Nogle mentorer i det svenske EXIT-program er selv tidligere medlemmer af højreekstreme grupper. De kan som mentorer indtage en peer-to-peer-funktion, hvor de bringer egne erfaringer ind i deres vejledning og støtte.

Det svenske EXIT-program er beskrevet i Christensen, Tina Wilchen (2015): A Question of Participation – Disengagement from the Extremist Right, A case study from Sweden.

Som eksemplet viser, arbejder den svenske EXIT-indsats med en peer-to-peer-funktion, hvor tidligere ekstremister kan trække på deres erfaringer. Flere af de inkluderede publikationer fremhæver det som en styrke for indsatsernes virke, hvis mentor kan trække på egne erfaringer i vejledningen (Christensen, 2015; Disley et al., 2012). Det fastslås dog samtidig, at det er afgørende, at sådanne mentorer kan sætte deres egen proces i en kontekst, hvor fokus er på at støtte mentee til at frigøre sig fra de ekstremistiske miljøer (Christensen, 2015; Koehler, 2017). Derfor er der behov for opkvalificering og tilegnelse af redskaber, der sikrer en velovervejet interaktion med mentee.

Støtte og vejledning fremhæves af flere som vigtigt i arbejdet med borgeres motivation for løsrivelse fra ekstremistiske miljøer (Dechesne, 2011; Schuurman & Bakker, 2015). I en vurdering af flere forskellige EXIT-programmer pointerer Dechesne (2011), at frigørelse involverer både et fysisk og et psykisk element. Fysisk skal borgeren være forhindret i ekstremistiske handlinger, men samtidig skal vedkommende også være frigjort psykisk. Netop derfor er det, ifølge Dechesne, vigtigt, at EXIT-programmer arbejder med det sociale og psykologiske aspekt, der er en vigtig forudsætning for løsrivelsen, eksempelvis med psykologbaserede elementer (Dechesne, 2011). Den vejledende og støttende skal altså have fokus på sociale og psykiske forandringer i tillæg til de fysiske og praktiske (Disley et al., 2011; ICPC, 2015).

Hvordan virker støtte og vejledning i sårbare livsfaser?

Som tidligere nævnt er der ikke publikationer, som konkluderer effekter af indsatser på forebyggelse af ekstremisme. Indsatser, der arbejder med støtte og vejledning, kommer dog tættere på forebyggelse af ekstremisme, da de har fokus på borgere, som enten udviser risikoadfærd eller er tilknyttet ekstremistiske miljøer. Omvendt undersøger de inkluderede publikationer indsatser, som behandler et mindre udsnit af borgere, og derfor er det ofte en kvalitativ vurdering af resultaterne af dem. Derfor er det stadig ikke muligt at tale om konkrete effekter, selvom flere publikationer peger på en række positive resultater. Det betyder ikke, at indsatserne ikke kan have en effekt, men derimod at det ikke er muligt at fastslå dette præcist med den eksisterende viden. I boksen herunder fremgår de resultater, som analysen af den fundne litteratur har vist, at tilgangen kan føre til.

Boks 3-9: Resultater af tilgangen

Resultater af støtte og vejledning i sårbare livsfaser

Analysen af den inkluderede litteratur peger på, at støtte og vejledning i sårbare livsfaser kan bidrage til tre forskellige resultater:

- At borgerne *motiveres til at vælge en positiv retning i livet* enten som et led i en afstanden fra ekstremistiske miljøer eller som et led i løsrivelsen herfra.
- At borgerne *udvikler nye positive sociale bånd*, der kan støtte dem i den sårbare livsfase
- At borgerne *opnår en mere stabil hverdag* uden for ekstremistiske miljøer.

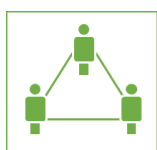
Et resultat, som forventes gennem støtte og vejledning i sårbare livsfaser, er en øget motivation for at vælge en positiv retning i livet, uagtet om målgruppen er borgere i risiko for radikaliserings eller borgere med tilknytning til ekstremistiske miljøer (Christensen, 2015; Oxford Research, 2016). Disley et al. (2012) fremhæver, at mentorindsatser med tidligere ekstremister som mentorer kan have en særlig positiv virkning på den enkeltes motivation, da mentee kan spejle sig i mentorens positive livsvalg. Samtidig har mentoren en indgående viden om, hvad der kan motivere til løsrivelse (ICPC, 2015). Det er dog afgørende, at borgere, der tidligere har været i ekstremistiske miljøer, har den fornødne uddannelse og de nødvendige værktøjer til at varetage mentorrollen (se ovenfor).

For de borgere, som er en del af ekstremistiske miljøer, kan indsatserne også føre til en refleksion over egne synspunkter samt over konsekvenserne af ekstremistisk vold for andre. Christensen (2015) peger på, at mentor- og terapeut-relationen i EXIT-indsatsen har en vigtig funktion i at

støtte den enkeltes refleksion over at have været en del af en ekstremistisk gruppe. Dette indebærer støtte og vejledning under borgerens erkendelse af og følelsesmæssige afklaring af at have deltaget i vold, almindelig kriminalitet og ekstremt had (ICPC, 2015).

De støttende og vejledende indsatser kan også medvirke til at stabilisere hverdagen uden for ekstremistiske miljøer. For borgeren i risiko for radikaliserings kan en støttende indsats bidrage til, at den unge eller voksne får en række positive vaner, som holder vedkommende væk fra de negative fællesskaber (Oxford Research, 2016). Når det kommer til borgere, som har løsrevet sig fra et ekstremistisk miljø, kan de støttende og vejledende tiltag stabilisere hverdagen ved at hjælpe borgeren ind i nye hverdagsrytmer (Christensen, 2015). Det kan eksempelvis være ved at hjælpe borgeren med at søge job eller uddannelse, som kan fungere som stabiliserende faktorer (Disley et al., 2012; Koehler, 2017).

3.4 Indsatser målrettet borgers omgivelser

Gennem analysen af de inkluderede publikationer er der kortlagt viden om indsatser og forebyggende tilgange målrettet borgerens eller borgernes omgivelser, det vil sige det nære netværk og de omgivelser, borgeren/borgerne i risiko for radikaliserings befinder sig i, både lokalsamfundet og det brede samfund. Sådanne indsatser forsøger at skabe et mere positivt hverdagsmiljø og derved hjælpe borgeren/borgerne væk fra en vej, der kan føre til ekstremisme eller væk fra ekstremistiske miljøer. Analysen har i den sammenhæng identificeret to tilgange til forebyggelse: *inddragelse af familie og netværk* og *involvering af lokalsamfundet*. De næste delafsnit præsenterer de to tilgange, placerer dem i forhold til forebyggelsestrekanten og uddyber, hvordan den enkelte tilgang kan anvendes i arbejdet med borgerens omgivelser.

3.4.1 Hovedpointer om indsatser målrettet borgerens omgivelser

Boksen nedenfor opsummerer de hovedpointer, som analysen af den inkluderede litteratur har vist.

Boks 3-10: Hovedpointer fra kortlægningen af indsatser målrettet borgerens omgivelser

Hovedpointer

- Flere publikationer anfører, at inddragelse af familie og netværk kan virke positivt i den forebyggende indsats. Publikationerne peger på, at familie og venner ofte kan være afgørende for, om en borger bliver radikaliseret (*det er der noget viden om*).
- Særligt inddragelse af familien bliver fremhævet som et vigtigt element i det forebyggende arbejde. Familien kan virke som en støttefunktion, der er med til at holde borgeren væk fra ekstremistiske miljøer. Dette er blandt andet tilgangen i den danske forældrecoach-indsats, der arbejder ud fra et koncept om, at forældrene skal blive en positiv ressource i arbejdet for at forebygge unges risikoadfærd i forhold til radikaliserings. (*Det er der noget viden om*).
- Flere publikationer peger yderligere på, at indsatser, som skaber en større sammenhængskraft i lokalsamfundet, kan spille en vigtig rolle i den forebyggende indsats. Der er ifølge flere publikationer gode erfaringer med at inddrage beboere i lokalområdet i indsatsen mod ekstremisme. Som beskrevet herunder er denne forventning dog kun svagt underbygget, og derfor fremstår den inkluderede viden modstridende (*det er der modstridende viden om*).

Videnshuller:

- Der er i publikationerne ikke fundet sikker viden om værdien af involveringen af borgerens bredere netværk i det forebyggende arbejde.
- Viden om værdien af inddragelsen af lokalsamfundet er spinkel. Der er mange publikationer, som beskæftiger sig med indsatser i regi af lokalsamfundet, men meget få indikationer på, hvorvidt og i så fald hvordan involveringen af lokalsamfundet kan understøtte den forebyggende indsats.

3.4.2 Inddragelse af familie og netværk

Flere publikationer peger på *inddragelse af familie og netværk* som et vigtigt aspekt af den forebyggende indsats målrettet borgerens omgivelser (Disley et al., 2011; Koehler, 2017; Schmid, 2013). Dette gælder både for indsatser, der har fokus på borgere i risiko for radikaliserings, og for indsatser, der har fokus på borgere, som har tilknytning til ekstremistiske miljøer.

Inddragelse af familie og netværk kan relateres til pointen under undersøgelsesspørgsmål 1 om, at sociale relationer, netværk og tilhørsforhold har betydning for individets vej til ekstremisme. Schmid (2013) fremhæver, at størstedelen af de personer, der ikke bliver ekstremister, har tættere bånd til familie, venner og deres lokalsamfund end de personer, som bliver ekstremister. Ligeledes peger flere forfattere på, at en ustabil familiesituation kan medvirke til radikaliserings, og at familie og venner kan være en drivkraft for, at man løsriver sig fra ekstremistiske miljøer (Barelle, 2014; ICPC, 2015; Koehler, 2017; Lindekilde & Berthelsen, 2015; Sikkens et al., 2017).

Med tilgange arbejder indsatser ud fra en logik om, at familien og netværk skal hjælpe den unge eller voksne mod en mere positiv livsvej ved at støtte borgeren i fremadrettede valg.

Boks 3-11: Tilgangen set i forhold til forebyggelsestrekanten

Inddragelse af familie og netværk i regi af forebyggelsestrekanten

Tilgangen har fokus på familie og netværk til både borgere i risiko for radikaliserings og borgere, som har tilknytning til ekstremistiske miljøer. På denne vis er tilgangen relateret til både det foregribende og det indgribende niveau i forebyggelsestrekanten. Inddragelse af borgerens omgivelser kan både bidrage til at opspore individer i risiko for radikaliserings og samtidig forbedre en intervention overfor borgere, som er del af ekstremistiske miljøer (Koehler, 2017).

Inkluderet litteratur

Analysen af den inkluderede litteratur har vist, at flere publikationer undersøger indsatser, der arbejder med tilgangen *inddragelse af familie og netværk*. Der er inkluderet i alt syv publikationer, som omhandler tilgangen, hvoraf fire er fagfællebedømte tidsskriftartikler, to er forskningsbaserede publikationer, og én er en evalueringsrapport.

Overordnet set er både den emnemæssige og den metodiske kvalitet af de inkluderede publikationer vurderet som meget høj²⁰. Den viste liste herunder fremhæver de publikationer, som er relevante for tilgangen:

Tabel 3-4: Oversigt over litteratur med fokus på tilgangen

Forfatter	Årstal	Titel	Publikationstype
Dechesne	2011	Deradicalization: not soft, but strategic	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Disley et al.	2012	Individual disengagement from Al Qa'ida-influenced terrorist groups: A rapid evidence assessment to inform policy and practice in preventing terrorism	Forskningsbaseret publikation
International Centre for the Prevention of Crime (ICPC)	2015	Preventing radicalization: A systematic review	Forskningsbaseret publikation
Koehler	2017	Understanding Deradicalization: Methods, tools and programs for countering violent extremism	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Oxford Research	2016	Slutevaluering af 'Helhedsorienteret forebyggelse af ekstremisme'	Evalueringsrapport

²⁰ Den inkluderede litteratur på individniveauet scorer med hensyn til emnemæssig relevans for videnssynthesen i gennemsnit 4,71 på en skala fra 1 til 5, hvor fem er den højeste score. Desuden scorer de inkluderede publikationer i gennemsnit 4,05, når det angår den metodiske kvalitet.

Schmid	2013	Radicalisation, De-radicalisation, Counter-radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Williams et al.	2015	The critical role of friends in networks for countering violent extremism: toward a theory of vicarious help-seeking	Fagfællebedømt tidsskriftartikel

Hvordan kan man arbejde med inddragelse af familie og netværk?

Flere publikationer fremhæver indsatser og tiltag, som arbejder med inddragelse af familie gennem opkvalificering eller kapacitetsopbygning hos forældre for at styrke deres evne til at håndtere deres barns risikoadfærd og bevægelse mod ekstremisme (ICPC, 2015). I dansk regi er forældrecoach-indsatsen et eksempel (Oxford Research, 2016). Indsatsen har fokus på at øge inddragelsen af forældre som en positiv ressource, hvor der er bekymringer for radikaliserings. Boksen herunder uddyber indsatsen.

Boks 3-12: Eksempel på en indsats målrettet borgerens omgivelser

Forældrecoach-indsatsen: et eksempel på inddragelse af familie og netværk

Den danske forældrecoach-indsats arbejder ud fra et koncept om, at forældrene skal blive en positiv ressource i arbejdet for at forebygge unges risikoadfærd i forhold til radikaliserings.

Indsatsen forløber ved at en coach modtager uddannelse i konkrete redskaber, som kan bruges i forbindelse med et coachingforløb for forældrene. Uddannelsen fokuserer primært på specifikke samtaleteknikker og redskaber til at skabe indflydelse igennem dialog. Forældrene tildeles en coach, der arbejder individuelt og løsningsfokuseret ved hjælp af disse samtale- og coachingteknikker. Coachen har fokus på at hjælpe forældrene med at løse de konflikter, som de oplever ved den unges risikoadfærd.

Indsatsen giver en længerevarende støtte til forældrene for at gøre dem i stand til at understøtte en positiv udvikling for deres barn. Forældrene inddrages både for at kunne opbygge deres barns modstandskraft og for at kunne håndtere bekymringer og konflikter i forbindelse med et konkret eller potentielt radikaliseringsforløb hos deres barn.

Forældrecoach-indsatsen er beskrevet i Oxford Research (2016): Slutevaluering af 'Helhedsorienteret forebyggelse af ekstremisme'.

Andre publikationer peger på, at familien kan spille en større rolle i forbindelse med EXIT-indsatser (Dechesne, 2011; Disley et al., 2017; Koehler, 2017). Dette er ifølge Disley et al. (2011) særligt tilfældet i Skandinavien og Tyskland. Under det norske exit-program har et tiltag været at etablere et netværk for forældre til unge med tilknytning til ekstremistiske miljøer, der fungerede som et forum for deling af erfaringer og en mulighed for at tale om deres frygt uden at blive mødt med kritik (Disley et al., 2011; ICPC, 2015). Dette blev kombineret med samtaler mellem den unge, forældrene og en fagperson. Tiltaget var, ifølge praktikere, særledes succesfuldt, og uden at kunne drage nogen kausale konklusioner var størstedelen af de unge ikke længere en del af et ekstremistisk miljø efter indsatsen.

Yderligere peger nogle publikationer på, at familie og netværk har en vigtig funktion, når det kommer til at identificere og informere om bekymringstegn. Williams et al. (2015) pointerer, at familie og netværk typisk er de første til at opdage tegn på radikaliserings. Koehler (2017) fremhæver samtidig familie og netværk som 'gatekeepers', der har en central funktion i forebyggende indsatser. Med deres indgående kendskab til borgeren styrker de mulighederne for at kunne gennemføre en tidlig indsats. På den baggrund er der i forskellige lande oprettet hotlines målrettet personer, som oplever bekymrende adfærd i deres omgangskreds (Koehler, 2017).

Hvordan virker inddragelse af familie og netværk?

Overordnet indikerer flere publikationer, at familie og netværk er centrale komponenter i en virksomheds indsats, hvilket kan ses af en række forventede resultater (ICPC, 2015; Koehler, 2017; Schmid, 2013). Igen er det dog vigtigt at have for øje, at publikationerne ikke kan dokumentere en sikker kausal sammenhæng mellem tiltag og effekten heraf med hensyn til forebyggelse af ekstremisme. Boksen nedenfor fremhæver de centrale resultater, som inddragelse af familie og netværk forventes at føre til.

Boks 3-13: Resultater af tilgangen

Resultater af inddragelse af familie og netværk

Analysen af den inkluderede litteratur peger på, at inddragelse af familie og netværk kan bidrage til tre centrale resultater:

- At borgerne får en større *motivation for at vælge en positiv retning i livet*.
- At borgerne *udvikler nye positive sociale bånd* eller forstærker eksisterende bånd til familie og netværk
- At borgerne *opnår en mere stabil hverdag* uden for ekstremistiske miljøer med støtte fra familie og venner.

Analysen af de inkluderede publikationer peger på, at indsatser, som inddrager familie og netværk, kan styrke den unges eller den voksnes motivation for at vælge en positiv retning i livet. I forældrecoach-indsatsen er der tegn på, at forældrene oplever en større succes med at støtte den unge i at udvikle sig i en mere positiv retning, herunder holde sig fri af ekstremisme (Oxford Research, 2016). Dette er dog vurderet på et spinkelt grundlag, og resultatet skal derfor ses som en positiv indikation og ikke en endegyldig konklusion. I den norske exit-indsats er der, som nævnt ovenfor, ligeledes positive indikationer mod en sammenhæng mellem forældreinddragelse og løsrivelse fra ekstremistiske miljøer (ICPC, 2015). Evalueringen af forældrecoach-indsatsen peger yderligere på, at forældreinddragelse virker bedst, når det sker tidligere i borgerens liv og helst inden det 18. leveår, da forældrenes indflydelse herefter bliver mindre (Oxford Research, 2016).

En anden forventning til indsatser, der inddrager familie og netværk, er, at den unge eller voksne udvikler positive sociale bånd. Disley et al. (2011) fremhæver, at inddragelsen af borgerens netværk har vist sig som en virksomheds tilgang til at skabe relationer uden for ekstremistiske miljøer. Dette kan medvirke til, at den enkelte revurderer sit ekstremistiske engagement, fordi han eller hun oplever en større tilknytning til familie og venner udenfor det ekstremistiske miljø. Koehler (2017) peger ligeledes på, at hovedformålet med familieorienterede indsatser er at påvirke radikaliseringsprocessen ved at styrke de positive relationer for borgeren. For begge publikationer er det dog en vigtig pointe, at de forventede resultater ikke bygger på et bredt undersøgt grundlag.

I tråd med revurderingen af det ekstremistiske engagement kan inddragelsen af familie og netværk medvirke til en stabilisering af hverdagen uden for ekstremistiske miljøer. En vigtig del af løsrivelsen er motivationsfasen, hvor borgeren sætter spørgsmålstejn ved sit engagement i det ekstremistiske miljø (Christensen, 2015). Litteraturen indikerer, som nævnt ovenfor, at familie og netværk fungerer som 'pull-faktorer', der kan styrke motivationen for løsrivelse (Barrelle, 2014; Disley et al., 2011). Schmid (2013) peger her på, at indsatser også bør målrettes borgerens sociale behov, hvilket netop kan gøres med inddragelse af familie og netværk.

3.4.3 Involvering af lokalsamfundet

Tilgangen *involvering af lokalsamfundet* har fokus på aktiviteter, der på forskellig vis inddrager og samarbejder med lokale aktører og borgere, eksempelvis lokale institutioner, ledere, civilsamfund eller enkeltstående borgere. Det er forskelligt, hvilke aktører der inddrages, men det centrale er at etablere et samarbejde med lokalsamfundet og at ansvarliggøre de lokale aktører i det arbejde, som finder sted i lokalområdet.

Boks 3-14: Tilgangen set i forhold til forebyggelsestrekanten**Involvering af lokalsamfundet i regi af forebyggelsestrekanten**

Indsatser, der arbejder med involvering af lokalsamfundet, kan operere på både det opbyggende og det foregribende niveau. På det opbyggende niveau er indsatser, som søger at styrke modstandsdygtighed og sammenhængskraft, fremtrædende. Tilgangen kan omvendt på det foregribende niveau spores i tiltag, der har fokus på opsporing af bekymringstegn på radikalisering i lokalsamfundet.

Inkluderet litteratur

Analysen af den inkluderede litteratur har vist, at nogle publikationer undersøger indsatser, der arbejder med *involvering af lokalsamfundet*. Der er inkluderet i alt fem publikationer, som omhandler tilgangen, hvoraf tre er fagfællebedømte tidsskriftartikler, mens to er forskningsbaserede publikationer.

Både den emnemæssige og den metodiske kvalitet af de inkluderede publikationer er vurderet som meget høj²¹. Følgende publikationer er relevante for tilgangen:

Tabel 3-5: Oversigt over litteratur med fokus på tilgangen

Forfatter	Årstal	Titel	Publikationstype
Bonnell et al.	2011	Teaching approaches that help to build resilience to extremism among young people	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Ellis & Abdi	2017	Building Community Resilience to Violent Extremism Through Genuine Partnerships	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
International Centre for the Prevention of Crime	2015	Preventing radicalization: A systematic review	Forskningsbaseret publikation
Pratchett et al.	2010	Preventing Support for Violent Extremism through Community Interventions: A Review of the Evidence	Forskningsbaseret publikation
Williams et al.	2015	The critical role of friends in networks for countering violent extremism: toward a theory of vicarious help-seeking	Fagfællebedømt tidsskriftartikel

Hvordan kan man arbejde med involvering af lokalsamfundet?

Litteraturen indikerer, at der er behov for at styrke samarbejdet med lokale aktører og borgere i den forebyggende indsats (Bonnell et al., 2011; Ellis & Abdi, 2017; ICPC, 2015; Pratchett et al., 2010). Dette skal blandt andet ses i lyset af, at radikalisering og forsøg på rekruttering ofte sker i lokalsamfundet, hvorfor lokale aktører kan hjælpe med at identificere bekymringstegn og samtidig bidrage til den forebyggende indsats (ICPC, 2015).

Ellis og Abdi (2017) fremhæver, at radikalisering i lokalsamfundet bedst forebygges ved at skabe stærke sociale relationer i lokalsamfundet. De sociale relationer er således afgørende for lokalsamfundets modstandsdygtighed og sammenhængskraft. Bonnell et al. (2011) vurderer i den sammenhæng, at partnerskaber kan være med til at sikre en lokal støtte og sammenhæng, der har betydning for virkningen af en indsats. Dertil kan lokale partnerskaber være med til at sikre bæredygtigheden af de igangsatte indsatser, når lokale aktører er med til at holde dem i gang. Af boksen herunder fremgår et eksempel på, hvordan lokalsamfundet kan inddrages (Pratchett et al., 2010).

²¹ Den inkluderede litteratur på individniveauet scorer med hensyn til emnemæssig relevans for videnssynthesen i gennemsnit 5,0 på en skala fra 1 til 5, hvor fem er den højeste score. Desuden scorer de inkluderede publikationer i gennemsnit 4,21, når det angår den metodiske kvalitet.

Boks 3-15: Eksempel på en indsats målrettet borgerens omgivelser**Young Muslim Leadership: et eksempel på involvering af lokalsamfundet**

I England er Young Muslim Leadership et eksempel på en indsats, der involverer lokalområdet. Projektet har til formål at opbygge en større interkulturel forståelse samt at tilbyde unge redskaberne og den fornødne viden, der kan modvirke ekstremistiske synspunkter og reducere konflikter med det omkringliggende samfund. Yderligere søger projektet at udvikle de unges rolle som medborgere, ledere og positive rollemodeller, der kan have både en muslimsk og en britisk identitet.

Konkret afholdes en række medborgerskabsworkshops i lokalområdet, som skal få de unge til at engagere sig. De forskellige workshops indebærer diskussioner om ekstremismeproblemer i lokalområdet og har fokus på opkvalificering og uddannelse af de unge, der skal gøre dem til ledere, der er i stand til at identificere og tackle ekstremistiske synspunkter.

Det er vigtigt at holde sig for øje, at indsatsen ikke er systematisk undersøgt, hvorfor det ikke med sikkerhed kan vurderes, om indsatsen har en positiv virkning.

Indsatsen Young Muslim Leadership er beskrevet i Pratchett, Lawrence, Leila Thorp, Melvin Wingfield, Vivian Lowndes & Ruby Jabbar (2010): Preventing Support for Violent Extremism through Community Interventions: A Review of the Evidence.

Et andet eksempel på en indsats, der involverer lokalsamfundet, er *Community-Based Participatory Research (CBPR)*, som er en model til at opbygge modstandsdygtige lokalsamfund. Tilgangen er baseret på et partnerskab mellem lokale institutioner og lokalsamfundets borgere, der bliver afgørende medspillere i forhold til at fremme følelsen af fællesskab i lokalsamfundet (Ellis & Abdi, 2017). CBPR-tilgangen indebærer blandt andet *beboerrådgivning*, hvor rådgiverne er lokale unge, som skal hjælpe med at bekæmpe vold i lokalsamfundet. Tilgangen indebærer, at beboerne bliver direkte inddraget i, hvilke udfordringer en indsats skal tage højde for. Publikationen foreslår generelt en bottom-up-tilgang i lokalsamfundet med henblik på at udvikle indsætter, der kan håndtere trusler om ekstremisme (Ellis & Abdi, 2017). I tråd hermed påpeger Pratchett et al. (2010), at samarbejdet med lokalsamfundet bliver styrket af, at indsætter er opsøgende over for borgere, eksempelvis ved gadeplansindsætter, som har været succesfulde med hensyn til at inddrage lokale unge.

Hvordan virker involvering af lokalsamfundet?

Boksen herunder uddyber de centrale resultater af involvering af lokalsamfundet, som analysen af den inkluderede litteratur har vist. Et vigtigt opmærksomhedspunkt er, at de inkluderede publikationer, der beskæftiger sig med inddragelse af lokalsamfundet som tilgang, sjældent undersøger, hvilke virkninger og resultater tilgangen har for borgerne. I sit studie af 70 forskellige lokalsamfundsindsætter fremhæver Pratchett et al. (2010), at ingen af disse dokumenterer virkningen af indsætterne for borgerne på en tilstrækkelig måde. I stedet begrænser publikationerne sig typisk til formodninger om, hvordan tilgangen kan virke, hvilket skal have i mente herunder.

Boks 3-16: Resultater af tilgangen

Resultater af involvering af lokalsamfundet

Analysen af den inkluderede litteratur indikerer, at involvering af lokalsamfundet formodentligt kan bidrage til tre resultater:

- At borgerne *tager ansvar for eget liv og omgivelser*, herunder for det lokalområde, som den enkelte borger befinder sig i.
- At borgerne *udvikler nye positive relationer i lokalsamfundet*, hvilket er medvirkende til at skabe en større sammenhængskraft.
- At der med støtte og hjælp fra lokalsamfundets borgere sker en *tidligere opsporing og håndtering af bekymringsager*.

Analysen af de inkluderede publikationer peger på, at et resultat er, at inddragelsen af lokalsamfundet vil føre til, at borgerne tager ansvar for eget liv og for deres omgivelser i lokalområdet (Ellis & Abdi, 2017; Pratchett et al., 2010). Pratchett et al. (2010) fremhæver, at lokalsamfundsbaserede indsatsler typisk involverer borgerne i at gøre deres nærområde mere modstandsdygtigt.

En anden forventning er, at tilgangen kan være med til at skabe nye og positive relationer i lokalsamfundet (Bonnell et al., 2011). Borgere i lokalsamfundet indgår i sociale interaktioner og får mulighed for at etablere positive relationer og interagere med andre mennesker. Ellis og Abdi (2017) peger i den sammenhæng på, at et formål med at inddrage lokalsamfundet også er at bygge broer mellem de lokale beboere og institutioner, da dette kan medvirke til at viderebringe sociale normer.

Et sidste forventet resultat er, at tilgangen kan være med til at skabe tidlig opsporing og håndtering af bekymringsager. Ellis og Abdi (2017) fremhæver her, at inddragelse af lokalsamfundet vil fremme følelsen af at være en medspiller i et fællesskab. Det bliver dermed en fælles indsats at identificere bekymringer i lokalsamfundet med henblik på at forebygge radikaliserings. Tilgangen kan altså virke *ansvarliggørende*, da fællesskabet forpligter til et øget ansvar for andres liv og for at ændre situationen i lokalsamfundet.

3.5 Tilgange og indsatser målrettet fagprofessionelle

Den tredje kategori af tilgange og indsatser er målrettet de fagprofessionelle, der driver den forebyggende indsats. Det kan eksempelvis være lærere, socialrådgivere, sagsbehandlere, terapeuter og fængselsmedarbejdere. Målet er her at opkvalificere de fagprofessionelle, således at de kan yde en mere kvalificeret forebyggende indsats for borgere i risiko for ekstremisme. Analysen har identificeret to tilgange til forebyggelse, som er målrettet fagprofessionelle: *kapacitetsopbygning blandt fagprofessionelle* og *nye pædagogiske metoder*. De næste delafsnit præsenterer de to tilgange, herunder hvordan de er placeret i forhold til forebyggelsestrekanten, samt hvordan der kan arbejdes med de fagprofessionelle.

3.5.1 Hovedpointer om indsatser rettet mod fagprofessionelle

I boksen herunder fremgår de hovedpointer, der er fundet på tværs af den inkluderede litteratur vedrørende indsatser målrettet fagprofessionelle. Det har ikke været muligt med afsæt i de inkluderede publikationer at identificere viden, der kan karakteriseres som sikker. Det skyldes især, at der ikke med sikkerhed dokumenteres konkrete effekter af indsatser eller tilgange. Hovedresultaterne har i stedet karakter af blandet eller manglende viden.

Boks 3-17: Hovedpointer fra kortlægningen af indsatser målrettet fagprofessionelle**Hovedpointer**

- En række af de inkluderede publikationer udpeger opkvalificering af fagprofessionelle som en mulig drivkraft i den forebyggende indsats. Om end der ikke er sikker viden om virkning, peger publikationerne på, at opkvalificeringen kan styrke de lokale forebyggelsesaktørers evne til at forebygge, identificere og håndtere problemer med ekstremisme. Der er eksempelvis positive erfaringer med, at fagprofessionelle i den forebyggende indsats deltager i kurser og oplæg, som giver dem større viden om bekymringstegn og radikaliseringsprocesser (*det er der noget viden om*).
- Der er dog også publikationer, som peger på, at opkvalificering af fagprofessionelle kan have en negativ virkning. Eksempelvis kan opkvalificering med hensyn til at identificere bekymringstegn skabe modstand blandt lærerne, der ikke ønsker at have ansvar for opsporing eller udpegning af elever i risiko for radikalisering (*det er der noget viden om*).
- En del litteratur peger yderligere på et forebyggende potentiale i bestemte pædagogiske metoder. Konkret fremhæver de inkluderede publikationer forskellige greb såsom nyt undervisningsmateriale og anderledes undervisningsformer. Eksempelvis har norske skoler under Dembra-projektet arbejdet med opkvalificering af lærere i nye kursusforløb, der skaber debat om forskelligheder og tolerance, hvilket skal fremme medborgerskab blandt eleverne. Atter er der imidlertid ikke egentlig viden om virkning eller effekt (*det er der noget viden om*).

Videnshuller

- Der mangler viden om de egentlige virkninger eller effekter af tiltag målrettet fagprofessionelle, hvilket igen følger en generel tendens fra socialfaglige indsatser, som ikke er tilstrækkelige til at etablere viden om effekter. De inkluderede publikationer har i stedet typisk fokus på erfaringer med implementering.
- Der mangler viden om, hvordan kapacitetsopbygning specifikt bør udformes for at sikre en positiv effekt. Den blandede viden på feltet peger på, at opkvalificeringstiltag kan modtages både positivt og negativt blandt de fagprofessionelle, men hvad der resulterer i den ene eller den anden effekt, er ikke tydeligt.

3.5.2 Kapacitetsopbygning af fagprofessionelle

Denne tilgang handler om de fagprofessionelles kompetencer inden for forebyggelse af ekstremisme, herunder tiltag til opkvalificering og rådgivningsindsatser, der kan styrke den forebyggende indsats. De fagprofessionelle spiller en central rolle i opsporingen og håndteringen af borgere i risiko for radikalisering, og derfor peger de inkluderede publikationer på opkvalificering af fagprofessionelles kompetencer som en vigtig drivkraft for forebyggende tiltag (Bonnell et al., 2011; Koehler, 2017; Tierney, 2017).

Boks 3-18: Tilgangen set i forhold til forebyggelsestrekanten**Kapacitetsopbygning af fagprofessionelle i regi af forebyggelsestrekanten**

Indsatser, der arbejder med kapacitetsopbygning af fagprofessionelle, forsøger at kvalificere og understøtte frontmedarbejdernes viden om radikaliseringsprocesser og bekymringstegn. Dette spænder fra indsatser og tiltag, som forsøger at informere fagprofessionelle, til rådgivning og videre til konkrete tilgange, der kan bidrage til opsporing og håndtering af bekymringer. I den sammenhæng er tilgangen primært fremtrædende på et foregribende niveau i forebyggelsestrekanten. Kapacitetsopbygning er dog også relateret til det opbyggende niveau, der særligt vedrører de fagprofessionelle, som arbejder med børn og unge, eksempelvis skolelærere.

Inkluderet litteratur

Analysen af den inkluderede litteratur har vist, at nogle publikationer undersøger indsatser, der arbejder med *kapacitetsopbygning blandt fagprofessionelle*. Der er inkluderet i alt seks publikationer, som omhandler tilgangen, hvoraf fire er fagfællebedømte tidsskriftartikler, mens én er en forskningsbaseret publikation, og én er en evalueringsrapport.

Overordnet set er den emnemæssige kvalitet af de inkluderede publikationer vurderet som meget høj²², mens den metodiske kvalitet er forholdsvis høj. Følgende publikationer har et fokus på kapacitetsopbygning blandt fagprofessionelle:

Table 3-6: Oversigt over litteratur med fokus på tilgangen

Forfatter	Årstal	Titel	Publikationstype
Bonnell et al.	2011	Teaching approaches that help to build resilience to extremism among young people	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Cowi	2014	Evaluering af indsatsen for at forebygge ekstremisme og radikaliserings	Evalueringsrapport
International Centre for the Prevention of Crime (ICPC)	2015	Preventing radicalization: A systematic review	Forskningsbaseret publikation
Koehler	2017	Understanding Deradicalization: Methods, tools and programs for countering violent extremism	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Lindekilde	2012	Neo-liberal Governing of "Radicals"	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Tierney	2017	Using Behavioral Analysis to prevent Violent Extremism: Assessing the Cases of Michael Zehaf-Bibeau and Aaron Driver	Fagfællebedømt tidsskriftartikel

Hvordan kan man arbejde med kapacitetsopbygning af fagprofessionelle?

Den kapacitetsopbyggende tilgang kan målrettes flere forskellige faggrupper, herunder lærere, socialrådgivere, sagsbehandlere, terapeuter og fængselsmedarbejdere (Bonnell et al., 2011; Cowi, 2014; Koehler, 2017; Lindekilde, 2012). Der er, ifølge Koehler (2017), forskellige standarder og tilgange i forhold til, hvilken viden og hvilke redskaber de fagprofessionelle skal have i opkvalificeringen. Tiltag, der inkluderer en kapacitetsopbygning af frontpersonaler, indebærer typisk undervisning i risikovurdering samt viden om bekymringstegn og radikaliseringsprocesser (Koehler, 2017; Tierney 2017).

Opkvalificeringen kan være faglig viden men også konkrete metoder. Blandt andet fremhæver Tierney (2017), at adfærds- og risikoanalyse kan være en relevant metode til at vurdere en borgers situation. Opkvalificeringen sker her ved at udstyre de fagprofessionelle med redskaber, der understøtter opsporing og identifikation af borgere i risiko for radikaliserings. Koehler (2017) fremhæver, at den kapacitetsopbyggende tilgang virker stærkest, når den kobles til virkelighedsnære situationer, eksempelvis ved en kobling af ny viden til rollespil og case-træning.

I en dansk kontekst er tilgangen kapacitetsopbygning blandt fagprofessionelle eksempelvis afspejlet i et efteruddannelsesprogram rettet mod fængselspersonale (Cowi, 2014). Kurset havde fokus på at give personalet en større viden om radikaliserings og ekstremisme, herunder hvilke signaler i dagligdagen de skal holde særligt øje med blandt de indsatte. Det samme gør sig gældende i den landsdækkende indsats, der har haft til formål at rådgive og opkvalificere kommunale ressourcpersoner med relation til den forebyggende indsats, typisk fra SSP-samarbejdet. Indsatsen for at rådgive og opkvalificere lokale aktører er uddybet i boksen herunder (Cowi, 2014).

²² Den inkluderede litteratur på individniveauet scorer med hensyn til emnemæssig relevans for videnssynthesen i gennemsnit 4,33 på en skala fra 1 til 5, hvor fem er den højeste score. Desuden scorer de inkluderede publikationer i gennemsnit 3,92, når det angår den metodiske kvalitet.

Boks 3-19: Eksempel på en indsats målrettet fagprofessionelle

Rådgivning og opkvalificering af lokale aktører: et eksempel på kapacitetsopbygning af fagprofessionelle

Indsatsen vedrørende rådgivning og opkvalificering af lokale aktører består af fem delinitiativer, der alle har til formål at styrke de lokale aktørers evne til at forebygge, identificere og håndtere problemer med ekstremisme.

Det første initiativ vedrører rådgivning og opkvalificering i relation til SSP's forebyggende indsats, herunder en etablering og løbende understøttelse af regionale netværksgrupper af SSP's kontakt- og ressourcpersoner. Ved siden af dette har *det andet initiativ* fokus på opkvalificering af andre aktører som lærere på grund- og ungdomsuddannelser samt klub-, gadeplans- og hotspot-medarbejdere. De forskellige grupper tilbydes undervisning og rådgivning.

Det tredje initiativ er en håndbogsserie, som omfatter konkrete metoder og værktøjer, herunder digitale hjælpeskemaer til udredning, intervention m.v., baggrundsviden om ekstremisme og lokale forebyggelsesstrategier. Dertil arbejdes der i *de to sidste initiativer* på et kommunalt niveau med henholdsvis modelkommuner, der udvikler konkrete værktøjer, og kommunale netværksmøder.

Indsatsen vedrørende rådgivning og opkvalificering af lokale aktører er beskrevet i Cowi (2014): Evaluering af indsatsen for at forebygge ekstremisme og radikaliserings.

Hvordan virker kapacitetsopbygning af fagprofessionelle?

Flere publikationer indikerer positive resultater af at kapacitetsopbygge fagprofessionelle. Boksen herunder opsummerer de resultater, som analysen af den inkluderede litteratur har identificeret. Det er igen vigtigt at have in mente, at resultaterne ikke skal ses som konkrete effekter, da de inkluderede publikationer i mindre grad kobler de kapacitetsopbyggende indsatser empirisk til bestemte resultater.

Boks 3-20: Resultater af tilgangen

Resultater af kapacitetsopbygning blandt fagprofessionelle

Analysen af den inkluderede litteratur indikerer, at kapacitetsopbygning af fagprofessionelle kan bidrage til tre centrale resultater, herunder ét resultat, som er modsatrettet:

- At de fagprofessionelle leverer en *højere kvalitet i den forebyggende indsats*, hvilket betyder en stærkere indsats overfor borgerne.
- At de fagprofessionelle får en *øget viden om ekstremisme og bekymringstegn* i forbindelse med radikaliserings og derved styrker den *tidlige opsporing af bekymringssager*.
- At de *fagprofessionelle oplever et dilemma* i forhold til på den ene side at udføre deres daglige arbejde og på den anden side at skulle opspore potentielle bekymringssager (en modsatrettet virkning af tiltaget).

Ifølge Koehler (2017) kan kapacitetsopbygningen af fagprofessionelle have en positiv indvirkning på forebyggende initiativer. Koehler peger således på, at forebyggende indsatser kan understøttes og styrkes med forskellige tiltag, og her er opkvalificeringen af fagprofessionelle hyppigt en vigtig komponent. I en sammenligning af forskellige indsatser konkluderer forfatteren, at kapacitetsopbygningen ofte medvirker til at sikre bedre resultater på længere sigt. Dette gælder både opkvalificering af fagprofessionelle indsatser, der arbejder med borgere i risiko for radikaliserings, og opkvalificering af fagprofessionelle indsatser, som arbejder med at hjælpe borgere ud af ekstremistiske miljøer.

Yderligere peger flere publikationer på, at kapacitetsopbygningen af fagprofessionelle medfører viden om ekstremisme og bekymringstegn, hvilket understøtter en tidligere opsporing og håndtering af borgere i risiko for radikaliserings (Cowi, 2014; Tierney, 2017). Den større viden om bekymringstegn hjælper til at målrette de fagprofessionelles opmærksomhed i forhold til radikaliserings. Kapacitetsopbygningen kan dog også have en modsatrettet effekt på frontmedarbejderne. En tendens er, at skolelærere har fået en større rolle i identifikationen af bekymringstegn (Bonnell et al., 2011; Lindekilde, 2012). Her fremhæver Lindekilde, at skolelærerne har udvist en modstand mod at tage del i opsporingen af bekymringssager, da de føler sig sat i et dilemma og ikke ser det som deres opgave at udpege elever, som potentielt kan være i risiko for ekstremisme og radikaliserings. På den måde kan kapacitetsopbygningen også have en negativ virkning på den tidlige opsporing.

3.5.3 Nye pædagogiske metoder

Hvor *kapacitetsopbygning blandt fagprofessionelle* betegner en bred opkvalificering af en række faggrupper, er tilgangen *nye pædagogiske metoder* primært fokuseret på lærere og pædagoger. Tilgangen handler om konkrete og innovative ændringer og tiltag i den pædagogiske praksis, som kan medvirke til at forebygge risikoadfærd. De nye pædagogiske metoder giver lærere og pædagoger redskaberne til at tilrettelægge forløb, der styrker det forebyggende arbejde.

Boks 3-21: Tilgangen set i forhold til forebyggelsestrekanten

Nye pædagogiske metoder i regi af forebyggelsestrekanten

Tilgangen *nye pædagogiske metoder* indgår typisk som et led i indsatser på det *opbyggende niveau*. De inkluderede publikationer beskæftiger sig med varierende indsatser, men det centrale er, at de fagprofessionelle uddannes i aktiviteter, som på sigt styrker de unges medborgerskab og modstandskraft.

Inkluderet litteratur

I den inkluderede litteratur er der fundet flere publikationer, som i et analytisk perspektiv undersøger tilgangen *nye pædagogiske metoder*. Der er inkluderet i alt 10 publikationer, hvoraf otte er fagfællebedømte tidsskriftartikler, én er en forskningsbaseret publikation, og yderligere én er en evalueringsrapport. Overordnet set er den emnemæssige kvalitet af de inkluderede publikationer vurderet som meget høj, mens den metodiske kvalitet vurderes som forholdsvis høj²³. Nedenfor er de inkluderede publikationer under tilgangen oplyst.

Tabel 3-7: Oversigt over litteratur med fokus på tilgangen

Forfatter	Årstal	Titel	Publikationstype
Bonnell et al.	2011	Teaching approaches that help to build resilience to extremism among young people	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Davies	2014	Interrupting Extremism by Creating Educative Turbulence	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Ellis & Abdi	2017	Building Community Resilience to Violent Extremism Through Genuine Partnerships	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Feddes et al.	2015	Increasing self-esteem and empathy to prevent violent radicalisation	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Lenz & Kjeøy	2015	Dembra evalueringsrapport 2013-2015	Evalueringsrapport
Liht & Savage	2017	Preventing Violent Extremism through Value Complexity: Being Muslim Being British	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Lindekilde	2012	Neo-liberal Governing of "Radicals"	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Pratchett et al.	2010	Preventing Support for Violent Extremism through Community Interventions: A Review of the Evidence	Forskningsbaseret publikation

²³ Den inkluderede litteratur på individniveauet scorer med hensyn til emnemæssig relevans for videnssynthesen i gennemsnit 4,9 på en skala fra 1 til 5, hvor fem er den højeste score. Desuden scorer de inkluderede publikationer i gennemsnit 3,72, når det angår den metodiske kvalitet.

Forfatter	Årstal	Titel	Publikationstype
Reeves & Sheriyar	2015	Addressing Radicalisation into the Classroom – A New Approach to Teacher and Pupil Learning	Fagfællebedømt tidsskriftartikel
Reynolds & Scott	2015	Digital citizens: Countering extremism online	Fagfællebedømt tidsskriftartikel

Hvordan kan man arbejde med nye pædagogiske metoder?

De nye pædagogiske metoder indgår i forskellige udformninger i de inkluderede publikationer. Dette er blandt andet fremtrædende i *opkvalificering af lærere* i forhold til at formidle viden, facilitere dialog og håndtere potentielle problemstillinger relateret til radikaliserings (Bonnell et al., 2011; Lenz & Kjeøy, 2014; Lindekilde, 2012). Et eksempel er kursusforløbet Dembra, der har til formål at give norske lærere større viden om racisme, udemokratiske synspunkter, tolerance og fordomme (Lenz & Kjeøy, 2014). Derved opbygger lærerne kompetencer til at fremme medborgerskab og demokratiske værdier hos de unge. Indsatsen er yderligere forklaret i boksen herunder.

Boks 3-22: Eksempel på en indsats målrettet fagprofessionelle

Dembra: et eksempel på nye pædagogiske metoder

Dembra er et norsk kursusforløb, som er blevet tildelt lærere og skoleledere på ungdomsskoler. Forløbet skal støtte skolerne i deres arbejde med forebyggelse af antisemitisme, racisme og udemokratiske synspunkter. Målet med kurset er, at lærere og skoleledere udvikler viden og arbejdsmetoder, som kan bruges i undervisningen til at forebygge antisemitisme, racisme og andre former for chikane af minoriteter på skolen.

Kursusforløbets centrale tema er demokratisk beredskab, interkulturelle problemstillinger, og hvordan skolens demokratiske værdigrundlag er nedfældet i læreplanerne. Forløbet er koblet sammen med et skolecurriculum, som lærerne kan tage i brug i deres arbejde. Materialet skal give lærerne de nødvendige kompetencer til at opbygge medborgerskab og fremme demokratiske synspunkter hos unge.

Indsatsen Dembra er beskrevet i Lenz, Claudia & Ida Kjeøy (2014): Dembra evalueringsrapport 2013-2015

På tværs af publikationerne bliver det også pointeret, at en *kreativ og nytænkende tilgang* fremmer undervisning, der understøtter forebyggelse af radikaliserings i skoleregi. Den kreative tilgang er fremtrædende ved mediebaserede aktiviteter såsom filmforløb og undervisning på sociale medier (Bonnell et al., 2011; Davies, 2014; Liht & Savage, 2017; Reeves & Sheriyar, 2015). Eksempelvis undersøger Reeves & Sheriyar (2015) et online-simulationsspil, der oplyser skoleelever om radikaliserings. Formålet er at gøre eleverne opmærksomme på potentielle forbindelser mellem sociale medier og radikaliserings ved at opstille håndgribelige scenarier, som de unge skal diskutere.

De kreative undervisningstilgange har til fælles, at de alle skaber et spændende og kreativt rum, der giver plads til diskussion. Det frie rum kan også opnås ved at gennemføre undervisningen i en kontekst, som adskiller sig betydeligt fra den klassiske undervisningstilgang. Dette kan eksempelvis være i form af en ny lokation eller en markant anderledes undervisningsstil. Den anderledes kontekst fremmer ifølge Bonnell et al. (2011) elevernes engagement og aktive deltagelse, om end det er vigtigt at have for øje, at denne forventning ikke er empirisk påvist.

Publikationerne peger derudover på, at en *inddragende og dialogbaseret tilgang* til eleverne er central for, at aktiviteter bedst muligt fremmer medborgerskabsværdier (Bonnell et al., 2011; Davies, 2014; Pratchett et al., 2010; Reynolds & Scott, 2015). Kvaliteten af den dialogbaserede tilgang er allerede fremhævet i tidligere afsnit, hvor det konkluderes, at åben dialog og diskussion kan være med til at stimulere indlæringsvejen. Dertil fremgår det af publikationerne, at en inddragende tilgang er virkningsfuld (Bonnell et al., 2011; Ellis & Abdi, 2017; Pratchett et al., 2010). Det indebærer, både at aktiviteterne tager afsæt i de unges interesser, og at de unge inkluderes i

udviklingen af aktiviteterne. Det bliver fremhævet, at inddragelsen medfører større ejerskab og forpligtelse til aktiviteten hos de unge, som også hjælper med at identificere behov (Bonnell et al., 2011; Ellis & Abdi, 2017).

Hvordan virker nye pædagogiske metoder?

Boksen herunder opsummerer de resultater, som analysen fremhæver i arbejdet med nye pædagogiske metoder. Resultaterne er ikke koblet empirisk til forebyggelse af ekstremisme i publikationerne, men er i stedet resultater, der formodes at kunne styrke den forebyggende indsats. De forskellige resultater kan i høj grad relateres til, at det pædagogiske personale arbejder med værdier og evner, der understøtter medborgerskab hos børn og unge.

Boks 3-23: Resultater af tilgangen

Resultater af nye pædagogiske metoder

Analysen af den inkluderede litteratur indikerer, at arbejdet med opkvalificering af fagprofessionelle med hensyn til nye pædagogiske metoder kan bidrage til følgende centrale resultater:

- At de fagprofessionelle i højere grad bliver *kompetente i forhold til at styrke unges demokratiske værdier og tolerance* for andres synspunkter.
- At de fagprofessionelle *får redskaber til at styrke børn og unges selvtillid og selvværd*, hvilket medvirker til en større modstandskraft over for ekstremisme.

Flere af publikationerne vurderer overordnet, at nye pædagogiske metoder, såsom kreative læringstilgange, nye undervisningsmaterialer eller målrettede kurser, kan være med til at etablere et rum for dialog og refleksion, der vil styrke de unges demokratiske værdier og tolerance over for andres synspunkter (Davies, 2014; Liht & Savage, 2017; Reeves & Sheriyar, 2015). Liht & Savage (2017) konkluderer eksempelvis, at en dialogbaseret tilgang og gruppediskussioner bidrager til øget forståelse og kendskab til forskellige værdier. I den undersøgte indsats præsenteres de unge for forskellige og alternative værdier, der kan være med til at fremme demokratiske værdier.

Ifølge Davies (2014) kan aktiviteter, der understøtter dialog og diskussion mellem forskellige synspunkter, være med til at udfordre og nuancere borgernes egne værdier og belyse nye perspektiver. Med dialog som et centralt element kan fagprofessionelle medvirke til, at borgerne revurderer deres egne synspunkter og samfundsopfattelser, samt bidrage til, at borgerne får større indsigt i og forståelse for andres synspunkter.

Et andet muligt resultat af de nye pædagogiske metoder er, ifølge Feddes et al. (2015), at de unge får styrket selvtillid og selvværd. I forbindelse med resilienstræning og empowerment-understøttende tilgange viser deltagerne en øget selvbevidsthed om deres styrker og svagheder samt øget selvværd og selvtillid. Den tro på egne evner kan medvirke til, at borgerne bliver mere modstandsdygtige overfor ekstremisme, men dette er ikke påvist empirisk.

3.6 Et afsluttende blik på undersøgelsesspørgsmål 2

Syntesen af viden om forebyggelse af ekstremisme har vist, at der mangler sikker viden om den egentlige effekt af de kortlagte tilgange og indsatser til forebyggelse af radikaliserings og ekstremisme. Dette betyder ikke, at de identificerede indsatser ikke har positive effekter, men at dette ikke kan fastslås eller præciseres med afsæt i eksisterende viden. Yderligere tager de inkluderede publikationer kun i nogle tilfælde stilling til, hvorvidt indsatserne også kan have en negativ eller kontraproduktiv effekt. Dette afspejler et vidensfelt, som kalder på yderligere forskning og afprøvning af forebyggende indsatser, hvilket er i tråd med det resterende socialområde, hvor der ligeledes er behov for mere sikker viden om effekten af indsatser overfor socialt udsatte borgere.

Når det er sagt, er der fundet en del viden eller erfaringer med konkrete tiltag på feltet samt implementeringen heraf. Det har gjort det muligt at identificere en række tilgange til forebyggelse

af ekstremisme på tværs af de identificerede og beskrevne forebyggelsesindsatser. Med afsæt i et dansk forebyggelsesperspektiv er disse struktureret efter den målgruppe, som den forebyggende tilgang og indsats er rettet mod: nemlig borgerrettede tilgange/indsatser, tilgange/indsatser målrettet borgers omgivelser og tilgange/indsatser målrettet understøttelse af de fagprofessionelle, der arbejder med den forebyggende indsats.

For de borgerrettede tilgange og indsatser peger analysen på, at en tidlig indsats over for børn og unge kan virke forebyggende. Det er særligt udviklingen af modstandsdygtighed og kritisk refleksion gennem forskellige former for videns- og kapacitetsopbygning, som synes at have betydning. Den inkluderede litteratur peger også på, at oplysning om ekstremisme og konsekvenserne heraf muligvis kan virke positivt, eksempelvis ved at gøre borgerne opmærksomme på konsekvenserne af ekstremismen for omgivelser og andre mennesker. Der er modsatrettede tendenser at spore i de inkluderede publikationer i forhold til, hvordan oplysende tiltag virker. Nogle publikationer fremhæver således, at tiltag, der oplyser om ekstremisme og konsekvenserne heraf, kan have potentielt modsatrettede konsekvenser. De oplysende tiltag kan betyde en uønsket opmærksomhed på en ideologi, der ellers ønskes modvirket, ligesom den oplysende tilgang kan virke stigmatiserende på nogle borgere, der oplever deres eget ideologiske standpunkt udstillet. Litteraturen peger yderligere på, at tiltag rettet mod støtte og vejledning i sårbare livsfaser, eksempelvis mentorindsatser, kan hjælpe den enkelte borger, som er i risiko for radikaliserings, til at vælge en positiv livsvej. Ligeledes kan støttende og vejledende tiltag understøtte en løsrivelse fra ekstremistiske miljøer.

For tilgange og indsatser målrettet borgers netværk og omgivelser peger en del af den inkluderede litteratur på inddragelse af familie som et positivt element i en forebyggende indsats. En god og tæt relation til familien synes at bidrage til, at borgeren ikke involveres i ekstremistiske miljøer, eller kan understøtte vejen ud af ekstremismen. Familien og særligt forældrene fungerer som en positiv ressource i borgerens liv, der medvirker til positive forandringer. Der er omvendt begrænset viden om indsatser, der arbejder med borgerens bredere netværk. Yderligere peger flere publikationer på, at indsatser, som skaber en større sammenhængskraft i lokalsamfundet, kan spille en rolle i den forebyggende indsats. Dette er dog baseret på et meget spinkelt vidensgrundlag, hvorfor de forventede resultater først og fremmest skal ses som formodninger. Yderligere er der ikke identificeret viden om indsatser, der arbejder med det bredere samfund.

En række af de inkluderede publikationer indsatser beskriver tilgange og indsatser målrettet opkvalificering af de fagprofessionelle. Opkvalificeringen forstås i den forbindelse som en væsentlig drivkraft i den forebyggende indsats, idet man herigennem styrker de lokale forebyggelsesaktørers evne til at forebygge, identificere og håndtere problemer med ekstremisme. Noget litteratur peger yderligere på, at bestemte pædagogiske metoder kan være virksomme i den forebyggende indsats. Den endelige effekt eller virkning med hensyn til forebyggelsen af ekstremisme er dog ikke dokumenteret, hvilket igen afspejler en generel tendens til manglende viden om effekter på socialområdet som helhed.

Afsluttende har analysen vist, at indsatser og tilgange for hver af de tre målgrupper ikke kan placeres inden for ét niveau i forebyggelsestrekanten. I stedet kan de forebyggende tilgange ofte placeres på flere niveauer. Ligeledes kan en konkret indsats over for en borger eller en gruppe af borgere i risiko for radikaliserings være sammensat af flere indsatser på samme niveau eller på flere niveauer af forebyggelsestrekanten. Den manglende mulighed for at strukturere de forebyggende tilgange efter forebyggelsestrekantens niveauer indikerer et behov for at arbejde med en nuanceret forståelse af forebyggelse i en dansk kontekst udenfor trekantens rammer.

4. VIDENSLANDSKABET

Dette kapitel danner rammerne om en beskrivelse af styrken og karakteren af videnslandskabet, det vil sige den eksisterende viden i forbindelse med de to undersøgelsesspørgsmål: (1.) viden om ekstremisme og radikaliserings og (2.) viden om forebyggelse af ekstremisme og radikaliserings. Der udpeges desuden felter med mangelfuldt vidensgrundlag samt videnshuller, det vil sige områder, hvor der ikke på nuværende tidspunkt er fundet sikker viden.

4.1 Baggrund for karakteristikken

Karakteristikken af videnslandskabet er baseret på den bredere screening og gennemgang af publikationer, der er gennemført som led i videnskortlægningen²⁴ (jf. figur 1). Videnslandskabet optegner således styrken og karakteren af viden i bred forstand inden for de to undersøgelsesspørgsmål og undertemaer, som har været fokus for videnskortlægningen. Dette bredere videnslandskab har flere lighedstegn med karakteren af den litteratur, der er inkluderet i videnssynthesen, men de to må ikke forveksles med hinanden. De inkluderede publikationer i syntesen er udvalgt som de metodisk stærkeste publikationer inden for hvert undertema, og idet der er udvalgt et begrænset antal publikationer, har dette muliggjort et forholdsvis acceptabelt vidensniveau. Samtidig betyder denne udvælgelsesproces, at den inkluderede litteratur formentlig er metodisk stærkere end det generelle videnslandskab for hvert af de undertemaer, som kortlægningen har haft fokus på. Den metodiske karakteristik af de inkluderede publikationer er beskrevet for hvert undertema i syntesen (kapitel 2 og 3), mens det følgende kapitel primært ser på det bredere videnslandskab.

Det er i forbindelse med beskrivelsen af videnslandskabet vigtigt at holde sig for øje, at de fremsøgte publikationer, som videnslandskabet er baseret på, ikke nødvendigvis er udtømmende for al eksisterende og relevant viden i forbindelse med de to undersøgelsesspørgsmål: For det første er der afsøgt viden for at dække en række specifikke undertemaer inden for de to undersøgelsesspørgsmål. Den fremsøgte viden er derfor fokuseret på disse undertemaer frem for andre tematikker, der kunne have været relevante eller med tiden vil vise sig relevante. For det andet er der tale om et fragmenteret og meget vidt forgrenet videnslandskab (se nedenfor), hvor relevant viden kan findes inden for en række meget forskellige fagområder og fagdiscipliner, der ikke nødvendigvis refererer til hinanden. På trods af den brede søgning er det derfor sandsynligt, at der findes yderligere viden publiceret under anden terminologi eller inden for andre fagfelter.

Herunder redegøres der først for videnslandskabet i betydningen den volumen og fordeling af publikationer, der er fundet på tværs af de to undersøgelsesspørgsmål. Herefter redegøres der mere kvalitativt for karakteren af viden på feltet.

4.2 Videnslandskab i volumen

Den indledende screening tegner et billede af et bredt og vidt forgrenet felt med forholdsvis meget litteratur: Der er således på baggrund af titel og abstract fundet og screenet 1709 publikationer på tværs af en række meget forskellige fagfelter. I denne første screening er det blevet vurderet, om publikationerne metodisk er empirisk baserede, enten gennem indsamling og analyse af egen empiri eller sekundært gennem solidt review af andre empirisk baserede publikationer.

I en videre screening er publikationerne blevet vurderet ud fra deres empiriske fundament og emnemæssige relevans ved grundigere læsning af abstract og konklusion. Der er her udvalgt 497 publikationer. Gennemgangen heraf har vist en overvægt med hensyn til spørgsmål 1 sammenlignet med spørgsmål 2. Konkret er der tale om en fordeling på ca. 70 pct. af publikationerne på spørgsmål 1 og 30 pct. på spørgsmål 2.

I en tredje screeningsproces er publikationerne blevet vurderet ud fra en betragtning af, hvad der har været metodisk stærkest inden for hvert af de undersøgelsesspørgsmål og undertemaer, som

²⁴ Se metodebilag.

skal dækkes, jf. studiets opdrag. Det betyder, at der kan være forskellig metodisk styrke af de inkluderede publikationer inden for de forskellige undertemaer. Der er her udvalgt 178 publikationer, som er fordelt med 59 pct. på spørgsmål 1 og 41 pct. på spørgsmål 2.

I fjerde og sidste vurderingsproces er publikationerne nærlæst med henblik på endelig at fastlægge de inkluderede publikationer. I denne proces er publikationerne blevet vurderet ud fra de emnemæssige og metodiske kriterier, der er opstillet, og de har fået en rating. Alene publikationer med en vis metodisk kvalitet er medtaget i den endelige inklusion. Der er på den baggrund sket en samlet emnemæssig og metodisk rating for hver tekst samt en sammenvejning for hvert undertema. Der er samlet inkluderet 65 publikationer, der fordeler sig med 37 publikationer om viden om ekstremisme og radikaliserings og 25 publikationer om viden om forebyggelse af ekstremisme og radikaliserings, samt tre publikationer, der går på tværs. Det er disse publikationer, der betegnes som den inkluderede litteratur. Den metodiske styrke og karakter af den inkluderede litteratur er beskrevet som led i syntesens afsnit.

Er der ikke identificeret publikationer med tilstrækkelig metodisk og emnemæssig kvalitet, er feltet karakteriseret som et videnshul eller som et felt præget af manglende viden.

4.3 Videnslandskabet nærmere beskrevet

Den brede screening har som nævnt identificeret publikationer på tværs af en række forskellige forskningsfelter og discipliner. Hermed tegnes et billede af et vidt forgrenet fagfelt, hvor relevante publikationer kan findes inden for en række forskelligartede fagretninger, forskningstilgange og discipliner: fra forskning i regi af forebyggelse af ekstremisme og radikaliserings til forskning i regi af terror, kriminalitetsforebyggelse, sundhed og psykisk sårbarhed, sociale indsatser og sociale bevægelser.

Samtidig kan videnslandskabet betegnes som fragmenteret, forstået som at der ikke er en klar konsensus om begreber eller en samlet videnskabelse. Viden og forskning inden for de forskellige fagfelter taler ikke nødvendigvis sammen eller tager afsæt og viderekvalificerer samme vidensgrundlag. Det betyder, at ny viden ikke nødvendigvis bygger videre på et anerkendt, eksisterende grundlag, og at nye konklusioner ikke nødvendigvis stringent tilbageviser eller bygger videre på tidligere konklusioner.

I forlængelse af ovenstående er det i litteraturen tydeligt, at der ikke er enighed om, hvad fænomenerne radikaliserings og ekstremisme indebærer. Det afspejler sig i forskellige ordvalg, begreber og undersøgelsesfokus i litteraturen og betyder, at konklusioner af forskellige publikationer hviler på forskellige afsæt og dermed ikke nødvendigvis er sammenlignelige eller umiddelbart forenelige.

Forskningen hviler yderligere på begrænset empiri, hvilket blandt andet skyldes, at adgang til ekstremistiske grupperinger og individer i det hele taget er kompliceret, og særligt hvis der skal tales om en repræsentativ dataindsamling i større skala. Mange publikationer bygger derfor på andenhåndskilder eller er baseret på resultater fra tidligere forskning, for eksempel i form af litteraturstudier eller reviews af mere eller mindre systematisk karakter. Dertil er en del af de gennemlæste publikationer ikke transparente med hensyn til deres metode. Det er en barriere for sikker vurdering af den samlede metodiske kvalitet.

Overordnet peger søgning og screening af viden som nævnt på en større tyngde på vidensfeltet om ekstremisme og radikaliserings (undersøgelsesspørgsmål 1) end på vidensfeltet om forebyggelse af ekstremisme og radikaliserings (undersøgelsesspørgsmål 2). Således er der mere viden af fagfællebedømt eller forskningsbaseret karakter, end hvad der gør sig gældende for spørgsmål 2, hvor en større del af publikationerne har karakter af såkaldt grå litteratur, det vil sige litteratur, der ikke er fagfællebedømt eller ikke nødvendigvis er baseret på forskning, som for eksempel evalueringsrapporter og analyser af tænketanke.

Dette er til en vis grad afspejlet i den inkluderede litteratur, idet publikationerne i forbindelse med undersøgelsesspørgsmål 1 i højere grad kan karakteriseres som fagfællebedømt forskning end de inkluderede publikationer i forbindelse med undersøgelsesspørgsmål 2. I forbindelse med undersøgelsesspørgsmål 2 er der således i højere grad inkluderet grå litteratur. Givet, at der er fastlagt en nedre grænse for metodisk kvalitet for inklusion af publikationer, og givet den brede søgning, har det dog været muligt i kataloget for begge undersøgelsesspørgsmål at inkludere publikationer af en vis kvalitet. I den forstand er den metodiske kvalitet af publikationerne ikke en direkte afspejling af det overordnede videnslandskab, men inden for hvert af de undertemaer, der har været i fokus, formentlig metodisk stærkere.

Videnslandskabet er præget af en overvægt af publikationer med fokus på ekstrem islamisme. Der er færre publikationer med fokus på højreekstremisme og meget få med fokus på venstreekstremisme. Desuden beskæftiger en del litteratur sig med at identificere generelle faktorer eller mekanismer på tværs af forskellige ekstremismeformer.

Nedenfor optegnes videnslandskabet for hvert af de to undersøgelsesspørgsmål kort.

4.3.1 Videnslandskab for spørgsmål 1: Viden om ekstremisme og radikaliserings

Under spørgsmål 1 har der været fokus på at afsøge viden inden for undertemaerne faktorer i omgivelserne med betydning for ekstremisme, fremvækst af ekstremistiske miljøer og gruppedynamikker, ideologi og narrativer, rekruttering og propaganda samt individuelle risikofaktorer og individets veje til og fra ekstremisme. De identificerede tematikker er inddelt på samfunds-, gruppe- og individniveau, hvilket er beskrevet nærmere i afsnit 2.1.

Der er i begrænset udstrækning identificeret viden om betydende faktorer på samfundsniveau. I syntesen er der som beskrevet inkluderet ni publikationer, men størstedelen af disse publikationer omhandler primært tematikker på gruppe- eller individniveau og kun perifært eller sekundært på samfundsniveau. Kun to publikationer vedrører primært samfundsniveauet. Litteraturkortlægningen har været afgrænset til perioden fra 2010 til 2017, men forskerinput indikerer, at der heller ikke før 2010 findes omfattende viden. Dette felt kan således karakteriseres som et felt med svag viden. På samfundsniveauet omhandler den identificerede litteratur primært ekstrem islamisme, mens litteraturen kun i begrænset omfang belyser venstreekstremisme og i nogen grad højreekstremisme. Den identificerede viden i publikationer på samfundsniveau er vurderet forholdsvis svag; og vidensgrundlaget for syntesen er af den årsag suppleret med en publikation fra før 2010 udpeget ved forskerbistand. Det skyldes, at videnssyntesen peger på, at faktorer på samfundsniveau har betydning, om end det ikke er klart nøjagtigt hvilke, og hvilken betydning de har.

På gruppeniveauet er der især identificeret viden om fremvækst af miljøerne og gruppedynamikker. Om ideologi, narrativer og disses betydning for ekstremistiske miljøer er der i noget mindre udstrækning identificeret viden. I forhold til viden om propaganda og kommunikation er der i begrænset udstrækning fundet viden om kommunikation gennem offlinemedier eller klassiske kanaler såsom uddeling af propagandamateriale og betydningen heraf for rekruttering og for den ekstremistiske gruppes opretholdelse. Her har størstedelen af den identificerede viden fokus på internettets og de interaktive mediers betydning. Størstedelen af litteraturen på gruppeniveauet omhandler ekstrem islamisme, mens nogle publikationer berører flere ekstremismetyper. (I den inkluderede litteratur omhandler kun to publikationer venstreekstremisme, og én højreekstremisme).

På individniveau synes forskningen at have bevæget sig fra et tidligere fokus på faser og profiler til at afsøge individets veje til og fra ekstremisme, hvilket beskrives som et særskilt tema, der går på tværs af samfunds-, gruppe- og individniveauet. Derudover er der i litteraturen et fokus på risikofaktorer, herunder litteratur, der belyser betydningen af eksempelvis mistrivsel, psykisk sårbarhed og familieforhold. Publikationerne, der belyser tematikker på individniveauet, er vurderet som værende af god metodisk kvalitet og er vurderet højest af de tre overordnede niveauer. Litteraturen omhandler særligt flere forskellige ekstremismetyper eller ekstrem islamisme, mens venstre- og højreekstremisme også under dette niveau belyses i begrænset udstrækning.

Forskning i ekstremisme og psykisk sårbarhed er relativt nyt i forhold til måden at anskue sammenhængen og betydningen heraf på. Psykisk sårbarhed dækker i videnskortlægningen et bredt spektrum fra mindre alvorlige psykiske eller psykologiske problemer til deciderede psykiske lidelser som autisme, ADHD, skizofreni og bipolar lidelse. Forskningen på dette område har i de senere år i lighed med den øvrige forskning bevæget sig fra søgen efter årsagssammenhænge til at anskue psykisk sårbarhed som én blandt andre risikofaktorer, som kan spille ind i forhold til radikaliseringsproces.

Relevant vidensproduktion synes i stigende grad at bevæge sig fra et fokus på årsagssammenhænge mod at beskæftige sig med en mere kompleks forståelse af sammenhænge og samspil mellem forskellige forhold eller faktorer. For eksempel er en ambition om at opstille profiler for den (kommende) ekstremist gradvist erstattet af et større fokus på individuelle risikofaktorer, der nok søger at indkredse og opliste faktorer, der øger individets sårbarhed, men ikke nødvendigvis foregiver at kunne forudsige individets vej til ekstremisme. Tilsvarende er en ambition om at opstille fasemodeller og dermed beskrive (eller forudsige) en kortlagt radikaliseringsproces erstattet af en mere multidimensionel og flydende forståelse af individets vej til ekstremisme.

4.3.2 Videnslandskabet for spørgsmål 2: Viden om forebyggelse af ekstremisme og radikaliseringsproces

Inden for spørgsmål 2, viden om forebyggelse af ekstremisme, har der været fokus på at afsøge viden om tre forebyggelsesniveauer, som anvendes i en dansk sammenhæng: det opbyggende, det foregribende og det indgribende niveau (se også indledning og begrebsafklaring). I screeningsprocessen er der identificeret en vis overvægt af publikationer på det opbyggende niveau. Fokus i denne del af litteraturen er særlig på indsatser i regi af skole og lokalsamfund. Herudover er der fundet en del publikationer om indsatser på det foregribende niveau, mens nogle publikationer belyser indsatser på det indgribende niveau, for eksempel mentorindsatser eller exit-indsatser eller indsatser rettet mod reintegration af dømt, der efter endt afsoning udsluses i samfundet.

Analysen af den indsamlede viden peger desuden på, at forebyggelsestrekanten ikke generelt er afspejlet i litteraturen. Af denne grund er forebyggelsestrekanten ikke anvendt som et strukturerende princip i opbygning af syntesen for undersøgelsesspørgsmål 2. Den indsamlede viden er dog forsøgt perspektiveret til forebyggelsestrekantens tre niveauer.

Inden for viden om forebyggelse af ekstremisme er litteraturen præget af begrænset viden om effekter og virkning af indsatser og interventioner. De fleste publikationer tager form af analyser baseret på casestudier, surveys og interviews, der har fokus på aktivitets- og outcome-niveauet eller på implementeringen af en indsats. Nogle få publikationer, særligt på det indgribende niveau, går tættere på at måle virkning. En større del af den viden, der er identificeret, har desuden karakter af grå litteratur, for eksempel rapporter fra konsulenthuse, evalueringer af lokale indsatser eller handlingsplaner frem for forskning.

Der er i forhold til interventionens målgruppe fundet mere viden om indsatser, der er rettet mod individer, end viden om indsatser, der retter sig mod grupper. På gruppeniveau er der dog viden om indsatser i opbyggende regi, for eksempel indsatser, der i skolesammenhæng er rettet mod at styrke medborgerskab og inklusion. Tilsvarende er der på det foregribende og det indgribende niveau identificeret et mindre antal publikationer, der i større eller mindre udstrækning berører indsatser rettet mod familie/forældre.

4.4 Videnshuller og områder med begrænset valideret viden

Der er gennem litteraturkortlægningen identificeret en række videnshuller eller områder, hvor evidensen er udpeget som svag. Hertil kan der være andre videnshuller, som endnu ikke er identificeret.

De videnshuller, der er identificeret gennem litteraturkortlægningen, opsummeres nedenfor:

- På tværs af forskellige former for ekstremisme er der fundet begrænset viden og vidensproduktion om venstreekstremisme. I forhold til andre ekstremistiske miljøer forekommer vidensproduktionen på dette felt i mindre grad prioriteret i den undersøgte periode (det vil sige perioden fra 2010 til 2017).
- Hertil kommer, at mens mange af de inkluderede publikationer forsøger at generere robust viden om generelle faktorer og mekanismer, det vil sige uafhængigt af den konkrete ekstremismeform, så er der få egentlig sammenlignende analyser, der har fokus på at afdække forskelle og ligheder mellem de radikaliseringsprocesser og faktorer, der gør sig gældende for den enkelte ekstremismeform.
- Der findes begrænset viden om faktorer på samfundsniveau med betydning for ekstremisme og radikalisering. Samtidig er det et felt, hvor det er kompliceret at påvise endelig (kausal) sammenhæng. Det betyder, at viden på dette felt må betegnes som svag.
- I forhold til viden om forebyggelse er der identificeret svag eller begrænset viden om virkning eller effekter af indsatser til forebyggelse af ekstremisme. De publikationer, der ser på effekten af forebyggelsesindsatser, har snarere fokus på erfaringer med implementering eller gennemførelse af aktiviteter. Dette er i øvrigt ikke unikt for fagfeltet, men ses også, hvad angår indsatser inden for det bredere social- og kriminalpræventive område.
- Der er fundet begrænset viden om forebyggelsesindsatser på gruppeniveau, det vil sige målrettet ekstremistiske grupper.
- Der er fundet begrænset viden om, hvorvidt der er forskelle på kvinders og mænds veje til og fra ekstremisme, og i så fald hvilke forskelle der er tale om. Den eksisterende viden peger på, at det er forskelligt fra kvinde til kvinde såvel som fra mand til mand, hvilke faktorer der er afgørende for deres radikaliseringsproces. Ligeledes synes de faktorer, som har betydning for kvinders veje til og fra ekstremisme, overordnet at ligge i tråd med de ellers identificerede faktorer, der har betydning for individets veje til og fra ekstremisme.

5. PERSPEKTIVERING

Afslutningsvis skal der knyttes et par ord til resultaterne fra videnssyntesen med blik for de videre perspektiver på feltet.

Udarbejdelsen af videnskortlægningen og syntesen har tydeliggjort et vidensfelt, der bedst kan beskrives som fragmenteret og bredt forgrenet. Det kan være en styrke, i og med at flere perspektiver og discipliner kan få plads, men det betyder også, at viden ikke aktuelt er systematisk forbundet inden for et afgrænset felt, og at ny viden eller vidensproduktion derfor ikke nødvendigvis kvalificerer og bygger videre på eksisterende viden.

Det betyder for forebyggelsesarbejdet i Danmark, særligt for praktikere i den lokale forebyggelsesindsats, at viden om feltet og viden om, hvad der virker, er svært tilgængelig. Denne videnssyntese er et skridt på vejen til at skabe et større overblik, men udarbejdelse af syntesen har også gjort det tydeligt, at karakteren af den tilgængelige viden på området ikke aktuelt gør det muligt at tilvejebringe et fuldkommen klart og handlingsanvisende overblik. I et fremadrettet perspektiv vil det være hensigtsmæssigt, at den videre vidensproduktion bygger ovenpå og videre kvalificerer det eksisterende grundlag. Tilsvarende har det været tydeligt, at feltets brede og forgrenede karakter ikke udtømmende kan beskrives inden for rammerne af denne syntese. Der er derfor behov for et videre vidensarbejde, der bygger oven på og udfolder den vidensbasis, som syntesen har tilvejebragt.

Fra et forebyggelsesperspektiv kan ikke mindst viden om virkning eller effekt af forebyggelsesindsatserne styrkes. Her skal man dog holde sig for øje, at forebyggelse af ekstremisme er et så smalt og specialiseret felt, at ambitionerne om at tilvejebringe viden må skaleres derefter. Ikke mindst fordi antallet af ekstremister og adgangen til at samle empiri om ekstremistiske grupper og individer er så begrænset.

Samtidig har videnskortlægningen tydeligt understreget, hvad der også var afsættet herfor, nemlig at (viden om) forebyggelsen af ekstremisme er tæt forgrenet og ikke kan adskilles fra en række tilgrænsende områder, blandt andet det kriminalpræventive felt, social- og uddannelsesområdet og terrorforebyggelse. Det kan være en fordel, såfremt vidensproduktionen vedrørende forebyggelsen af ekstremisme kan ses i forlængelse af den forskning, der sker på sådanne tilgrænsende områder. Således at man ikke starter forfra med at tilvejebringe ny viden helt fra bunden, men tværtimod tager afsæt i relevant viden fra tilgrænsende områder eller tænker integreret med hen syn til vidensproduktionen på flere felter.

I lyset af den svære adgang til empirisk data og det mandat, Nationalt Center for Forebyggelse af Ekstremisme har, kan det overvejes, om de praksisindsatser, centeret igangsætter, kan anvendes som afsæt for videre forskning på feltet, for eksempel i form af følgeforskning. Dette samspil mellem praksis og forskning kan med fordel udvikles og aftales i forbindelse med udvikling af de praksisindsatser, som centeret iværksætter.

Tilsvarende har analysen af viden om forebyggelse illustreret et tæt samspil mellem niveauerne i den danske forebyggelsestrekant. Det bekræfter det hensigtsmæssige i en helhedsorienteret tilgang til forebyggelse – en tilgang, der er et vigtigt element i den danske forebyggelsesmodel. Identifikation af de syv forebyggende tilgange og ikke mindst af, at disse går på tværs af de tre niveauer i forebyggelsestrekanten, antyder dog, at der kan være en værdi i at tænke mere nuanceret om forebyggelse, end forebyggelsestrekanten tillader. Videnssyntesen indikerer således, at indsatser i praksis ikke nødvendigvis kategoriseres mest logisk inden for et opbyggende, foregribende eller indgribende indsatsniveau, men at indsatser snarere går på kryds og tværs heraf. Dialogen med tilknyttede eksperter peger videre på, at det for praksisniveauet er mere nyttigt at tænke i indsatsens målgruppe, det vil sige, om indsatsen er målrettet borger, borgers omgivelser eller de fagprofessionelle. Således at det behov, man står med, i praksis nemmere kan matches

med den tilgængelige viden om tilgange og metoder. Tilsvarende kan der med fordel ske en mere nuanceret metodegørelse af, hvad der virker: Det kunne som nævnt præciseres, hvilke indsatser eller metoder der virker, men også, hvori det egentlig virksomme element eller den egentlig virksomme mekanisme består. Det ville styrke potentialet for, at indsatsen skabte forandring, og muligheden for at overføre eller udbrede de virksomme elementer.

Endelig, og for at afslutte syntesen, hvor den startede, har det været ønsket at styrke tilgængeligheden af den aktuelle viden for praktiker og beslutningstager i den lokale forebyggelsesindsats. Med videnssyntesen er der skabt et samlet og forholdsvis kort overblik over den viden, der med opdraget er efterspurgt. Et vidensgrundlag, der fremadrettet vil blive styrket yderligere og som sådan skal ses som et første skridt i en proces, påbegyndt med centerets grundlæggelse.

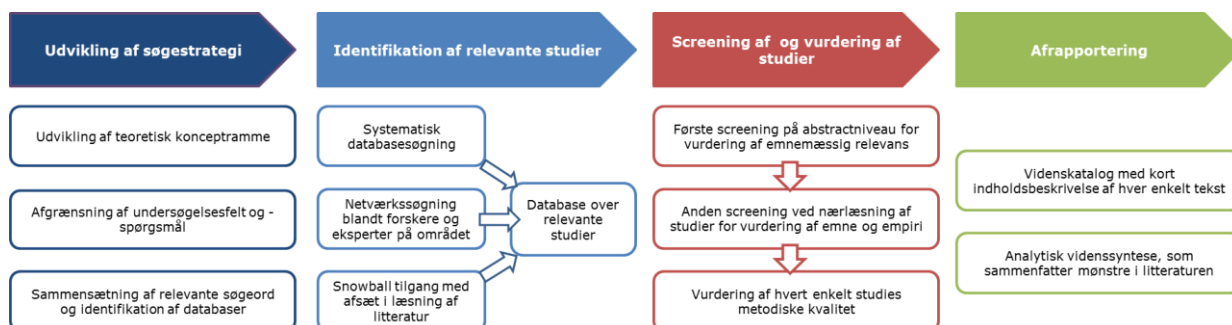
BILAG 1: METODEBESKRIVELSE

Dette notat beskriver det metodiske grundlag for videnskortlægningen. I bilaget gennemgås det overordnede design og gennemførelsen af de enkelte faser, som ligger til grund for videnskortlægningens to produkter i form af et videnskatalog og en videnssyntese.

Videnskortlægningen er gennemført med afsæt i gængs praksis for *systematiske litteraturstudier*, hvor metoden er kendetegnet ved, at der gennemføres en systematisk litteratursøgning inden for et afgrænset område. Hensigten er at bruge de identificerede publikationer til at danne grundlag for en teoretisk syntese på tværs af et større antal publikationer²⁵. Videnssyntesen er konkret baseret på en *tematisk syntesetilgang*, der er kendetegnet ved at organisere, udforske og finde mønstre i den viden, som er indsamlet i litteraturstudiet. Den tematiske syntese er velegnet til at analysere publikationer med forskellige forskningsdesign og indsatser gennemført i forskellige nationale og lokale kontekster.

Videnskortlægningens design kan anskues i fire faser, som modellen herunder viser. Kortlægningen er baseret på en søgestrategi, der rammesætter den videre afsøgning og vurdering af litteratur. Selve afsøgningen og indsamlingen af litteratur er sket gennem tre forskellige tilgange, der samlet bidrager til en stor database over potentielt relevante publikationer for den afsluttende syntese. For at vurdere, om publikationerne har den fornødne relevans og kvalitet, er en dybdegående screenings- og vurderingsproces gennemført. Processen er udmøntet i 65 publikationer, som indgår i det endelige videnskatalog, og har været afsæt for at udarbejde den analytiske videnssyntese.

Figur 0-1: Litteraturstudiets faser

Det følgende uddyber gennemførelsen af hver enkelt af de ovenstående fire faser samt de viste underpunkter.

A. Udvikling af søgestrategi

Som det fremgår af figuren ovenfor, blev opgaven indledt med udviklingen af en søgestrategi med tilhørende baggrund og undersøgelsesspørgsmål.

Første trin i søgestrategien var at udvikle en faglig og metodisk konceptramme, som har været styrende for søge-, screenings- og vurderingsprocessen. Konceptrammen optegner undersøgelsens fokus og afgrænser de væsentligste definitioner.

Udvikling af en faglig og metodisk konceptramme

Den faglige og metodiske konceptramme er udviklet og derefter kvalificeret i samarbejde med Nationalt Center for Forebyggelse af Ekstremisme og en tilknyttet ekspertgruppe bestående af forskere og praktikere på ekstremismefeltet. Hvor den faglige ramme har til formål at understøtte en kategorisering af viden, har den metodiske ramme fokus på at underbygge en vurdering af de fundne publikationers metodiske kvalitet.

²⁵ Det systematiske litteraturstudie er tilrettelagt med udgangspunkt i den fremgangsmåde og metode, der er kendt fra *Rapid Evidence Assessment*-traditionen (jf. Gough et al. (2012): *An introduction to systematic reviews*, London: Sage).

Den faglige ramme tager udgangspunkt i de to undersøgelsesspørgsmål, der er udviklet med afsæt i opgavens opdrag. De to undersøgelsesspørgsmål er:

1. *Hvilken viden eksisterer om ekstremisme med relevans for forebyggelse heraf i Danmark, herunder viden om ideologier og narrativer, faktorer i omgivelserne med betydning for ekstremisme, veje til og fra ekstremisme, fremvækst af ekstreme miljøer, propaganda samt viden om rekrutteringsprocesser og individuelle risikofaktorer?*
2. *Hvilken viden eksisterer om forebyggelse af ekstremisme eller lignende fænomener med relevans for forebyggelse i Danmark, herunder viden om målgrupper, metoder, værktøjer og organisatoriske strukturer, der understøtter den forebyggende indsats?*

I forståelse af ekstremisme og radikaliserings tages der helt overordnet afsæt i de definitioner, som fremgår af den nationale handlingsplan for forebyggelse af ekstremisme og radikaliserings (2016: 7). Her defineres begreberne som følger:

- Ekstremisme betegner personer eller grupper, som begår eller søger at legitimere vold eller andre ulovlige handlinger med henvisning til samfundsforhold, de er utilfredse med. Betegnelsen omfatter blandt andet venstreekstremisme, højreekstremisme og ekstrem islamisme.
- Radikaliserings betegner en kortere eller længerevarende proces, hvor en person tilslutter sig ekstremistiske synspunkter eller legitimerer sine handlinger på grundlag af ekstremistisk ideologi.

Hvert af de to undersøgelsesspørgsmål er videre præciseret i forhold til en række undertematikker samt geografi, sprog og metode. Dette udfoldes nærmere nedenfor.

Afgrænsning af undersøgelsesfelt

I tabellen nedenfor beskrives det, hvordan undersøgelsesfeltet er afgrænset. De konkrete søgestrategier anvendt for hvert af de to undersøgelsesspørgsmål konkretiseres efterfølgende.

Den følgende afgrænsning gælder begge undersøgelsesformål:

Tablet 0-1: Afgrænsning af målgruppe, geografi, sprog, metode og tidsramme

Afgrænsning	Inkluderet
Målgruppe	Litteraturkortlægningen om viden om ekstremisme og forebyggelse heraf omhandler en relativt bred målgruppe. Forebyggelse af ekstremisme kan målrettes borgere både under og over 18 år og kan være målrettet både mænd og kvinder. Samtidig kan forebyggelse også målrettes forskellige niveauer, mod henholdsvis borgere, der endnu ikke er i risiko for radikaliserings (opbyggende), borgere i risiko for radikaliserings (foregribende) samt borgere, der allerede indgår i en ekstremistisk kontekst (indgribende). Derudover inkluderes også indsatser, der er målrettet professionelle, der er beskæftiget indenfor området.
Geografisk afgrænsning	Danmark, Norge, Sverige, Canada, USA, Australien, New Zealand, Holland, Tyskland, Belgien, Storbritannien, Frankrig, Italien og Spanien
Sproglig afgrænsning	Engelsk, dansk, norsk og svensk
Metodisk afgrænsning (dokumenttype)	Til begge undersøgelsesformål inkluderes forskningsbaserede studier, analyser og publikationer af forskningsmæssig karakter såvel som evalueringer eller analyser gennemført af konsulenthuse, tænketanke og offentlige eller private organisationer Der er søgt efter en bred form for metodiske design, herunder systematiske reviews, eksperimentelle design, kvasi-eksperimentelle design samt kvalitative og kvantitative studiedesign.
Tidsmæssig afgrænsning	Publikationer fra følgende tidsperiode inkluderes: 2010-2017.

Ud fra de ovenfor definerede afgrænsninger er der udledt søgetermer for de to formål.

Søgning efter viden om ekstremisme (undersøgelsesspørgsmål 1)

Det første undersøgelsesformål omhandler eksisterende viden om ekstremisme. Dette undersøgelsesfelt afgrænses af følgende:

- Publikationerne om ekstremisme skal være relevante for forebyggelse af ekstremisme. Dette behøver ikke ekspliciteres af publikationens forfatter. Tilgangen har indledningsvist taget udgangspunkt i et bredt undersøgelsesfelt, og efterfølgende er den emnemæssige relevans vurderet i forhold til temaer, der er defineret nedenfor.
- Publikationerne skal leve op til almindelige forskningsstandarder og være empirisk baserede, enten gennem indsamling og analyse af egen empiri eller gennem review af anden litteratur, der er empirisk baseret.

I dialog med centeret samt det tilknyttede forsker- og ekspertpanel er søgningen blevet fokuseret på følgende undertemaer, der er vurderet særligt relevante for undersøgelsesspørgsmål 1:

- Faktorer i omgivelserne med betydning for ekstremisme
- Fremvækst af ekstremistiske miljøer
- Rekruttering, propaganda og kommunikationsstrategier
- Ideologier og narrativer
- Individuelle risiko- og beskyttelsesfaktorer
- Veje til og fra ekstremisme

Selve søgningen er foregået på engelsk vha. nedenstående søgestreng.

Med det afsæt er følgende søgetermer udledt:

Boks 0-1: Søgestreng for undersøgelsesspørgsmål 1

Hvilken viden eksisterer om ekstremisme med relevans for forebyggelse heraf, herunder viden om ideologier og narrativer, faktorer i omgivelserne med betydning for ekstremisme, veje til og fra ekstremisme, fremvækst af ekstreme miljøer, propaganda, rekrutteringsprocesser og individuelle risikofaktorer?

Søgestrengene nedenfor (I.A og I.B) er kombineret med hver af de separate søgestreng om viden om ekstremisme

Søgestreng I.A: Prevention: Prevent OR Counter* OR Capacity building OR resilience*

Søgestreng I.B: Extremism: Extremis OR Radicalisation OR Fundamentalism OR Violent extremism*

Søgestreng (II) om viden om ekstremisme, relevant i et forebyggelsesperspektiv:

- *Ideologies and narratives: Ideolog* OR Religio* OR Right-wing OR Left-wing OR Salafism OR Jihad OR Militant Islamism OR Political extremism OR Narratives OR Framing OR Politics of memory OR Doctrine OR Norm OR alignment*
- *Breeding grounds for extremism: Breeding grounds OR Intellectual inbreeding OR Constituent environments OR Conducive OR Milieu OR Network OR Fertile*
- *Paths to extremism and individual risk factor: Path* OR Paths to extremism OR Socialization to violence OR Socialization OR Social integration OR Process OR Mechanism OR Dark mindset OR Aggression OR Dark triad of personality OR Group polarization OR ideological amplification OR Dynamics OR Group Process OR Group Dynamics OR Network, OR Cross over OR crime terror nexus*
- *Emergence of extreme environments: Environment OR Group dynamics OR Subculture OR Counterculture OR Culture*
- *Propaganda and communications strategies motivating extremism: Propaganda OR Promotion OR Indocination OR Disinformation OR Communication OR Framing OR Adopt*
- *Recruitment processes: Recruit* OR Recruitment Grounds OR Attraction OR Top-down recruitment OR Bottom-up recruitment OR Online recruit* OR Online Radical*
- *Individual risk factors: Dark mindset OR Aggression OR Dark triad of personality OR Group polarization OR ideological amplification OR Dynamics OR Group Process OR Group Dynamics OR Network, OR Cross over OR crime terror nexus.*

Søgning efter viden om forebyggelse af ekstremisme (undersøgelsesspørgsmål 2)

Anden del af undersøgelsesformålet fokuserer på eksisterende viden om forebyggelse af ekstremisme, herunder viden om målgrupper, metoder, værktøjer og organisatoriske strukturer, der understøtter den forebyggende indsats.

Søgningen har yderligere været afgrænset som følger:

- Det har været et kriterie for publikationerne om viden om forebyggelse af ekstremisme, at de er empirisk baserede, enten gennem indsamling og analyse af egen empiri eller gennem review af anden litteratur, der er empirisk baseret.
- Søgningen har ligeledes haft til formål at adressere viden om forebyggelse fra tilgrænsende områder, eksempelvis kriminalitetsforebyggelse, der er relevant i forhold til forebyggelse af ekstremisme. Et inklusionskriterie for litteratur om tilgrænsende fænomener har været, at der som minimum skulle være en kobling til forebyggelse af ekstremisme via en forskningsbaseret tilgang.

De tilgrænsende områder er følgende:

- Kriminalitetsforebyggelse, herunder forebyggelse af banderelateret kriminalitet (cross-over) og cyberkriminalitet.
- Social- og behandlingspsykiatri, herunder misbrug
- Indsatser målrettet forebyggelse af polarisering og marginalisering, herunder relevante subkultur-dynamikker.
- Terrorforebyggende indsatser

Derudover er indsatser fokuseret på opbygning af medborgerskab, kritisk tænkning og opbygning af resiliens inkluderet fra de tidligere synteser, Rambøll har gennemført på området. Der er ikke foretaget nye søgninger på disse emner.

Til undersøgelsesformålet om viden om forebyggelse af ekstremisme og tilgrænsende områder er følgende søgetermer udledt:

Boks 0-2: Søgestreng for undersøgelsesspørgsmål 2

Hvilken viden eksisterer om forebyggelse af ekstremisme, herunder viden om målgrupper, metoder, værktøjer og organisatoriske strukturer, der understøtter den forebyggende indsats?

Søgestrengene er kombineret med hinanden

- Søgestreng A: Prevention: Prevent* OR Counter* OR Capacity building OR resilience
- Søgestreng B: Extremism: Extremis* OR Radicalization OR Fundamentalism OR Violent extremism
- Søgestreng C: Efforts, methods, practices: Efforts OR Methods OR Intervention OR Programmes OR Strateg* OR Approach* OR Tool* OR Organization*

Hvilken viden eksisterer der om forebyggelse af andre fænomener med relevans for forebyggelsen af ekstremisme?

Søgestreng I.A-I.B er kombineret med hver søgestreng for forebyggelse af tilgrænsende områder (søgestreng II)

Søgestreng I.A: Prevention: Prevent* OR Counter* OR Capacity building OR resilience

Søgestreng I.B: Extremism: Extremis* OR Radicalisation OR Fundamentalism OR Violent extremism

Søgestreng (II) for forebyggelse af tilgrænsende områder:

- Crime prevention: Crime OR Gang OR Gang-related crime OR Cybercrime OR Organised crime
- Psychiatry: Psychiatry OR Social psychiatry OR Treatment psychiatry OR Abuse OR psychology
- Polarization: Polarization OR marginalization OR racism OR cults OR destructive subcultures OR restorative justice
- Terror: Terror OR Violence OR Pre-emptive OR Anti-terror OR counter terrorism OR CVE OR Countering OR Violent Extremism OR PVE OR Preventing Violent Extremism

B. Søgestrategi: Identifikation af relevante publikationer

Med udgangspunkt i formålet om at kortlægge viden om ekstremisme og forebyggelse heraf har studiet arbejdet med tre forskellige dataindsamlingsmetoder:

- En systematisk databasesøgning er baseret på metoden Rapid Evidence Assessment (REA) (Gough et al., 2012). Med denne metodiske tilgang er søgningen gennemført systematisk og afgrænset i forhold til de definerede undersøgelsesformål. Litteratursøgningen er gennemført i strategisk udvalgte databaser, der er udvalgt med henblik på særlig relevans for undersøgelsesområdet, hvorved søgningen er fokuseret efter formålet.
- En netværkssøgning blandt forskere og eksperter på området, der har henvist til relevant litteratur på området. Netværkssøgningen har fulgt samme afgrænsning efter målgruppe, geografisk, sprogligt og tidsmæssigt som før beskrevet.
- En 'snowball-tilgang', hvor der, med afsæt i læsning af litteratur, er identificeret yderligere litteratur.

Alle søgningerne har fulgt de afgrænsninger, der er beskrevet ift. målgruppe, geografisk, sprogligt og tidsmæssigt i det forudgående afsnit.

Dataindsamlingsmetoderne beskrives nærmere i det følgende.

Systematisk databasesøgning

I litteraturstudiets **anden fase** blev en **søgeproces** iværksat og gennemført med afsæt i søgetermerne identificeret ovenfor, der afgrænsede søgningen i overensstemmelse med undersøgelses-spørgsmålene.

Datakilder

Søgningen er foretaget i en række internationale databaser, der er udvalgt i dialog med bibliometriker Alan Gomersall ansat ved King's College. Den systematiske håndsøgning er foretaget via skandinaviske, tyske, hollandske, canadiske, amerikanske, belgiske og britiske eksperter på området samt ved "snowballing" fra kilder, der opstår herfra.

Tabel 0-2: Overblik over datakilder

Afgrænsning	Inkluderet
Databaser	Worldwide Political Science Abstract, Web of Science (Social Science Citation Index), Social Policy & Practice, International Bibliography for Social Sciences (IBSS), Applied Social Sciences Index & Abstracts, PsycINFO, Planex, Sociological Abstract, Criminal Justice Abstracts, PAIS (Public Affairs Information Service), Perspectives on terrorism, Terrorism and Political Violence, Behavioural Sciences on Terrorism and Political Aggression, Studies in Conflict and Terrorism, Journal of Deradicalisation, International Journal on Conflict and Violence Crime, Law and Social Change, Critical Studies on Terrorism, Journal of Strategic Studies, Journal of Forensic Sciences, Journal of Terrorism Research, Small Wars & Insurgencies, Dynamics of Asymmetric Conflict: Pathways toward Terrorism and Genocide, Combating Terrorism Center Sentinel, National Criminal Justice Reference Service, Academic Search Premier

Netværkssøgning

Parallelt med den systematiske søgning er der foretaget en håndholdt netværkssøgning blandt eksperter på området. Eksperterne er identificeret gennem interviews og med hjælp fra Allan Aarslev, Jens Tang Holbek, Lasse Lindkilde, Morten Hjørnholm, Preben Bertelsen, Steen Guldager, Tore Bjørgo og Ann-Sophie Hemmingsen. Eksperterne er kontaktet indledningsvist per mail og har haft mulighed for at byde ind med relevant litteratur eller henvise til andre eksperter. Eksperterne har responderet enten per mail eller efter aftale igennem et telefoninterview. I alt 27 eksperter har bidraget gennem interviews eller med bidrag per mail.

Snowball-tilgang

I forlængelse af den systematiske søgning og netværkssøgningen er der foretaget en håndholdt søgning. Denne er gennemført med afsæt i læsning af identificeret litteratur. Gennem "snowballing" fra kilder, der er fremkommet i den systematiske søgning, netværkssøgningen eller identificerede "navne", er der i netværkssøgningen identificeret yderligere litteratur.

C. Screening og vurdering af publikationer

Dernæst er de identificerede publikationer screenet og vurderet efter følgende tilgang.

Første screening på abstractniveau

Indledningsvis er de identificerede publikationer blevet systematisk og kritisk vurderet. På baggrund af titel og abstract er det gennem første screening blevet vurderet, om publikationerne falder inden for den indholds- og kildemæssige afgrænsning. Hvis der har været tvivl, er studiet blevet læst nærmere med henblik på en afklaring.

Anden screening med overfladisk læsning

Ved anden screening er de indledningsvist inkluderede publikationer blevet vurderet med hensyn til deres empiriske fundament og emnemæssige relevans ved grundigere læsning af abstract og konklusion.

Tredje screening: vurdering af metodisk og emnemæssig relevans

I tredje screeningsproces har en vurdering af den metodiske kvalitet samt emnemæssige relevans yderligere afgrænset puljen af inkluderede publikationer. Publikationerne omhandlende viden om ekstremisme er her vurderet ud fra en betragtning om, hvad der har været metodisk stærkest, og samtidig ud fra en betragtning om at inkludere de publikationer, der afdækker alle temaerne under undersøgelsesformålet om viden om ekstremisme bedst. Publikationer, der indledningsvist var inkluderet under viden om forebyggelse af ekstremisme og tilgrænsende områder, blev alle inkluderet i denne proces.

Fjerde fase med nærlæsning, metodisk og emnemæssig vurdering og genbeskrivelse

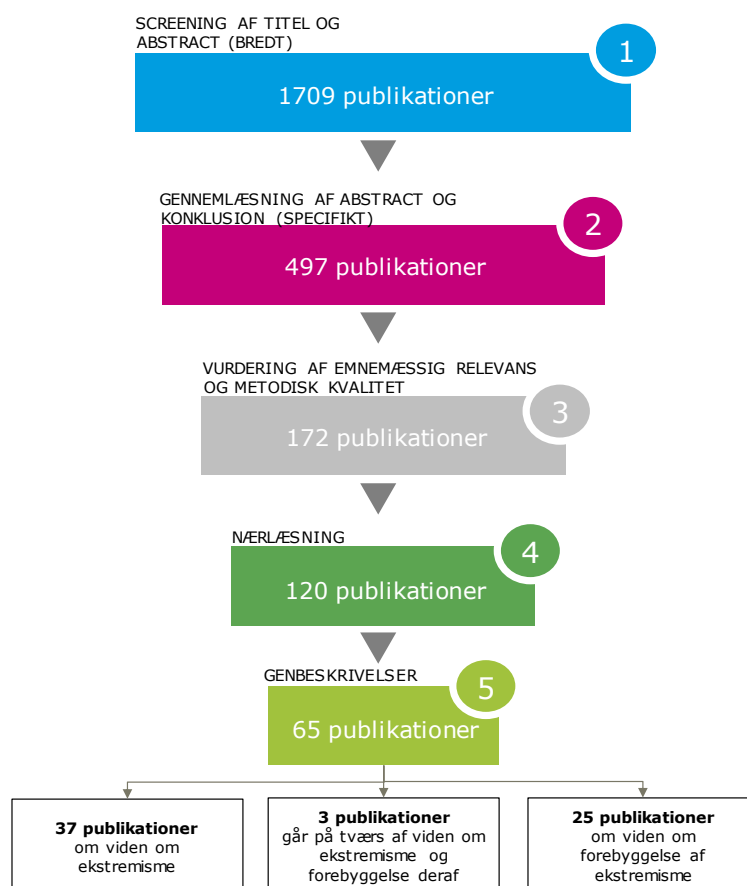
I fjerde og sidste screeningsproces er de 98 inkluderede publikationer nærlæst. I denne proces er publikationerne yderligere blevet vurderet på deres metodiske kvalitet og emnemæssige relevans, hvormed 65 publikationer er genbeskrevet. Den metodiske og emnemæssige vurdering beskrives nærmere nedenfor.

Forward reference search

Parallelt med screeningsprocessen er en forward reference search gennemført. Formålet med dette har været at kontrollere publikationernes kvalitet. Antallet af gange, et studie er citeret, kan give en indikation for publikationens relevans for området. Publikationernes citeringer er blevet vurderet ud fra en betragtning om publiceringsår. Antal citeringer indgår desuden i ovenfor beskrevne metodiske vurdering. Det har dog været vurderingen, at antal citationer ikke bør veje tungt i den metodiske vurdering af flere årsager: Dels skal antal citationer ses i relation til publikationens alder. Et nyligt publiceret studie har i sagens natur haft kortere tid til at blive citeret. Dels kan publikationer være citeret, fordi der tages afstand fra dem. Citationer er i den forstand ikke nødvendigvis et kvalitetskriterium. Og endelig, hvis der er tale om et vidt forgrenet felt, kan publikationer, der er metodisk og fagligt stærke, være mindre kendte og derfor mindre citerede.

Figuren nedenfor illustrerer screenings- og udvælgelsesprocessen helt overordnet: fra antal kilder i den indledende screening til det endelige antal inkluderede publikationer. Figuren giver også en oversigt over de inkluderede publikationer beskrevet i forhold til deres geografiske afgrænsning, samt hvilket undersøgelsesformål publikationen tilhører. For publikationer tilhørende undersøgelsesformålet vedrørende viden om ekstremisme er publikationens primære tema ligeledes angivet.

Figur 0-2: Et overblik over screenings- og søgeproces

Resultatet af søgningen var 1709 publikationer fundet på baggrund af de tre tilgange: den systematiske databasesøgning, netværkssøgningen og den håndholdte snowballing. Efter endt screening på titel og abstract blev 497 publikationer valgt ud til anden screeningsrunde. Endelig, ved tredje screening, blev 172 publikationer vurderet på deres emnemæssige og metodiske relevans, hvilket førte til en bruttoliste på 116 publikationer, der blev nærlæst. I nærlæsningsprocessen er publikationerne yderligere blevet vurderet på deres emnemæssige tyngde samt med blik for at inkludere litteratur, der relaterede sig til begge undersøgelsesformål og dækkede de identificerede temaer. Der vil således være publikationer, der ikke er inkluderet, fordi der indenfor det pågældende tema har været publikationer med større metodisk tyngde.

De **ekskluderede publikationer** blev ved første screening ekskluderet efter følgende kriterier:

- Geografi
- Tidsperiode
- For lavt evidensniveau
- Ikke tilgængelige.

Af de 497 inkluderede publikationer ved første screening viste den efterfølgende anden screening, at yderligere 325 publikationer er faldet udenfor **inklusionskriterierne**, primært da de var uden for tema eller havde et for lavt evidensniveau.

I den sidste del af screeningsprocessen er 116 publikationer blevet vurderet dybdegående, både emnemæssigt og metodisk. I forhold til den metodiske vurdering har screeningen fokuseret på publikationernes metodiske kvalitet set i forhold til fire kriterier, nemlig pålidelighed, gennemsigtighed, validitet og overførbarhed til en dansk kontekst. Dertil har den emnemæssige vurdering haft et fokus på publikationernes nærmere relevans for undersøgelsesspørgsmål og undertemaer samt den ønskede afbalancering af viden på tværs af disse spørgsmål og temaer. Det har været

ønsket med videnskortlægningen at dække de undertemaer, der fremgår af undersøgelsesspørgsmålne, med den bedst mulige metodiske kvalitet, dog med det forbehold, at den metodiske kvalitet skal leve op til en nedre minimumsgrænse for inklusion. Fordi der således for hvert undertema er udvalgt de metodisk bedste publikationer, er den metodiske kvalitet ikke ens for undertemaerne. Endelig har udvælgelsen også haft opgavens ressourcemæssige ramme for øje²⁶. Med afsæt i denne proces er der i sidste ende inkluderet 65 publikationer i syntesen, der desuden er genbeskrevet og indgår i videnskataloget.

Tematiseringen af publikationerne under viden om ekstremisme og viden om forebyggelse af ekstremisme er foretaget på baggrund af en dialog med det tilknyttede ekspert- og praktikerpanel med henblik på at tage højde for og i så vid udstrækning som muligt at tage afsæt i den aktuelle vidensproduktion og det aktuelle praksisbehov på feltet.

Vurdering af publikationer

De inkluderede publikationer er dernæst hver især blevet kodet og vurderet med det formål at få både detaljerede beskrivelser af publikationens metodiske kvalitet og viden om indholdet samt de virksomme mekanismer, publikationerne belyser. Kriterier for kodning og vurdering er foretaget med udgangspunkt i en metodisk konceptramme udviklet i kortlægningens indledende fase.

For publikationer vedrørende viden om ekstremisme er kodeskemaet i tabellen herunder anvendt. For publikationer vedrørende viden om forebyggelse af ekstremisme er den indsats, publikationen belyser, detaljeret beskrevet, og den metodiske kvalitet er ligeledes vurderet. Kodeskemaet for undersøgelsesformålet *viden om forebyggelse af ekstremisme* ses efterfølgende. For alle publikationer er et kodeskema udfyldt, hvor oplysninger om stamdata, relevans og indhold samt en metodisk og emnemæssig vurdering fremgår. Kodeskema til kodning af publikationer ses i tabellerne nedenfor.

Tabel 0-3: Kodeskema for spørgsmål 1

STAMDATA	
Titel	
Forfatter	
Årstal	
Udgiver	
Målgruppe eller undersøgelsesfelt	<i>Hvem eller hvad beskæftiger studiet sig med? (Eksempelvis unge i folkeskolen eller Tysklands forebyggelsespolitik vedrørende ekstremisme)</i>
Geografisk afgrænsning	<i>I hvilket land er studiet gennemført?</i>
INDHOLDSMÆSSIG VURDERING	
Studiets formål	<i>Hvad skal studiet bidrage til? Overordnet set.</i>
Tema(er) i studiet 1. Viden om veje til og fra ekstremisme 2. Viden om grundlæggende årsager 3. Viden om ideologier og narrativer 4. Viden om fremvækst af ekstreme miljøer og gruppedynamikker 5. Propaganda, kommunikationsstrategier og rekrutteringsprocesser 6. Individuelle risiko- og beskyttelsesfaktorer	<i>Angiv tallet/tallene – og skriv kort og konkret, hvordan studiet konkret undersøger det/de pågældende temaer, eksempelvis ved at se på, hvordan individer sammen former en ekstremistisk identitet.</i>
Teoretiske forventninger og mekanismer	<i>Beskriv kort, hvilke teoretiske antagelser studiet følger, og eventuelt hvilke mekanismer der forventes at være spil i studiet. Fx psykologiske mekanismer, som gør, at personer i en gruppe lærer af hinanden og efterligner adfærd.</i>

²⁶ Den ressourcemæssige ramme har som udgangspunkt tilladt at inkludere ca. 60 publikationer.

INDHOLDSMÆSSIG VURDERING (fortsat)	
Resultater	<i>Hvad konkluderer studiet? Oplis gerne tre overordnede pointer (til kataloget) og derefter de dybdegående resultater</i>
Anbefalinger	<i>Hvilke væsentlige overvejelser og anbefalinger kommer artiklen med i sin diskussion, hvis relevante og underbyggede?</i>
METODISK VURDERING	
Studiedesign	<p><i>Beskriv:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Studiets overordnede design (kvantitativt og/eller kvalitativt)</i> - <i>Designform, eksempelvis reviews, RCT, kvasi-eksperimentelle, longitudinale, systematiske før-/eftermålinger og kvalitative undersøgelser.</i> - <i>Studiets population – hvem og hvor mange?</i>
Vurdering af pålidelighed: 1) Meget lav 2) Lav 3) Middel 4) Høj 5) Meget høj	<p><i>Hvilke undersøgelsesmetoder er der anvendt? Er der anvendt forskellige undersøgelsesmetoder, der understøtter samme empiriske fund?</i></p> <p><i>Er feltet belyst fra forskellige perspektiver?</i></p> <p><i>Afspejler data studiets undersøgelsesspørgsmål/undersøgelsesformål?</i></p> <p><i>Forholder studiet sig reflektivt og eksplicit til styrker og svagheder i anvendelsen af data til at konkludere på det overordnede undersøgelsesspørgsmål?</i></p> <p><i>Er studiet peer reviewed? (Giver som udgangspunkt 4 i vurderingen)</i></p> <p><i>Herudover er antal citationer inddraget (dette er som tidligere beskrevet tillagt mindre vægt).</i></p>
Vurdering af gennemsigtighed (før pålidelighed – pålidelighed til sidst): 1) Meget lav 2) Lav 3) Middel 4) Høj 5) Meget høj	<p><i>Er dataindsamling, anvendte metoder, analysetilgange og empirisk grundlag beskrevet grundigt?</i></p>
Vurdering af validitet: 1) Meget lav 2) Lav 3) Middel 4) Høj 5) Meget høj	<p><i>Er design og analysemetode velegnet i forhold til undersøgelsesspørgsmålet?</i></p> <p><i>Er der kontrolleret for forhold, som kunne påvirke studiets resultater?</i></p> <p><i>Er der sammenhæng mellem resultater og konklusioner i studiet?</i></p>
Vurdering af overførbarhed 1) Meget lav 2) Lav 3) Middel 4) Høj 5) Meget høj	<p><i>Er resultaterne i studiet generaliserbare (statistisk og analytisk generaliserbarhed) – og forholder studiet sig eksplicit til dette?</i></p>

For undersøgelsesspørgsmål 2 ser kodeskemaet ud som følger:

Tabel 0-4: Kodeskema for spørgsmål 2

STAMDATA	
Titel	
Forfatter	
Årstal	
Udgiver	
Målgruppe eller undersøgelsesfelt	<i>Hvem eller hvad beskæftiger studiet sig med? (Eksempelvis unge i folkeskolen eller Tysklands forebyggelsespolitik vedrørende ekstremisme)</i>
Geografisk afgrænsning	<i>I hvilket land er studiet gennemført?</i>
INDHOLDSMÆSSIG VURDERING	
Studiets formål	<i>Hvad skal studiet bidrage til? Overordnet set.</i>
Indsatsniveau og -type 1) Det <i>opbyggende</i> niveau med fokus på at opbygge medborgerskab/nedbryde modborgerskab 2) Det <i>foregribende</i> niveau, som har fokus på begyndende bekymringstegn på radikaliserings 3) Det <i>indgribende</i> niveau, der vedrører stærke bekymringer for radikaliserings eller indsatser overfor personer, som allerede er radikaliserede	<i>Obs.: Indsatser kan bevæge sig på flere niveauer i forebyggelsestrekanten (jf. konceptramme).</i> <i>Angiv indsatsniveau, og skriv kort, hvordan studiet konkret undersøger det pågældende niveau.</i> <i>Beskriv kort type af indsats, eksempelvis mentorindsatser eller demokratilæring</i> <i>Beskriv faglig/metodisk tilgang i indsats</i> <i>Beskriv, hvor ofte og hvor længe indsatsen kører.</i>
Målgruppeniveau for indsatsen 1) Individniveauet, som vedrører borgerens relation til ekstremisme/radikaliserings 2) Gruppeniveauet, der vedrører ekstreme miljøer og grupper 3) Samfundsniveauet, der vedrører det brede samfund og civilsamfundsaktører	<i>Angiv målgruppeniveau(er), og forklar relation til indsatsniveauet (tema ovenfor). Fx individniveauet i forhold til mentorindsatser eller gruppeniveauet ift. demokratilæring.</i>
Udledte mekanismer	<i>Beskriv kort, hvilke mekanismer der forventes at være spil i studiet.</i> <i>Hvad aktiveres og skaber effekten/forandringen i aktiviteten/strategien/tilgangen? Mentorindsatsen forventes at virke socialiserende gennem den nye tillidsfulde relation.</i>
Resultater	<i>Hvad konkluderer studiet? Oplis gerne tre overordnede pointer (til kataloget) og derefter de dybdegående resultater.</i>
Implementerbarhed	<i>Hvilke forudsætninger er nødvendige for at implementere indsatsen? Ledelse, kompetencer, organisering. Hvis beskrevet.</i>
Anbefalinger	<i>Hvilke væsentlige overvejelser og anbefalinger kommer artiklen med i sin diskussion, hvis relevante og underbyggede?</i>

METODISK VURDERING	
Studiedesign	<p><i>Beskriv:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Studiets overordnede design (kvantitativt og/eller kvalitativt)</i> - <i>Designform, eksempelvis reviews, RCT, kvasi-eksperimentelle, longitudinale, systematiske før-/eftermålinger og kvalitative undersøgelser.</i> - <i>Studiets population – hvem og hvor mange?</i>
Vurdering af pålidelighed: 1) Meget lav 2) Lav 3) Middel 4) Høj 5) Meget høj	<p><i>Hvilke undersøgelsesmetoder er der anvendt? Er der anvendt forskellige undersøgelsesmetoder, der understøtter samme empiriske fund?</i></p> <p><i>Er feltet belyst fra forskellige perspektiver?</i></p> <p><i>Afspejler data studiets undersøgelsesspørgsmål/undersøgelsesformål?</i></p> <p><i>Forholder studiet sig reflektivt og eksplicit til styrker og svagheder i anvendelsen af data til at konkludere på det overordnede undersøgelsesspørgsmål?</i></p> <p><i>Er studiet peer reviewed? (Giver som udgangspunkt 4 i vurderingen)</i></p> <p><i>Herudover er antal citationer inddraget (dette er som tidligere beskrevet tillagt mindre vægt).</i></p>
Vurdering af gennemsigtighed: 1) Meget lav 2) Lav 3) Middel 4) Høj 5) Meget høj	<p><i>Er dataindsamling, anvendte metoder, analysetilgange og empirisk grundlag beskrevet grundigt?</i></p>
Vurdering af validitet: 1) Meget lav 2) Lav 3) Middel 4) Høj 5) Meget høj	<p><i>Er design og analysemetode velegnet i forhold til undersøgelsesspørgsmålet?</i></p> <p><i>Er der kontrolleret for forhold, som kunne påvirke studiets resultater?</i></p> <p><i>Er der sammenhæng mellem resultater og konklusioner i studiet?</i></p>
Vurdering af overførbarhed 1) Meget lav 2) Lav 3) Middel 4) Høj 5) Meget høj	<p><i>Er resultaterne i studiet generaliserbare (statistisk og analytisk generaliserbarhed) – og forholder studiet sig eksplicit til dette?</i></p>

Vurdering af emnemæssig og metodisk relevans

Alle inkluderede publikationer er blevet vurderet ud fra deres emnemæssige relevans og metodiske kvalitet på en skala fra 1-5, hvor 1 er lavest og 5 er højest. Kodningsarket er pilottestet i det tilknyttede projektteam for at sikre en fælles anvendelse af kriterierne, ligesom vurderingen af hver enkelt publikation er drøftet i en kvalitetssikringsproces.

I vurderingen af den **emnemæssige relevans** vurderes det, om en given publikation omhandler enten 1) viden om ekstremisme med tilstrækkelig relevans for forebyggelse inden for de udvalgte undertemaer eller 2) viden om forebyggelse af ekstremisme inden for de udvalgte undertemaer. Hver tekst er givet en rating fra 1-5 i forhold til emnemæssig relevans.

Den **metodiske kvalitet** er vurderet ud fra de følgende overordnede parametre: pålidelighed, validitet, gennemsigtighed og overførbarhed. Kriterierne herfor fremgår af kodeskemaerne ovenfor, men er desuden opsummeret i boksen nedenfor:

Boks 0-3: Kriterier for vurdering af metodisk kvalitet**Pålidelighed:**

- Hvilke undersøgelsesmetoder er der anvendt? Er der anvendt forskellige undersøgelsesmetoder, der understøtter samme empiriske fund?
- Er feltet belyst fra forskellige perspektiver?
- Afspejler data studiets undersøgelsesspørgsmål/undersøgelsesformål?
- Forholder studiet sig reflektivt og eksplicit til styrker og svagheder i anvendelsen af data til at konkludere på det overordnede undersøgelsesspørgsmål?
- Er studiet peer reviewed? (Giver som udgangspunkt 4 i vurderingen)
- Herudover er antal citationer inddraget (dette er som tidligere beskrevet tillagt mindre vægt).

Gennemsigtighed:

- Er dataindsamling, anvendte metoder, analysetilgange og empirisk grundlag beskrevet grundigt?

Validitet:

- Er design og analysemetode velegnet i forhold til undersøgelsesspørgsmålet?
- Er der kontrolleret for forhold, som kunne påvirke studiets resultater?
- Er der sammenhæng mellem resultater og konklusioner i studiet?
- Forholder publikationen sig reflektivt til de metodiske styrker/begrænsninger, der er ved at slutte fra resultater/svar på undersøgelsesspørgsmål til studiets overordnede konklusioner?

Overførbarehed:

- Er resultaterne i studiet generaliserbare (statistisk og analytisk generaliserbarhed) – og forholder studiet sig eksplicit til dette?

For hvert studie er der givet en separat rating for hhv. pålidelighed, gennemsigtighed, validitet og overførbarehed. Disse er sammenvæjet til en samlet rating med afsæt i følgende vægtning:

- Pålidelighed: 35 pct.
- Gennemsigtighed: 15 pct.
- Validitet: 35 pct.
- Overførbarehed: 15 pct.

Det har været et krav, at al inkluderet litteratur i nærværende kortlægning er af middelstor emnemæssig relevans, da kun publikationer over en vis nedre grænse (scoren 3 for hhv. emnemæssig og metodisk kvalitet) er inkluderet. Der er taget afsæt i, at alle undertemaer skal dækkes med den metodisk bedste litteratur over en vis grænse. Det betyder, at der kan være lidt forskellig metodisk kvalitet for hvert undertema.

Emnemæssig og metodisk vurdering af hvert undersøgelsesspørgsmål/undertema

Der er desuden foretaget en emnemæssig og metodisk rating for hvert undertema for sig. Denne vurdering er fremkommet som gennemsnit for den litteratur, der inkluderes for hvert undertema. Hvilke publikationer der er tale om, er beskrevet som led i selve syntesen.

Afrapportering: katalog og syntese

I den endelige fase – **den fjerde fase** – af litteraturstudiet er alle inkluderede kilder blevet analyseret med henblik på at præsentere en samlet syntese af forskningen. Selve kodningen af publikationerne har haft til formål at afdække viden om de centrale temaer og trends i den eksisterende forskning med fokus på de undersøgelsesspørgsmål, der skal afdækkes.

Kodningen er for hver enkelt tekst afrapporteret i form af genbeskrivelser, hvor hovedpointer fra teksten i forhold til de centrale undersøgelsesspørgsmål og temaer er trukket frem. Genbeskrivelserne har desuden dannet afsæt for syntesens udarbejdelse.

Syntesen og kataloget er udarbejdet gennem en intern analyseproces og resultaterne valideret i dialog med Nordisk Center for Forebyggelse af Ekstremisme. Derefter er resultaterne fra syntesen kvalificeret af udvalgte praktikere og eksperter på området.

Afrapporteringens faser har dermed understøttet en gennemsigtighed og transparens i metoden, hvilket også giver læseren mulighed for at udvælge særligt relevante kilder til egen gennemlæsning.

Specifikt har analyseprocessen bag syntesen for undersøgelsesspørgsmål 2 inkluderet en række resultater, som er fundet med afsæt i en forandringsteoretisk analyseramme. Formålet med at arbejde med en forandringsteoretisk tilgang er at udpege viden eller tydeliggøre antagelser om de elementer i indsatsen, der skal arbejdes med for at styrke virkningen og kvaliteten af den forebyggende indsats. En forandringsteori hjælper til at udlede de vigtigste elementer i en indsats, som forventes at medvirke til de ønskede resultater i den forebyggende indsats.

Den forandringsteoretiske analyse har taget udgangspunkt i de syv identificerede tilgange. Det er forventningen, at de identificerede tilgange til forebyggelse hver især igangsætter en proces, som ultimativt fører til forebyggelse af ekstremisme. Dette kan karakteriseres som et langsigtet resultat og er i tråd med, at arbejdet med de tre identificerede målgrupper skal føre til forebyggelse af ekstremisme. Den litteraturkortlægning og analyse heraf, der er gennemført som led i udarbejdelsen af syntesen, har vist, at der ikke er publikationer eller evalueringer, der eksplicit kan lave denne kobling fra indsatser til forebyggelse af ekstremisme. Analytisk indikerer flere publikationer imidlertid en række forskellige resultater, som på længere sigt kan understøtte den forebyggende indsats. Det er de kortsigtede resultater, der forventes at fremkomme med de identificerede tilgange til forebyggelse. Det er vigtigt at understrege, at de identificerede resultater med vilje ikke kaldes effekter, da der ikke er publikationer, som påviser konkrete effekter. Samtidig er det ikke påvist, at de kortsigtede resultater faktisk fører til forebyggelse af ekstremisme.

BILAG 2: LITTERATURLISTE

Titel	Årstal	Forfatter	Udgiver	Vurdering	
				Emne	Metode
Why They Leave: An Analysis of Terrorist, Disengagement Events from Eighty-seven Autobiographical Accounts	2017	Altier, Mary Beth et al.	Security Studies	5	3,7
Moral Disengagement and Building Resilience to Violent Extremism: An Education Intervention	2014	Aly, Anne et al.	Studies in Conflict & Terrorism	5	3,4
Pro-integration: disengagement from and life after extremism	2014	Barrelle, Kate	Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression	5	3,4
Criminal Pasts, Terrorist Futures: European Jihadists and the New Crime-Terror Nexus	2016	Basra, Rajan et al.	The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence	5	4,2
Field Principles for Countering and Displacing Extremist Narratives	2016	Beutel, Alejandro et al.	Journal of Terrorism Research	5	3,0
Dreams and disillusionment: engagement in and disengagement from militant extremist groups	2011	Bjørge, Tore	Crime, Law and Social Change	5	3,7
Chapter 20 Conclusions, i Tore Bjørge (ed.). Root Causes of Terrorism: Myths, reality and ways forward	2005	Bjørge, Tore	Routledge	5	3,7
Counter-terrorism as crime prevention: a holistic approach	2016	Bjørge, Tore	Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression	4	3,7
Forskning på forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme: En kunnskapsstatus	2015	Bjørge, Tore & Gjelsvik, Ingvild Magnæs	Politi-høgskolen, Oslo	5	4,7
Teaching approaches that help to build resilience to extremism among young people	2011	Bonnell, Joe et al.	Department of Education, UK	5	4,5
Counterterrorism and Radical Eco-Groups: A Context for Exploring the Series Hazard Model	2014	Carson, Jennifer Variable	Journal of Quantitative Criminology	5	3,2
A Question of Participation – Disengagement from the Extremist Right, A case study from Sweden	2015	Christensen, Tina Wilchen	Roskilde Universitet	5	4,2
Evaluering af indsatsen for at forebygge ekstremisme og radikaliserings	2014	Cowi	Social-, børne- og integrationsministeriet (daværende)	3	3,2
Dynamikker i ekstremistiske miljøer	2010	Crone, Manni	Dansk Institut for Internationale Studier	5	3,0
Radicalization revisited: violence, politics and the skills of the body	2016	Crone, Manni	International Affairs	5	4,2
Interrupting Extremism by Creating Educative Turbulence	2014	Davies, Lynn	Curriculum Inquiry	5	3,4
Deradicalization: not soft, but strategic	2011	Dechesne, Mark	Crime, Law and Social Change	5	3,6
Individual disengagement from Al Qa'ida-influenced terrorist	2012	Disley, Emma; Weed, Kristin; Reding,	RAND Europe	5	4,7

Titel	Årstal	Forfatter	Udgiver	Vurdering	
				Emne	Metode
groups: A rapid evidence assessment to inform policy and practice in preventing terrorism		Anais; Clutterbuck, Lindsay; Warnes, Richard			
Building Community Resilience to Violent Extremism Through Genuine Partnerships	2017	Ellis, Heidi & Abdi, Saida	American Psychologist	5	3,2
Molenbeek and violent radicalisation	2017	European Institute of Peace (EIP)	European Institute of Peace	4	3,5
Social Networks and Religious Violence	2016	Everton, Sean	Review of Religious Research	4	3,7
Increasing self-esteem and empathy to prevent violent radicalization: a longitudinal quantitative evaluation of a resilience training focused on adolescents with a dual identity	2015	Feddes, Allard et al.	Journal of Applied Social Psychology	5	3,3
Online-radikalisering: en rundrejse i forskningslitteraturen. Litteraturreview af definitioner og tilgange inden for online-radikalisering	2014	Gemmerli, Tobias	Dansk Institut for Internationale Studier	5	3,4
Online-radikalisering. Forebyggelse på internettet	2015	Gemmerli, Tobias	Dansk Institut for Internationale Studier	5	4,0
There and Back Again: The Study of Mental Disorder and Terrorist Involvement	2017	Gill, Paul & Corner, Emily	American Psychologist	5	3,4
Radikalisering og psykisk helse – En kunnskapsoppsummering.	2016	Grønnerød, Jarna et al.	Nasjonalt kunnskabssenter om vold og traumatisk stress	5	4,2
Våldsbejakande islamistisk ekstremisme & sociala medier	2015	Gustafsson, Linus	Centrum för asymmetriska hot- och terrorismstudier	5	3,2
The time for causal designs: Review and evaluation of empirical support for mechanisms of political radicalisation	2017	Gøtzsche-Astrup, Oluf	Aggression and Violent Behavior: A Review Journal	5	4,5
Should I Stay or Should I go? Explaining Variation in Western Jihadists' Choice between Domestic and Foreign Fighting	2013	Hegghammer, Thomas	American Political Science Review	5	3,8
The recruiter's dilemma: Signaling and rebel recruitment tactics	2013	Hegghammer, Thomas	Journal of Peace Research	5	4,0
The Attractions of Jihadism. An Identity Approach to Three Danish Terrorism Cases and the Gallery of Characters around Them	2010	Hemmingsen, Ann-Sophie	Dansk Institut for Internationale Studier	5	4,3
The Trouble with Counter-Narratives	2017	Hemmingsen, Ann-Sophie & Castro, Karin Ingrid	Dansk Institut for Internationale Studier	4	4,0
The Psychology of Terrorism – Revised and updated second edition	2014	Horgan, John	Routledge	5	4,7
Preventing Radicalization: A systematic review	2015	International Centre for the Prevention of Crime (ICPC)	International Centre for the Prevention of Crime (ICPC)	5	4,5

Titel	Årstal	Forfatter	Udgiver	Vurdering	
				Emne	Metode
Radicalization in prison: the French case	2013	Khosrokhavar, Farhad	Politics, Religions & Ideology	5	4,4
Radicalization of Homegrown Sunni Militants in the United States: Comparing Converts and Non-Converts	2012	Kleinmann, Scott Matthew	Studies in Conflict & Terrorism	5	3,7
Understanding Deradicalization: Methods, tools and programs for countering violent extremism	2017	Koehler, Daniel	Routledge	5	4,4
Figurations of the Future: Forms and Temporalities of Left Radical Politics in Northern Europe.	2015	Krøijer, Stine	Berghahn Books	5	4,2
Behavioral aspects of terrorism	2013	Leistedt, Samuel J.	Forensic Science International	5	4,5
Dembra evalueringsrapport 2013-2015	2015	Lenz, Claudia & Kjeøy, Ida	N/A	4	3,7
Preventing Violent Extremism through Value Complexity: Being Muslim Being British	2017	Liht, Jose & Savage, Sara	Journal of Strategic Security	5	3,3
Neo-liberal Governing of "Radicals"	2012	Lindekilde, Lasse	International Journal of Conflict and Violence	5	3,4
Voldelig transnational aktivisme: Islamisk Stat, foreign fighters og radikalisering	2015	Lindekilde, Lasse & Bertelsen, Preben	Tidsskriftet Dansk Sociologi	5	4,7
The psychological foundations of homegrown radicalization: An immigrant acculturation perspective.	2015	Lyons, Sarah	N/A	5	3,8
Contextualizing Radicalization: The Emergence of the "Sauerland-Group" from Radical Networks and the Salafist Movement	2014	Malthaner, Stefan	Studies in Conflict & Terrorism	4	3,7
Reintegrating extremists, deradicalisation and desistance	2017	Marsden, Sarah	Springer Nature	5	3,6
The impact of digital communications technology on radicalization and recruitment	2017	Meleagrou-Hitchens, Alexander et al.	International Affairs	5	3,4
Joining Jihadi terrorist cells in Europe: Exploring motivational aspects of recruitment and radicalisation	2010	Nesser, Petter	Taylor & Francis	5	4,0
Slutevaluering af helhedsorienteret forebyggelse af ekstremisme	2016	Oxford Research	Styrelsen for International Rekruttering og Integration	3	3,2
Lone-Actor Terrorism: Literature review	2015	Pantucci, Raffaello et al.	Royal United Services Institute	5	3,9
The Influence of Education and Socialization on Radicalization: An Exploration of Theoretical Presumptions and Empirical Research	2011	Pels, Trees & de Ruyter, Doret	Child Youth Care Forum	5	3,7
Preventing Support for Violent Extremism through Community Interventions: A Review of the Evidence	2010	Pratchett, Lawrence et al.	Communities and Local Publications	5	4,4

Titel	Årstal	Forfatter	Udgiver	Vurdering	
				Emne	Metode
Adressing Radicalisation into the Classroom – A New Approach to Teacher and Pupil Learning	2015	Reeves, Jane & Sheriyar, Alamgir	Journal of Education and Training	5	4,0
Digital citizens: countering extremism online	2015	Reynolds, Louis & Scott, Ralph	Demos	5	4,2
Jihad og døden	2017	Roy, Olivier	Vandkunsten	5	3,0
Till Martyrdom Do Us Part. Gender and the ISIS Phenomenon	2015	Saltman, Erin Marie & Smith, Melanie	Institute for Strategic Dialogue	5	3,3
Radicalisation, De-radicalisation, Counter-radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review	2013	Schmid, Alex P.	International Centre for Counter Terrorism Hague	5	3,7
Rationales for terrorist violence in homegrown jihadist groups: A case study from the Netherlands	2016	Schuurman, Bart & Horgan, John G.	Aggression and Violent Behavior	5	4,4
Reintegrating jihadist extremists: evaluating a Dutch initiative, 2013-2014	2015	Schuurman, Bart; Bakker, Edwin	Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression	5	3,7
Parental Influence on Radicalization and De-radicalization according to the Lived Experiences of Former Extremists and their Families	2017	Sikkens, Elga et al.	Journal of Deradicalization	5	4,2
Narratives of Childhood Adversity and Adolescent Misconduct as Precursors to Violent Extremism: A Life-Course Criminological Approach	2016	Simi, Pete et al.	Journal of Research in Crime and Delinquency	5	3,7
Why Radicalization Fails: Barriers to Mass Casualty Terrorism	2017	Simi, Pete; Windisch, Steven	Center for Research on Extremism (C-REX)	5	4,0
Social interaction and psychological pathways to political engagement and extremism	2014	Thomas, Emma et al.	European Journal of Social Psychology	5	3,0
Using behavioral analysis to prevent violent extremism: Assessing the cases of Michael Zehaf-Bibeau and Aaron Driver.	2017	Tierney, Michael	Journal of Threat Assessment and Management	3	3,2
The critical role of friends in networks for countering violent extremism: Toward a theory of vicarious help-seeking	2015	Williams, Michael J. et al.	Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression	5	4,0